

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

ԱՆԴԱՍՏԱՆ

Զ.

ՅԱԿՈՒ ԶՈԼԱՔԵԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԵՒ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՄԱԴՐԵԱԼ ԶԵՌՆԱՐԿ
Ճիջնակարգ եւ երկրորդական կարգերու համար

ՀԱԼԷՊ
2013

Հրամանա
**ԳԵՐՇ.Տ.ՇԱՀԱՆՍ.ԵՊՍ.ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ**

Հրատարակութիւն
**ԲԵՐԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ԹԵՄԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ**

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՓԻՒՌ

Համաշխարհային Ա. Պատերազմին (1914-1918) եւ Լոզանի Դաշնագիրին (1923) հետեւանքով հիմնովին փոխուեցաւ Օսմանեան կայսրութեան սահմաններէն ներս գտնուող հայութեան (արեւմտահայութեան) իրավիճակը: Բովանդակ արեւմտահայութիւնը ցեղասպանութեան ենթարկուեցաւ: Վերապրողները ցրուեցան տարբեր երկիրներ՝ Միջին Արեւելք, Եւրոպա, Պալքաններ (Յունաստան, Պուլկարիա, Ռումանիա), Ամերիկաներ, Կովկաս, ուր շուտով կազմակերպեցին իրենց ազգային, եկեղեցական, կրթական ու մշակութային կեանքը՝ ապահովելու համար հայ ժողովուրդի գոյատեւումը օտար միջավայրերու մէջ: Այսպիսով գոյացաւ Սփիւռքը, որ Հայաստանի Հանրապետութենէն դուրս գտնուող հայութեան ամբողջութիւնն է:

Սփիւռքի մէջ կը գործածուին գրական հայերէնի երկու ճիւղերն ալ՝ արեւմտահայերէնն ու արեւելահայերէնը:

Սփիւռքը կը ներգրաւէ նաեւ արտերկրի այն հայութիւնը, որ ղեռ Մեծ Եղեռնէն առաջ գոյութիւն ունէր մասնաւորաբար Կովկասի, Ռումաստանի, Եգիպտոսի, Ֆրանսայի, Պալքանեան երկիրներու մէջ եւ այլուր:

Վերջին տասնամեակներուն Սփիւռքի հայութիւնը թիւի աճ ունեցաւ Հայաստանէն կատարուած արտագաղթի պատճառով:

Սփիւռքի գաղութները ազգային կեանքի կազմակերպման տեսակէտէն ունին տարբեր պայմաններ: Քաղաքական ու տնտեսական պատճառներով որոշ գաղութներ կը խամրին, ուրիշներ կը մեծնան կամ կը կազմուին նորերը: Սփիւռքի հայութեան յատուկ են պարբերական տեղաշարժերը:

Ապրիլեան զոհերու յիշատակին նուիրուած Անթիլիասի Ս. Ստեփանոս մատուռը, ուր ամփոփուած են Տէր Զօրի մէջ անթաղ մնացած հայոց ոսկորներ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Համաշխարհային Ա. Պատերազմի տարիներուն Ռուսական կայսրութիւնը կամ Զարական Ռուսիան քայքայուեցաւ, եւ Կովկասի մէջ ստեղծուեցան անկախ պետութիւններ: Թրքական կանոնաւոր բանակներուն դէմ հայ ժողովուրդի մղած Սարդարապատի, Բաշ Ապարանի եւ Ղարաբիլիսէի հերոսական կռիւներէն անմիջապէս ետք, 1918ի Մայիսի 28ին հռչակուեցաւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը՝ Արեւելեան Հայաստանի տարածքին մէկ մասին վրայ, բայց յառաջիկայ տարիներուն ան մեծ տարածութիւններ կորսնցուց Թուրքիոյ, Վրաստանի եւ Ատրպէյճանի թշնամական գործողութիւններուն հետեւանքով: 1920ի Նոյեմբերի 29ին նորանկախ երկիրը մտաւ Սորհրդային Միութեան կազմէն ներս, իսկ 1991ի Սեպտեմբերի 21ին կրկին անկախացաւ՝ մնալով բովանդակ Հայութեան գոյատեւման հիմնական կոուանը:

1992ին Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի ազատագրական կռիւներով հռչակուեցաւ Լեռնային Ղարաբաղի՝ Արցախի Հանրապետութիւնը, որուն միջազգային ճանաչումն ու Մայր Հայրենիքի միանալու ընթացքը կ'անցնի քաղաքական պայքարի հունէն:

Հայաստանի Հանրապետութեան բնակչութիւնը կազմուած է ոչ միայն բնիկ արեւելահայերէ, այլ հայրենիք ներգաղթած արեւմտահայերէ եւ սփիւռքահայերէ:

Պետական լեզուի իր հանգամանքով հոն ապահովուած է գրական հայերէնի արեւելեան ճիւղի զարգացումը:

Սարդարապատի յուշարձանախումբէն տեսարան մը:

ՄՓԻԻՌ-ՔԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սփիւոքի հայ գրականութիւնը կը կոչուի սփիւոքահայ գրականութիւն:

Սփիւոքահայ գրականութեան համար նշելի են հետեւեալ պարագաները.

ա.- Ան չունեցաւ գլխաւոր կեդրոն մը, ինչպէս էր Կ. Պոլիսը արեւմտահայ գրականութեան համար, այլ ունեցաւ եւ ունի քանի մը շրջանակներ, որոնց համաձայն ալ կը բաժնուի ան, ինչպէս Ամերիկայի, Եւրոպայի, Պալքանեան երկիրներու, Միջին Արեւելքի երկիրներու հայ գրականութիւն: Սփիւոքահայ գրականութիւնը յաճախ կը մասնաւորենք որոշ երկրի մը կամ քաղաքի մը անունով, ինչպէս Փրանսահայ, սուրիահայ, լիբանանահայ, պարսկահայ, պոլսահայ եւ այլն:

բ.- Սփիւոքահայ գրողը հաղորդ եղաւ ինչպէս իր ապրած երկրի, այլեւ համաշխարհային գրականութեան միտումներուն ու հոսանքներուն եւ հայ գրականութեան բերաւ նոր շունչ ու ձեւ:

գ.- Սփիւոքահայ գրողը արձագանգեց իր շրջապատին ու համաշխարհային տաղանակներուն, բայց անոր գլխաւոր նիւթը մնաց հայ մարդը օտարութեան մէջ, հայապահպանման ու հայ դատին համար մղած անոր պայքարն ու ջերմ հայրենասիրութիւնը:

դ.- Սփիւոքը միշտ ունեցաւ ներքին տեղաշարժեր, որոնց հետեւանքով տասնամեակէ տասնամեակ խամրեցան որոշ կեդրոններ, ուրիշ տեղ ստեղծուեցան նորերը, շատ գրողներ անցան շրջանակէ շրջանակ:

ե.- Հայալեզու գրականութիւն մշակելը եղաւ հայապահպանման պայքարի գլխաւոր լծակներէն մէկը: Այսուհանդերձ՝ մանաւանդ Եւրոպայի եւ Ամերիկաներու մէջ, եղան նաեւ Փրանսագիր, սպանագիր, անգլիագիր, իտալագիր եւ ռուսագիր հայ գրողներ:

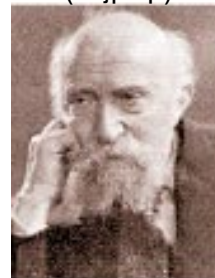
ՎԵՐԱՊՐՈՂ ԴԷՄՔԵՐ,
որոնք իբրեւ գրող, ուսուցիչ,
խմբագիր ու գրադատ մեծ դեր
ունեցան սփիւոքահայ
գրականութեան կազմաւորման
ու զարգացման մէջ:

Յակոբ Օշական
(Երուսաղէմ)

Լեւոն Շանթ
(Պէյրուս)

Արշակ Զոպանեան
(Փարիզ)

Վահան Թէքեան
(Եգիպտոս)

ԱՄԵՐԻԿԱԶԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ

Մեծ Եղեռնէն առաջ հայկական փոքրիկ գաղութներ ձեւաւորուած էին թէ՛ Հարաւային Ամերիկայի երկիրներուն մէջ եւ թէ՛ Միացեալ Նահանգներ: Վերջինիս հայութեան թիւը յատկապէս բազմացաւ 1920-ական թուականներէն ետք, գլխաւորաբար Նիւ Եորք, Պոսթրն եւ Տիթ-րոյթ քաղաքներուն մէջ, ապա Քալիֆորնիա եւ այլ նահանգներ: 1960-ական թուականներէն ետք կազմաւորուեցաւ նաեւ քանատահայ գաղութը:

Ամերիկահայերու կազմակերպչական կեանքին մէջ կարեւոր դեր ունեցան եկեղեցին, նաեւ կուսակցական, միութենական, հայրենակցական շրջանակները, հայերէն եւ օտարալեզու մամուլը: Գործած են միօրեայ դպրոցներ: Ամէնօրեայ դպրոցներու հիմնումը կը սկսի բաւական ուշ, 1960ական թուականներուն:

ԱՄԵՐԻԿԱԶԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ամերիկահայ գրականութիւնը ձեւաւորուեցաւ 1920ական թուականներուն: Արեւմտեան Հայաստանի տարրեր վայրերու մէջ ծնած եւ ուսած տղաք Մեծ Եղեռնէն առաջ կամ վերջ Ամերիկա անցան եւ դարձան ամերիկահայ առաջին սերունդի գրողները: Անոնցմէ յիշենք Համաստե-

Ամերիկայի
Միացեալ
Նահանգներու
առաջին
ամէնօրեայ
Ազգային
Ֆերահեան
վարժարանը
(1964)
Սրբոց
Նահատակաց
Եկեղեցւոյ կից,
Լոս Անճելոս:

ղը (Խարբերդի Փերչենճ գիւղէն), Վահէ Հայկը (Խարբերդէն), Բենիամին Նուրիկեանը (Խարբերդի Հիւսէյնիկ գիւղէն), Արամ Հայկազը (Շապին Գարահիսարէն): Ասոնք գլխաւորաբար գրեցին պատմուածք ու նորավէպ՝ իրենց նիւթը քաղելով ամերիկահայ կեանքէն, տարագրութեան տարիներէն, բայց մանաւանդ արեւմտահայ գիւղէն, որ արդէն չկար: Ասոնք կորսուած նիւթական հայրենիքը յաջողեցան վերակենդանացնել իրենց գործերուն մէջ:

Ամերիկահայ գրականութեան առաջին սերունդը չունեցաւ հայագիր գրողներու Ամերիկա ծնած իր յաջորդը: Ամերիկահայ գրականութեան յաջորդ սերունդներու ներկայացուցիչները եղան գլխաւորաբար Միջին Արեւելքի մէջ (Կ. Պոլիս, Լիբանան, Սուրիա, Եգիպտոս, Պարսկաստան) կազմաւորուած դէմքեր, որոնք յետագային գաղթեցին ԱՄՆ եւ Քանատա, ինչպէս՝ Յակոբ Կարապենցը, Զարեհ Մելգոնեանը, Ժազ Յակոբեանը, Պօղոս Գիւբէլեանը, Վեհանոյ թէքեանը, Խոսրով Ասոյեանը եւ շատ ուրիշներ:

Ոչ միայն ամերիկահայ, այլեւ ամբողջ սփիւռքահայ գրականութեան շտեմարանը կը նկատուի «Հայրենիք» ամսագիրը, որ լոյս տեսած է 1922-1970 թուականներուն:

«Հայրենիք» ամսագիրը կը հրատարակուէր իբրեւ գրական յաւելուած «Հայրենիք» օրաթերթին, որ ամերիկաներու հայկական ամենէն երկարակեաց թերթն է, լոյս կը տեսնէ 1899էն ի վեր, Պոսթըն, այժմ՝ շաբաթաթերթ:

ՀԱՄԱՍՏԵՂ (Համբարձում Կելէնեան, 1895-1966) ծնած է Խարբերդի Փերչենճ գիւղը: Մեզիրէի Կեդրոնական վարժարանը ւաւրտելէ ետք ուսուցիչ եղած է իր ծննդավայրի մախակրթարանին մէջ: 1913ին կը մեկնի Ամերիկա, Պոսթըն:

Համաստեղի գործերը նախ կը հրատարակուին Պոսթընի «Հայրենիք» ամսագիրին մէջ: Գլխաւորաբար հայրենի գիւղը պատկերող իր պատմուածքները զինք կը դարձնեն մեր լաւագոյն արձակագիրներէն մէկը: Իր պատմուածքներու ժողովածուներն են «Գիւղը», «Անձրեւը», «Քաջ Նազար եւ 13 պատմուածքներ»: Ունի նաեւ չափածոյ գործ մը՝ «Այծետոմար»:

Համաստեղ գրած է «Սպիտակ Ձիաւորը» վէպը, ուր վիպականացուցած է մեր նուիրեալ ֆետայիները ու ազգային ազատագրական պայքարը: Սպիտակ Ձիաւորը հաւաքական տիպարն է Օսմանեան կայսրութեան դէմ ազատագրական պայքարի ելած մեր ֆետայիներուն: Անդրամիկին, Սերոբ Աղբիրին, Գէորգ Չաուշին եւ միւսներուն:

ԵՐՆԷ՛Կ ԱՅՆ ՕՐԵՐՈՒՆ

- Էս փայտը երկնցուցեր ես, որ անցած ատեն աչքս մխուրի, հա՞: Ես չպի մեռնիմ, Մխաի՛, քեզ պէս քառսուռն քաւթառնները որ չթաղեմ...

Կը պոռար, կը տռտռար Մնուշ Պաճին, իր տանիքէն փռուած լաթերը վար առնելով:

Մխաին, կերակուրի խոնջային շուրջը դեռ նորը նստած, կը լսէր Մնուշին ձայնը, կը ջղայնանար, դգայը վար կը դնէր ու բարձր ձայնով կը խօսէր ինքնիրեն.

- Տէ՛ր Աստուած, դուն սապր ու լռանք տաս: Սատանան կ'ըսէ՛...

- Չե՛մ, չեմ ուզեր, որ թոռներդ էս իմ տանիքիս կողմը անցնին, էս տեղերը փորփրեն: Հեղ մ'ըլ տեսնեմ, ծնկները կը կոտորտեմ,- կը շարունակէր Մնուշ:

Մխաին ինչպէ՞ս համբերէր:

- Հէ՛յ, ջատո՛ւ, ջատո՛ւ, ալ հերիք եղաւ... որ ելլեմ... (Մխաին կ'ելլէր), որ կնիկմարդէ վար պի մնամ՝ ալ ի՞նչ բանի համար էս պեխերը,- կը խօսէր ինքնիրեն, ձեռքին փայտը փնտռելով:

Մնուշ ալ իր կօշիկին թէքը կը քաշէր. թերեւս նորէն սկսէր երկու ծերերու կռիւը, եթէ սովորականին պէս Մխաին տղան չմիջամտէր:

Մխաիի ու Մնուշի կռիւը նոր չէր: Ուղիղ երեք տարի էր: Օր չէր անցներ, որ չտռտռային, չհայհոյէին, չպոռային իրարու: Ըլլար այդ տանիքը կամ եկեղեցիի ճամբան: Դրացիները շատ բան չէին գիտեր. նաեւ շատ բան չէր գիտեր Մխաիին տղան՝ Արութը:

Այն օրերուն Մխաի սուգի մէջ էր: Հագիւ տասնհինգ օր կար, որ թաղեր էին իր միակ ընկերը՝ կինը: Մխաիի համար շատ դժբախտ կորուստ էր,

Քաւթառ - բրբռ.՝ չար պառաւ կամ ակռաները թափած մարդ:

Խոնջայ - (կարդալ՝ խոնճայ) բրբռ.՝ կլոր ցած ճաշասեղան:

Սապր ու լռանք - բրբռ.՝ համբերութիւն ու լռութիւն:

Հեղ մ'ըլ - բրբռ.՝ անգամ մըն ալ:

Ջատու - (կարդալ՝ ճատու) բրբռ.՝ չար կին:

Թէք - բրբռ.՝ գոյգին հատը:

Կալ - այնտեղ, ուր հունձքը (ցորեն, գարի, ոսպ, սիսեռ եւ այլն) կը հաւաքէին ու կը սկսէին մանրել ու հատը յարդէն բաժնել:

որովհետեւ իր կնոջ՝ Աննիկին հետ մէկ բարձի վրայ ծերացեր էր:

Է՛հ, ինչ լաւ օրեր էին: Ամառները, երբ գիւղն ամբողջ կալի աշխատանքին լծուած էր, երկու ծերերը դրան սեմին վրայ կը նստէին պահ մը:

Երբ արեւը իրենց վրայ գար ու դիմացի կիսապատին վրայ իյնար, Մխաի ու Աննիկ այս անգամ իրենց թոռներուն հետ ցածկեկ տանիքը կ'ելլէին ու արեւոտ պատին կռթնած

կը նստէին հանդարտ:

Անոնք հանդարտ էին ու լուռ, սակայն անոնց շուրջը, միջոցին մէջ, կը յորդէր գիւղի կեանքն ու առատութիւնը:

Թոռները տանիքին վրայ փայտերով ձի կը խաղային: Հեռուէն կը լսուէին աղմկոտ աշխատանքները կալերուն: Միջօրէին, երբ ստուերները կը սօթթուէին, շատ անգամ երկու ծերերուն վերեւէն կ'անցնէին մեղուները խուռնախիտ:

Երկու ծերերը, որպէս հովանի իրենց ձեռքերը ճակատներուն վրայ բռնած, մեղուներու անցքին ի գուր կը փորձէին հետեւիլ: Անոնց համար կարելու էր գիտնալ, թէ մեղուները ո՞ր ծառին կամ ո՞ր այգիին մէջ պարս տուին:

- Տեսա՞ր որ կողմը անցան,- կը հարցնէր Մխսին:

- Ես ի՞նչ տեսնեմ, տնաչէ՛ն, ա՛լ ծեր եմ, ծեր, աչքերս շատ չեն զատեր. միայն շուքի պէս բան մը տեսայ,- կը խօսէր Աննիկ:

- Ինձ էնպէս կու գայ, թէ Մարկոսենց ուռիներուն վրայ պարս եկան:

- Ես էնոնց ձէնը լսեցի միայն:

- Մինասենց էգուն մէջ պարս տուին,- ձայն կու տար թոռներէն մէկը, որոնք նոյնպէս իրենց խաղերէն դադրած, կը դիտէին հետաքրքրութեամբ:

- Հա՛, էդպէ՞ս: Կ'երեւի Արեւիկենց մեղուներն են: Տէ՛, վագէ՛, իմ ասլա՛ն թոռնիկ,- կը խօսէր Մխսին,- գնա Արեւիկենց կալը. հիմա էնոնց տունը մարդ չկայ. բանի-գործի ատեն է, ինչ պի գիտնան: Գնա՛, ըսէ՛, որ ձեր մեղուները պարս տուին Մինասենց էգին, թող երթան առնեն, քանի չեն հեռացեր:

Թոռները բոլորը մէկ կը վազեն, թառվար հաւերը թռցնելով, թէ իրենցմէ ո՞վ պիտի խլէ լուր տալու առաջնութիւնը:

Ամառ ժամանակ, երբ գիւղին մէջ մարդ չկար, երկու ծերերուն աշխատանքներէն մէկը կ'ըլլար այդ: Այդ աշխատանքէն յետոյ երկու ծերերը կը նստէին քով քովի: Հեղ մ'ալ տեսնես, երկու աքլորները, կըտ-կըտ, կտուցնին գետնին ծեծելով, իրարու կը մօտենային ու կռուի կը բռնուէին ճիշդ Մխսիի ձեռնափայտին քով:

Մխսի երբ կը տեսնէր աքլորներու կռուրտութիւնը՝ իր մէջ կը զգար հրճուանք մը, որ հեթանոսական էր: Թող կու տար, որ կռուէին, շատ անգամ ինք կուտ կը նետէր, իրարու մօտ բերելով կը կռուեցնէր: Այդ պահուն էր, որ Մխսի կատակ մը կը փորձէր Աննիկին հետ, իր չիպուխին

Միջօրէ - կէսօր:
Սօթթուիլ - ամփոփուիլ, կարճնալ:
Խուռնախիտ - խիտ ու իրար անցած:
Պարս տալ - թագուհին տեղափոխութենէն ետք մեղուներուն անոր շուրջ հաւաքուիլը:
Ասլան - բրբո՛, առի՛ծ:
Թառվար - թառէն վար: Թառը բարձր տեղ է, ուր թեւաւորները կը գիշերեն կամ կը հաւաքուին:
Հեթանոսական հրճուանք - ոչ ազնիւ հաճոյք, հոս՝ սեռական հաճոյք:
Չիպուխ - ծխամորճ:

ծուխը կնոջ երեսին կը փչէր, թեւը անոր վզին շուրջ կը փաթթէր, լաչակին ձեւը կ'աւրէր եւ կամ կապ մը երկնցնելով կը խօսէր:

- Տէ', Աննի'կ, փորձէ կտրես էս կապը: Տեսնեմ, ուժդ տե՞ղն է:

Աննիկ կը խնդար իր նիհար ծնօտով ու կապոյտ լինտերով: Կ'առնէր կապը եւ ի գուր կը փորձէր կտրել:

Օր մը, սակայն, եկեղեցիին ճամբան Աննիկ ըսաւ Մխսիի, թէ եկեղեցիին մէջ երկրպագութիւն ըրած պահուն կռնակը ցաւ մը շուլլուեցաւ, ու Աննիկ ուղիղ անկողին գնաց: Երեք օր պառկելէ յետոյ մեռաւ հանգիստ մահով մը:

Մխսի ինքզինք մինակ զգաց այն ատեն, երբ գերեզմանէն վերադարձին տեսաւ, որ իր հարսը ծալած, վերցուցած է մեռելին անկողինը:

Մխսի որքան կը բաղձար, որ միասին մեռնէին, որովհետեւ միասին ապրած էին բարի ու չար օրեր:

Ամիս մը վերջ Մխսի մոռցաւ իր կինը այնպէս, ինչպէս կը մոռցուին բոլոր մեռելները: Սակայն Մխսի իր մինակութիւնը չկրցաւ մոռնալ:

Այս անգամ առանձին կ'ելլէր տանիք, աքլորները կը կռուեցնէր, թոռներուն հետ կը կատակէր, կալի աշխատանքին կ'ուսկնդրէր, սակայն մինակ էր, մինակ:

Մխսի օր մը տեսաւ, որ դրացի Մնուշը իր լաթերը փռելու համար իրենց տանիքէն կապ մը կը կապէր:

- Կեցի՛ր, Մնո՛ւշ, էդպէս չ'ըլլար, - խօսեցաւ Մխսի: - Կեցի՛ր, երկաթէ հալխիկը բերեմ: Էդպէս լաւ է:

Մխսի բերաւ երկաթէ օղակը, կապը ինք անցուց, միւս ծայրը սիւնի մը հաստատեց ու օգնեց, որ Մնուշ լաթերը փռէ:

Երեկոյին, երբ Մնուշ լաթերը վար կ'առնէր, Մխսի մօտեցաւ նորէն եւ ուզեց օգնել: Աշխատանք մը, որ կեանքին մէջ ցոյց տուած չէր դրացիներուն, ո՛չ իսկ իր կնոջ: Մնուշ զարմացաւ լուռ:

Ու ալ ամէն օր Մխսի կռնակը պատին կռթնցուցած կը սպասէր, որ Մնուշ տանիք ելլէ: Մխսի ինքն ալ չէր գիտեր, թէ ինչո՞ւ այդ սպասումը: Չէ՞ որ ծեր էին ինք եւ Մնուշ:

Լաչակ - կանացի գլխաշոր:
Շուլլուիլ - փաթթուիլ. մխուիլ:
Բաղձալ - ցանկալ. փափաքիլ:
Ուսկնդրել - ականջ տալ. հետելիլ:
Հալխիկ - բրբոն՝ օղակ:
Վաղուց - շատոնց:
Պատկից - դրացի:
Բրիչակ - բրբոն՝ աւերակ տուն:
Ջայր մանել - բրբոն՝ ճախարակի վրայ թել հիւսել:

Մխսի եւ Մնուշ երկար տարիներու դրացիներ էին: Մնուշ վաղուց կորսնցուցած էր իր հրիկը: Այժմ, մօտ յիսուն տարեկան, Մխսիենց պատկից իր բրիչակը քաշուած, ապրելու համար ջայր կը մանէր, հաց

կ' եփէր ու իրիկուն-առաւօտ եկեղեցի կ' երթար:

Օր մըն ալ հաց եփած տեղէն Մնուշ տանիք ելած էր ու ձայնը ձգած հաւերը կը կանչէր:

Մխսին հոն, պատին կռթնած իր համրիչը կը քաշէր: Այդ օրը Մնուշին ձայնը եկեղեցիին մէջ երգուած սաղմոսին չափ անուշ եկաւ, մանաւանդ որ Մնուշ հացեփոց լաթերուն մէջ փաթթուած՝ աւելի գէր կ' երեւէր: Երեսը թոնիրին բարկ կրակէն կարմրած, ճակատին, երեսին վրայ, քրտինքը կը պտղէր:

- Ի՞նչ կ' ընես, Մնո՛ւշ, հաւե՞րը կը կանչես: Հա՛, ձեր հաւերէն մէկը էդ բակը անցաւ,- խօսեցաւ Մխսի ձայնը երեքցնելով:

Մնուշ Մխսիենց տանիքն անցաւ ու բակին հաւերը կանչելու համար նորէն իր ձայնը ձգեց:

- Հա՞ց ես եփեր, Մնո՛ւշ, է՛կ, նստէ՛, հէ՛ր օրհնած, աշխարհը մեռնիլ կայ,- շարունակեց Մխսին:

- Է՛հ, ի՞նչ ընենք, քանի ուժ կայ, ապրուստնիս ճարենք:
- Որ բանի պէտք ունիս՝ ինծի ըսէ, Մնո՛ւշ, ախր դրացիներ ենք:
- Եւ աւելի մօտենալով ու ձեռքը պեխերուն տանելով ըսաւ.
- Էս տարի մեր կայր լաւ էր, թէ որ ցորենի պէտք ունիս՝ մի քանի պարկ ձեր տունը կը ձգեմ: Թող տղաս՝ Արու՛թը, չգիտնայ:

Մնուշ կասկածեցաւ:

Չորս կողմերէն, բակէն, բարձր տանիքէն, սանդուղներէն հաւերը եկած հաւաքուած էին Մխսի եւ Մնուշի շուրջ: Մխսի յարմար առի՛թը գտած էր իր ցանկութիւնը յայտնելու: Գիւղն ամբողջ աշխատանքի մէջ էր: Թոռները վար, փողոց դրկած էր: Յածկեկ տանիքին վրայ հաւերէն զատ ո՛չ ոք կար:

- Հա՛, Փա՛ւք Աստուծոյ, ինծի պէս ուժդ տեղն է,- շարունակեց Մխսին աչքերը խլրցնելով:- Երեսդ ալ, Մնո՛ւշ, վառվռան վարդ է դարձեր:

Մնուշին կասկածը ճիշդ էր:

Երկինքը ինչո՞ւ չէր փլեր, արեւը ինչո՞ւ չէր խաւարեր...: Մնուշ, հակառակ որ հայհոյող, պոռպուան կին էր, լռեց: Է՛հ, ի՞նչ պիտի ըսեն դրացիները, երբ իմանան: Ու հերսոտ, սանդուղներէն վար իջաւ, իր ետեւ ձգելով հաւերու երամ մը:

Մխսին, յանցաւոր աշակերտի մը պէս պահ մը գղջացած մնաց իր կանգնած տեղը, շրթներուն տալով սուլելու ձեւ մը:

Հացեփոց լաթ - թոնիր մտնող կանանց թանձր հագուստ:
Բարկ - խիստ կծու (հոտ կամ համեմ). թունդ (գինի կամ օղի). կիզիչ (կրակ կամ արեւ):
Պտղիլ - հատ-հատ ուռիլ, պտուղի պէս:
Երեքցնել - շարժել. դողդղացնել:
Չէր օրհնած - հայրդ օրհնուած ըլլայ:
Ախր - բրբռ.՝ ի վերջոյ. վերջապէս:
Խլրցնել - շարժել:
Վառվռան - փայլուն. պայծառ:
Չերսոտ - բարկացկոտ. ջղային:

Մխսին ինք ալ գիտէր, որ այդ կատակը ծերերու համար չէ: Է՛հ, ի՞նչ կ'ըլլար, դրացիներ էին, կրնային քով քովի նստիլ. մինակուլութիւնը չէր քաշուեր...

Յաջորդ օրը Մխսին նորէն իր սովորական տեղն էր, արեւոտ պատին ներքեւ: Մնուշն ալ երդիքին փայտը շտկելու համար տանիք ելաւ, պոռպուաց, բարկացաւ ու իր տանիքի սահմաններէն անդին քչեց Մխսին թոռները, անոնց ետեւէն նետելով իր կօշիկը, որ, քիչ մնաց, Մխսի գլխին վրայ իյնար:

Մխսի գիտցաւ պատճառը: Գրեթէ ջղայնացած, անորոշ բաներ մը մըրթմըրթաց: Ի՞նչ պիտի ըսեն, եթէ դրացիները խմանան: Ձգաց, որ յանցաւոր էր ու լռեց շատ դժուարութիւնով:

Ուրիշ օր մը Մխսիենց աքաղաղը Մնուշին պատին վրայ թառեցաւ, թեւերը թափահարեց, վիզը երկարեց ու սկսաւ երգել: «Կու-կու» հազիւ ըրած էր, երբ Մնուշ վրայ հասաւ, իր պատէն վար քչեց աքաղաղը, ձայնը կէս խեղդելով:

Մխսի կը տեսնէր այս բոլորը: Ինչպէ՞ս համբերէր: Ալ ի՞նչ բանի համար էին իր պեխերը:

- Ինչո՞ւ աքլորը վար ձգեցիր, - պոռաց Մխսին՝ ձեռքը ոտքը դող ելած:
- Ինչո՞ւ պատիս վրայ կը թառի:
- Պիտի թառի:
- Պիտի չթառի, որ թառի՝ գլուխը կը կտրեմ:
- Ես ըլ քու ծնկներդ կը ջարդեմ:

Թերեւս կռիւր աւելի տաքնար, եթէ դրացիները վրայ չհասնէին:

- Աքլորը պատին վրայ է թառեր, ի՞նչ կ'ըլլայ եղեր, - կը խօսէին դրացիները, ի հարկէ ոչինչ գիտնալով:

Ուրիշ անգամ Մխսի կը թելադրէր իր թոռներուն, որ Մնուշին երդիքէն վար քար ձգեն, ցուխքը քակեն:

Մնուշ կը տուտուար, կ'անիծէր, տանիք կ'ելլէր, Մխսի թոռներուն ետեւէն կը վազէր: Եւ դրացիները նորէն կը լսէին անոնց կռիւն ու հայհոյութիւնը:

Մխսի եւ Մնուշի ատելութիւնը հետզհետէ խորացաւ: Մխսի նոյնիսկ չէր ուզեր, որ Մնուշին փռած լաթերուն շուքը տանիքին վրայ իյնար: Վա՛յ այն օրուան, որ Մնուշին մէկ հաւը իրենց տանիքին կողմն անցնէր:

Մխսի իր ձեռնափայտով Մնուշին հաւերուն կէսը հաշմանդամ դարձուցած էր:

Երդիք - թոնրատան տանիքի բացուածք:
Ցուխք - տանիքին՝ պատէն քիչ մը դուրս ելած մասը:
Կտուր - տանիք:

Անձրեւոտ երեկոյ մը, Մնուշ սաւան մը ձգած վրան, տանիք ելաւ, տեսնելու թէ կտուրն ինչո՞ւ կը կաթէ:

Տեսաւ, որ ճռթօնը խախտած, տեղը չէր, եւ նորէն իրենց տանիքին կողմը տեղաւորելով վար իջաւ:

Մնուշ նկատեց, որ հագիւ կաթիլը դադրած էր՝ նորէն սկսաւ: Նորէն վեր ելաւ: Մխսին ալ՝ իր տեղէն: Ու ցուրիքէն վար իրարու հանդիպեցան:

- Էդ ճռթօնին չմօտենաս,- խօսեցաւ Մխսի բարկացած:

- Հէ՛ անաստուած, դժոխքի՛ կրակ, ընկողինս ջուրերու մէջ մնաց,- ձայն տուաւ Մնուշ մուկին մէջէն:

- Էս ճռթօնին տեղը էստեղ է, էստեղ, հասկցա՞ր,- կը խօսէր Մխսի:

- Երեսուն տարի է՝ էս տունն եմ, ես էս ճռթօնը հոս եմ տեսեր:

- Է՛հ, դուն ի՞նչ գիտես, ջատո՞ւ, ես իմ պապիս օրով կը յիշեմ, որ էս ճռթօնը հոս դնելու իրաւունք չունէք: Թուղթ, կառավարութիւն կայ:

Մխսի եւ Մնուշ մուկին, անձրեւին կը պոռպուային:

- Որ բռնեմ, ցուրիքէն վար կը նետեմ,- կը պոռար Մխսին:

Դրացիները կը հաւաքուէին, կը միջամտէին: Մխսի եւ Մնուշ տուտալով վար կ'իջնէին՝ իրենց ետեւ ձգելով աղմուկն անձրեւին:

Այլեւս ամէն անձրեւի Մխսի եւ Մնուշ իրար կը հսկէին, իրարու ոտնաձայն կ'առնէին, կ'ելլէին, կը պոռպուային: Դրացիները ձանձրացած էին:

Գիշեր մը սկսած էր միայնորդ տարափ մը անձրեւի: Գաբանքներուն դռները կը բացուէին կամաց ու կը գոցուէին ժիր: Ամպը լեռներու ուժգնութիւնով կը պայթէր: Մերթ ընդ մերթ կայծակն էր, որ մթովեան մէջ կը ճեղքուէր: Փողոցներուն մէջ հովը աղմուկով թրթեղէ կտոր մը կը գլտորէր եւ կամ տանիքներէն հին վերարկու մը իր թեւերով բարտիններուն կը փաթթուէր:

Այդ ահաւոր գիշերին, Մխսի եւ Մնուշ, երկու ուրուականներու նման, ցուրիքին վրայ իրար կը քաշքշէին:

- Էս ճռթօնը հոս պի ըլլայ:

- Հոտ պի չըլլայ:

- Հոս պի ըլլայ:

Հեղ մըն ալ, չգիտես ինչպէս եղաւ, Մխսիին ոտքը սահեցաւ ու, թը՛փ, ցուրիքէն վար ինկաւ:

Տանիքը բարձր չէր, սակայն իր ծեր ոսկորները ինչպէ՛ս դիմանային:

Մխսի ինկաւ անկողին:

Մխսի իր մեռնիլը չէր հոգար: Է՛հ, որո՞ւ հասկցնես, թէ իր ոտքը սահեցաւ, այլապէս կնիկմարդէ վար մնա-

Ճռթօն - ջրորդան. տանիքի մէկ եզերքը դրուած սարք, ուրկէ դուրս կը հոսի տանիքի անձրեւաջուրը:

Խախտիլ - տեղէն ելլել. շարժիլ:

Միայնորդ - միատեսակ (անձրեւ):

Տարափ - ուժգին անձրեւ:

Գաբանք - երգիքի դուռ կամ փեղկ:

Ժիր - աշխոյժ:

Բարտի - բարձր ուղիղ ծառատեսակ:

Ուրուական - ցնորական երեւոյթ. ոգի:

ցող չէր: Մխսի ամբողջ երեք ամիս անկողին մնաց: Իր կռնակը չէր կրնար շարժել, ոսկորները իրարմէ կը փրթէին կարծես:

Դրացիները կ'այցելէին Մխսիին: Կը պատմէր, որ էդ ճութօնը իր հօր ժամանակ իրենց տանիքին կողմն եղած է: Եթէ ուզէ՝ նոյնիսկ փողոցին վրայ բացուած Մնուշենց տան երդիքն ալ կը գոցէ: Թուղթ, կառավարութիւն կայ:

Դրացիներու շարքին օր մըն ալ գիւղի քահանան այցելեց:

- Օրհնած, գալածը Ծնունդ է. էս լաւ բան չէ, ձեզ պէս ծերերուն վայել բան չէ, ե՛կ, հաշտեցնենք:

- Տէրպա՛պ, գերեզմանիս վրայ մէկ թիզ խոտ բուսնի՝ նորէն ես չեմ հաշտուիր: Վա՛յ, կողս... Դու չգիտես էդ կնիկը, տէրպա՛պ, ողորմած հոգի էրիկը էդ կնկան սեպէպով մեռաւ: Վա՛յ, ոսկորներս... Թէրս է, տէրպա՛պ, թէրս: Ըսէ տեսնեմ, դուն գիր, Նարեկ գիտցող մարդ ես:

Կը փորձէ նստիլ, սակայն ոսկորներու ցաւէն գլուխը նորէն բարձին վրայ կը դնէ:

- Ըսէ տեսնեմ, ինք մինուճար կնիկ, իրեն բուխերիկէն էդքան մուխ հանելու ի՞նչ պէտք ունի: Թէրսուժի՛ւն է, տէրպա՛պ, թէրսուժի՛ւն: Հեղ մը տեսնես՝ էդ մեր տանիքը իրեն մուխով ու հաւերու ծիրտով է լեցուն: Հա՛, հա՛, մեր հաւերը ատանկ բան չեն ըներ: Վա՛յ մէջքս... Է՛հ, որ ես ընկողինէն ելլեմ՝ ես գիտեմ ընելիքս: Էն գիտէ, որ ես ընկողինէն չեմ կրնար ելլել, վիրա-վիրա մեր տանիքին վրայէն կ'անցնի, էնպէս կ'անցնի, որ կ'ըսես՝ առաստաղը վար պիտի գայ: Հա՛, հա՛, ինքն է, ուրիշ մարդ չէ: Ո՞րը ըսեմ, տէրպա՛պ, ես էսպէս կը մեռնիմ, էդ կնկան հետ չեմ հաշտուիր:

Քահանան ի գուր յորդորեց, Հին Կտակարանէն, Թուղթ Առաքելոցէն վկայութիւններ ի գուր բերաւ: Մխսին հաշտուող մարդ չէր:

Գալած - գալիքը. յառաջիկային:
Սեպէպ - բրբռ.՝ պատճառ:
Թէրս - բրբռ.՝ ծուռ. կամակոր:
Նարեկ - յայտնի աղօթագիրքը, հոս՝ գիրք:
Մինուճար - առանձին ապրող:
Բուխերիկ - ծխնելոյզ:
Ծիրտ - թոչնազգիներու աղբ:
Վիրա-վիրա - բրբռ.՝ անդադար:
Յորդորել - դէպի բարին խրախուսել. պատուիրել:
Փոստ - անասունի մորթ:
Պլուխ - փաթթուիլ:
Ճիպար - լազխա (արբ.):
Ճիպար ձգել - մարմնի վրայ լազխա քա- շել:

Մխսի բժշկուելու համար նոր մորթուած այծի փոստի մէջ պլլուեցաւ, մէջքը, կռնակը ճիպար ձգեց ու վերջապէս ելաւ անկողինէն:

Վա՛յ Մնուշի գլխին:

Ծնունդի օրն էր: Մխսի իմացաւ, որ Մնուշ եկեղեցի գացեր, հաղորդու-թիւն է առեր:

Մխսի ամբողջ երկու տարի իր ոտքը եկեղեցիէն ներս չդրաւ, քահա-նային հետ չխօսեցաւ:

- Սուտ է, տէրպա՛պ, էդ քու եկե-ղեցիդ, էդ քու սուրբերդ սուտ են:

Աստուած որ եկեղեցիին մէջ չպատժեց էդ կինը, էդ հաղորդութիւնը տուած ատենդ էդ քու ձեռքերդ որ չքաշեց՝ ալ ի՞նչ բանի հաւատամ: Եկեղեցի չեմ գար, կը մեռնիմ էսպէս: Է՛հ, Աստուած որ ինձմէ հաշիւ հարցնէ, ես հաշիւիս տէրն եմ, տէրպա՛պ, գիտցած ըլլաս,- Մխսի խօսեցաւ քահանային, երբ օր մը քահանան ուզեց եկեղեցի տանիլ:

Անցաւ երեք տարի:

Վրայ հասան տեղահանութեան օրերը: Գիւղացիները վաղուց սարսափի մը հոտը առեր էին: Իրենց երազներուն մէջ մարդագէլ, հարսնիք տեսած էին:

Կէս գիշերին, տակաւին Մարկոսեց աքաղաղը իր առաջին ձէնը չձգած, դռները թակուեցան:

Գիւղին մէջ ինկաւ շուարում մը: Սայլերը լծուեցան: Ախոռի կենդանիներուն մէջ ինկաւ օտարոտի բառաչ ու անհանգստութիւն: Մէկն իր պղինձէ պարոշը շալկած էր, ուրիշ մը տանիքէն անկողինը վար կը ձգէր, մայր մը հացի ծրարին հետ իր կռնակին կապած էր մատղաշ մանուկը, աւելի ուրիշ մը ձեռքին տակ ափիչը, մաղն ու տապակը բռնած էր:

Ու բոլորը մէկ հաւաքուեցան կալատեղին: Ո՞ւր պիտի երթային, ո՛չ ոք գիտէր:

Այդ բոլորին մէջ ուրախ ու գոհ երեւոյթ մը պտտցնողը Հայրապետեց Դանիէլն էր: Հագած էր սուրբ օրերու նոփ-նոր լաթերը ու շատ բան գիտցողի պէս կը յորդորէր եւ կը պատուիրէր գիւղացիներուն, որ հետերնին շատ բան առնելու պէտք չունին, որովհետեւ ինք լաւատեղեակ աղբիւրէ իմացեր էր, որ իսկական Հայաստանը՝ Պինկէօլի կողմերը պիտի երթան, հոն, ուր մեղրը գետակով կը հոսի: Կը պատմէր, որ ինքը էդ կողմերը եղած է եւ մանաւանդ կը պատուիրէր, որ որքան կրնան, խաշխաշի հունտ վերցնեն հետերնին, որովհետեւ էն կողմերը չկայ:

Մխսին ալ իր դռները իր ձեռքով գոցած եւ փայտեայ խոշոր բանալին իր գօտիին մէջ դրած՝ կեցած էր անկիւն մը ու կը հարցնէր հարսին, թէ տանիքին երդիքը ծածկեցի՞ր: Կը հաշուէր, որ եթէ անձրեւ գայ՝ ամբողջ ջուրը վար պիտի իջնէ, մանաւանդ որ ճութօնին նայած չէր. արդեօք Մնուշ ձեռք զարկա՞ծ էր: Մխսի չէր հաւատար, որ իսկապէս կը բաժնուէր իր

Տեղահանութիւն - տարագրութիւն:
Մարդագէլ - բորենի:
Սայլերը լծուեցան - սայլերը քաշող անասուններուն կապուեցան:
Օտարոտի - տարօրինակ:
Բառաչ - մեծ եղջերաւորներու ձայն:
Պարոշ - սինի:
Մատղաշ - նորեւուկ, նորածին:
Ափիչ - թիակ, որով թռնիրէն կրակ կը հանեն:
Սուրբ օրեր - տօնական օրեր:
Պինկէօլ - Բիւրակն:
Խաշխաշ - թմրեցուցիչ բոյս մը:

տունէն:

Հրամանի մը վրայ շարժեցան: Ճամբայ ինկան սայլերու եղերական ճշոցներուն հետ, իրենց ետեւ ձգելով արտ ու այգի, տուն ու տաւար:

Ճամբու ընթացքին իրենց խառնուեցան կարաւաններ զանազան գիւղերէ: Յաջորդ գիշեր եղերական գիշերն էր: Երիտասարդ տղամարդիկ զատուեցան, կիները յափշտակուեցան. մայրը՝ հարաւի, իսկ զաւակը հիւսիսի ճամբան բռնեց: Այս բոլորը գէշ երագի մը պէս եկան: Մխսի ցնցուեցաւ, այլեւս հասկցած էր, որ բաժնուած էր իր տունէն, իր սիրելիներէն:

Ո՞ւր մնաց Արուժը, հարսը, թոռներն ո՞ւր մնացին...

Ու ինք անծանօթներու հետ քշուեցաւ անծանօթ վայրեր:

Երեք օր վերջ, միջօրէի բարկ արեւին տակ, երբ Մխսիենց կարաւանը հանգիստ կ'առնէր, հեռուէն տեսնուեցաւ, որ փոշոտ մառախուղին մէջէն կը մօտենար ուրիշ կարաւան մը:

Ամէն անգամ որ կարաւան մը տեսնէին, ճամբուն վրայ կեցած անոր մօտենալուն կը սպասէին, իրենց սիրելիները կը փնտռէին, իրենց տնեցիներուն մասին տեղեկութիւններ կը հարցնէին:

Մխսին ալ իր ձեռնափայտին վրայ ծռած, իրենց տան փայտեայ խոշոր բանալին գօտիին մէջ, աչքերը յառած կը սպասէր կարաւանին, որ կը մօտենար փոթորիկի մը պէս:

Երկու կարաւանները իրար խառնուեցան: Կը հարցուփորձէին, ոմանք կը գտնէին գիրար: Մխսի ալ հարցուց իր սիրելիները, աչքերը պտտուց եւ ո՞վ տեսնէ.- Մնուշը: Մխսի ձեռնափայտը ձգեց, դողդղաց, թեւերը լայն բացած կանչեց, կարծես մէկ բարձի վրայ ծերացած երկու ամուսիններ ըլլային.

- Մնո՛ւշ:

- Մխսի՛:

Մխսի ու Մնուշ իրարու գիրկ ինկան ու լացին երկու փոքրիկ մանուկներու պէս: Մխսի արցունքներուն մէջէն հագիւ ինքզինք զսպեց ու կարմիր թաշկինակով աչքերը սրբելով խօսեցաւ.

- Է՛հ, Մնո՛ւշ, երնէ՛կ այն օրերուն:

Եղերական - սգաւոր. ողբալի:
Տաւար - եղջերաւոր կենդանիներու խումբ:
Մառախուղ - մշուշ:
Յառած - սեւեռած. շեշտակի նայած:

Համաստեղի «**Երնէկ Այն Օրերուն**» նորավէպը առնուած է «**Անձրեւը**» ժողովածուէն: Պատմուածքն ու նորավէպը կը պատմեն դէպք մը եւ կ'ունենան դերակատարներ, տեղ ու ժամանակ:

Դէպքը կ'անցնի քանի մը փուլերէ՝ **Նախադրեալ, բախում** (հանգոյց), **գործողութիւններու զարգացում, գագաթնակէտ** եւ **լուծում**:

«**Երնէկ Այն Օրերուն**» գրուածքը կը սկսի բանակոչուով մը, որ տեղի կ'ունենայ գլխաւոր երկու դերակատարներուն միջեւ՝ Մխսիի եւ Մնուշի:

Յետոյ հեղինակը կը ներկայացնէ նախադրեալը, ուր կը բացայայտուին գլխաւոր դերակատարներուն անհատական վիճակն ու ըմբռնումները: Մխսի կ'ինը կորսնցուցած ծերունի մըն է, որ շատ առանձին կը զգայ, եւ Մնուշը, որ պատուախնդիր այրի մըն է:

Բախումը կը սկսի, երբ Մնուշ կը զգայ Մխսիի «չար» մտադրութիւնները: Բախումը կը զարգանայ նորանոր գործողութիւններով, որովհետեւ Մխսի իբրեւ տղամարդ չ'ուզեր կտրուիլ, իսկ Մնուշը չի կրնար ներել:

Գործողութիւններու զարգացման մէջ հանդէս կու գան երկրորդական դերակատարներ, որոնք կ'ամբողջացնեն գիւղի մթնոլորտը ու կը հանեն գիւղական բարքեր ու սովորութիւններ: Հեղինակը տեղական գոյն ստեղծելու համար ուշադրութիւն դարձուցած է միջավայրի նկարագրութեան եւ իր հերոսները խօսեցուցած է անոնց հարազատ լեզուով:

Դէպքը չունի գագաթնակէտ, այսինքն՝ լուծումը չի զար ուղղակի բախումէն սկսած գործողութեամբ մը, ինչպէս պիտի ըլլար պատմուածքի մը մէջ: Լուծումը կը կատարուի անակնկալ ձեւով ու բոլորովին այլ միջավայրի մէջ: Ասով ալ գրուածքը կը վերածուի նորավէպի՝ անոր տալով բոլորովին անսպասելի խորք մը: Տարագրութեան ճամբուն վրայ իրենց ժողովուրդին ամբողջ ողբերգութիւնը ապրած գլխաւոր դերակատարները կը հանդիպին իրարու ու այդ ցաւով կը գրկախառնուին եւ կը մրմնջեն.

- Երնէկ այն օրերուն:

Ընդհանուր ցաւն ու կորուստը մոռնալ կու տան անհատական քէները:

ԱՐՇԻԼ ԿՈՐԳԻ (Ոստանիկ Ադոյեան, 1904, Խորզոմ, Վանի շրջան - 1948, Նիւ Եորք), ամերիկահայ հանրայայտ նկարիչ: Ամերիկեան արդի նկարչութեան մէջ վերացական արտայայտչապաշտութեան հիմնադիրներէն մէկը: Իր նկարները մեծ մասով կու գան հայրենի բնութենէն, պատմութենէն, հայկական ծեսերէն ու աւանդութիւններէն:

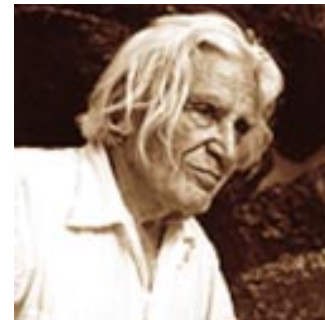
Նկարը՝ «Պարտեզ Սոչիի մէջ», իւղաներկ կտաւ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Մխսիի եւ Աննիկի ամուսնական կեանքին մէջ ծերութիւնը ինչպէ՞ս կ'երեւի:
- 2.- Ո՞վ էր Մնուչ եւ ինչպէ՞ս կ'ապրէր:
- 3.- Մխսի Հոգեբանական Ի՞նչ վիճակներու մէջ կ'երեւի Աննիկի մահէն ետք մինչեւ Մնուչի հետ բախումը: Մէկ-մէկ ցոյց տուէ՛ք՝ բացատրելով, թէ այդ Հոգեբանական վիճակները հեղինակը ինչպէ՞ս արտայայտած է (հեղինակային պատմում, տիպոկ, հերոսներու շարժումներ):
- 4.- Մխսի եւ Մնուչ, առանձնաբար, ինչո՞ւ վէճին պատճառը գաղտնի կը պահեն:
- 5.- Այս բախումը կրնա՞յ տրամաբանական եւ բնական լուծում ունենալ:
- 6.- Տեղահանութեան պատկերին մէջ Հայրապետենց Դանիէլը ինչպիսի՞ տիպար մըն է: Ան փաստօրէն որո՞ն խօսնակն է:
- 7.- Ի՞նչ հեզնական բան կայ անոր առաջարկներուն մէջ:
- 8.- Տարագրութեան ճամբուն վրայ Մխսիի եւ Մնուչի Հոգեբանական յանկարծական փոփոխութիւնը ի՞նչ բանի հետեւանք էր:
- 9.- Ի՞նչ ըսել կ'ուզուի «Երնէկ այն օրերուն» խօսքով:

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Զեր անմիջական շրջապատին մէջ կան մարդիկ, որ երբեմն «երնէկ» կու տան անցեալին: Պատմեցէ՛ք անոր մասին, բացայայտելով անցեալին «երնէկ» տալու իր պատճառները, ի՞նչն է, որ կորուստ կը նկատէ իր ու մեր կեանքին համար, նիւթական պայմաններ, հարազատներու կորուստ, ազգականական ու ընկերային կապեր, ընտանեկան որոշակի կենցաղ ու սրբութիւններ:

ՌՈՒԲԵՆ ՆԱՔԵԱՆ (1897, Նիւ Եորք - 1986, Սթամֆորտ) ամերիկահայ մեծանուն քանդակագործ, մարմնաւորած է դիցաբանական եւ Ս. գրային նիւթեր, ներդաշնակած է դասական, տըպաւորապաշտ, արտայայտչապաշտ եւ գերիրապաշտ ոճերը:

Նկարը՝ «Սի Օտիսի», պրոնզ:

ՈՐ ԵՒ ԹՔ ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ՇԱՂԿԱՊՆԵՐՈՒ

ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

Որ եւ թէ չաղկապները ստորադաս նախադասութիւնը կը կապեն գլխաւոր նախադասութեան: Ունին կիրառական որոշ տարբերութիւններ: Եթէ ստորադաս նախադասութեան տեղեկութիւնը հարցական է, թէական կամ ենթադրական, այսինքն՝ ոչ հաստատ, ենթադրելի, կը գրենք թէ, իսկ եթէ հաստատ է, ստոյգ՝ կը գրենք որ:

● **Որոչեցէ՛ք որ եւ թէ չաղկապներուն տեղերը:**

Տնօրէնը յայտնեց, քննութիւնը յետաձգուած է:

Կ'ըսուի, քննութիւնը յետաձգուած է:

Կը կարծեմ, այս դասը աւելի դիւրին պիտի ըլլայ սորվել:

Որոչեցինք, վաղը պտոյտի երթանք:

Կը թուի, կացութիւնը պիտի վատթարանայ:

Կը փափաքիմ, ընտանիքիս անդամները մէկտեղուին:

Հաստատ գիտեմ, պիտի վերադառնայ:

Կ'ենթադրեն, պիտի վերադառնայ:

Կը յուսայինք, կը յաջողի (չէ յաջողած):

Կը յուսայինք, կը յաջողի (յաջողած է):

Իրեն հարցուցի, ո՛ւր կ'երթայ:

Մենք վստահ ենք, հրթիռը թշնամին արձակեց մեր վրայ:

Մենք վստահ չենք, հրթիռը թշնամին արձակեց մեր վրայ:

● **Կից երկու նախադասութիւնները վերածէ բարդ ստորադասական նախադասութեան, յիշելով որ բարդ նախադասութեան մէջ**

- Ստորադաս նախադասութեան հարցական դերանունը շեշտ կ'առնէ:
- Նախադաս ստորադասը բուրով կը բաժնենք գլխաւորէն:
- Անուղղակի խօսքին մէջ կրնայ դիմափոխութիւն տեղի ունենալ:

Բարեկամս հարցուց ինծի. «Ո՞վ է ձեր դրացին»:

.....
Ըսէ՛ ինծի, ինչպէ՞ս վարուիմ անոր հետ:
.....

Գիտե՞ք արդեօք, ե՞րբ կը վերադառնան արագիլները:

Ձըսի՞ք, քանի՞ հոգի կը բաւէ ձեր կառքին մէջ:

Ո՞վ գիտէ, ո՞ւր կը գաղթեն թռչունները:

Մայրը հարցուց զաւկին. «Դուն ո՞ւր մնացիր»:

Ըսաւ ինծի. «Ես ու դուն լաւ բարեկամներ կը մնանք»:

Անոնք կը հարցնէին. «Ի՞նչ է մեր պարտականութիւնը»:

Ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ, բացատրէ՛ ինծի:

Բացատրէ՛ ինծի. ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ:

Ձեմ գիտեր, որքա՞ն կրնամ համբերել:

Որքա՞ն կրնամ համբերել, չեմ գիտեր:

 Որ չաղկապով կը կապենք առաջին կարգի ստորադաս նախադասութիւնը, իսկ թէ չաղկապով՝ երկրորդական կարգի ստորադաս նախադասութիւնը:

Յարմար չէ,յայտարարես, դէմ ես բոլորին:

Ձեմ ուզեր,մայրս իմանայ,ես արկած անցուցած եմ:

Ինչպէ՞ս ընեմ,հայրս համոզուի, ես կրնամ յաջողիլ:

Այնպէս վարուիր, մարդիկ համոզուին, դուն բարի ես:

Այնքան հեռու էր, չսեց, զինք կը կանչեն:

Ձեմ զարմանար, չգիտնաս, չես գիտեր:

Կը բաւէ, պնդես,դուն չես սխալիր:

Ըսի, պէտք է հասկնայ, այլեւս ուչ է:

ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԺԹ. դարու վերջին քառորդին մինչև Յայաստանի Հանրապետության անկումը տևած (1920) հայ ազգային ազատագրական պայքարի մարտական ու քաղաքական գործիչներին ոմանք օրին որոշ չափով գրած են իրենց ականատեսի ու մասնակիցի յուշերը: Հայաստանի Հանրապետության անկումն ենք խորհրդային կարգերը լուծեան պատ քաշեցին մեր պատմության այդ շրջանին վրայ: Արտասահման անցած նախկին գործիչներին ոմանք նուիրուեցան ազատագրական պայքարի դեպքերն ու դեմքերը մոռացութեան վտանգէն փրկելու գործին: Այդպէս գրուեցան Ռուբէնի «Յեղափոխականի Սը Յիշատակները», Սիմոն Վրացեանի «Հայաստանի Հանրապետութիւնը», «Կեանքի Ուղիներով», Վահան Փափազեանի «Իմ Յուշերը», «Խոնարհ Հերոսներ», Ալ. Խատիսեանի «Հայաստանի Հանրապետութեան Ծագումն Ու Ձարգացումը», Աւ. Ահարոնեանի «Սարդարապատից Մինչև Սեր Եւ Լոզան», Աւոյի կազմած «Յեղափոխական Ալպոմ» ժողովածուներու շարքը եւ այլն: Ասիկա եղաւ Սփիւռքի նպաստը մեր ազգային-ազատագրական պայքարի պատմագրութեան համար:

Փաստագրական եւ յուշագրական այդ գործերէն օգտուելով սփիւռքահայ գրողներ մշակեցին գրական գործեր, ինչպէս Համաստեղ՝ «Սպիտակ Զիւռը», Մալխաս՝ «Զարթօնք», Կարօ Սասունի՝ «Սարերու Ասլանը» վէպերը, Կոստան Զարեան՝ «Տատրագոմի Հարսը» պոէմը եւ այլն:

ՎԵՐՋԻՆ ԺՊԻՏԸ

Բանքումն ենք արդէն: Ժամը մօտաւորապէս 1:30 է: Դուռը՝ կիսաբաց: Դրան ճիշդ դիմացը, սանդուղին վրայ կանգնած, կրակում ենք՝ Մշեցի Միսաքը, Ռուբէնը, Միխիթարն ու ես մէկ կողմէն եւ մի երեք ուրիշ ընկերներ միւս կողմէն: Ատրճանակներուն ծուխը արդէն բռնած է սրահը: Դունէն դուրս ոչինչ կ'երեւայ: Հրացաններու անընդհատ որոտումն է միայն, որ մեզ կ'իմացնէ, թէ դրան դիմաց մեծ թիւով զինուորներ կան:

Յանկարծ, մի սոսկալի պայթում կը լսենք մեր ետեւից: Կը դառնանք՝ ինչ տեսնենք, մեր ընկերներէն մէկը յօշոտուած ու անշունչ գետինը փռուած, իրմէն երկու քայլ հեռուն ուրիշ երկուքը՝ ոտքերնին փշրուած պառկած: Ռումբի մը պայթիւնն էր: Ամբողջ շէնքը սարսուռաց:

Հագիւ մենք նորից դէպի դուռը դարձանք, նորից մի ահռելի պայթում: Այս անգամ զոհը մէկ հոգի էր. Մշեցի Միսաքն էր դա: Տեսարանը սոսկալի էր. աջ ձեռքը մինչեւ արմուկը մէկ կողմ փշրուած, ձախ թեւը

ԱՐՄԵՆ ԳԱՐՕ (Գարեգին Փաստրմաճեան, 1872, Կարին - 1923, Ժընեւ) մասնագիտութեամբ՝ քիմիագետ է: Եղած է յեղափոխական ակնառու գործիչ: Դեկավարած է Պանք Օթոմանի գրաւման գործողութիւնը: Յեղափոխական յուշագրողներուն մէջ առաջիններէն մէկն է Արմէն Գարօ: «Վերջին Ժրպիտը» գրուածքը առնուած է անոր «Ապրուած Օրեր» գիրքէն:

Բանք - (կարդալ՝ պանք) դրամատուն: **Յօշոտուած** - բզկտուած. պատառ-պատառ եղած:

բզիկ-բզիկ եղած, բայց դեռ մի քանի մկաններով կախուած ուսէն, դէմքը արիւնյուլայ, զգեստները պատուտուած, փռուած է քարերուն վրայ: Անոր մօտիկ ընկեր Մխիթարը հագիւ ժամանակ ունեցաւ «Վախ, Միսաք ջան» ըսելու: Դուրսէն՝ «Օլա՛ն, իչէրիէ, օլա՛ն, իչէրիէ» ձայները լսուեցին, եւ ծուխին մէջէն սուրհներու ծայրեր սկսան փայլիլ:

- Տղէ՛րք, ձեզ մատաղ, դէպի դուռը:

Վեց-եօթը ատրճանակի միանգամից թափած գնդակները բաւական հեռացուցին սուրհներու ծայրերը:

- Մխիթա՛ր, դէպի պատուհան:

Հինգ ուղմբի յանկարծակի պայթումը միառժամանակ մաքրեց փողոցը:

Մինչ Մխիթարն ու ես նոր ուղմբեր առած կը դառնայինք դէպի պատուհանը, Միսաքը ծունկերուն վրայ չոքած ցցուեցաւ մեր առաջ իր ահռելի տեսքով:

- Պարոն ջան, քեզ դուրպան, մէկ զուրչուն հստեղից,- ըսաւ ու վիզը ծռու՛ աջ թեւի մնացորդը դէպի կուրծքը շարժեց: Ամբողջ էութեամբս դող ելայ: Որոշ չեմ կարող ըսել, թէ ի՛նչ կը զգայի այն միջոցին. միայն սա կը յիշեմ, որ ատրճանակիս փայտեայ մասը բերանս տարի ու բոլոր ուժովս խածնելով զայն, երեսս դարձուցի իրմէն: Նորից դիմացս ելաւ իր արիւնյուլայ ոտքը սալայատակին վրայ քարշ ածելով: Կրկնեց իր խնդիրքը, այս անգամ աւելի կտրտող մի շեշտով: Իր տեսքը, իր նայուածքը եւ վերջապէս իր ձայնը ինձ ընկճեցին բոլորովին: Մերժելն անգթութիւն էր: Անոր համար ամէն մէկ ըրոպէն ահռելի տանջանքներ ունէր. պէտք էր ազատել մեր խեղճ ընկերը: Այս ամէնը մի ակնթարթում անցան մտքովս, բայց չգիտեմ ինչո՞ւ ես ատրճանակը չպարպեցի իր չարչարուող կուրծքին ու դառնալով Մխիթարին:

- Մխիթար, մեղք է տղան, ազատէ՛:

Այս խօսքերս Միսաքը լսեց եւ ամիջապէս իր արիւնոտ դէմքը դարձուց անոր ըսելով:

- Մխիթար ջան, քեզ մատաղ, մէկ զուրչուն:

Մխիթարը բոլորովին դեղնած, դողացող ձեռքով ուղղեց ատրճանակը դէպի անոր կուրծքը:

Օլան, իչէրիէ - թրք.՝ ծօ՛, դէպի ներս:
Սուին - հրացանի փողին կցուած դաշոյն:
Միանգամից - արեւ.՝ մէկ անգամէն:
Միառժամանակ - արեւ.՝ ժամանակա-
ւորապէս, պահ մը:
Քեզ դուրպան - քեզի մատաղ ըլլամ:
Ղուրչուն - թրք.՝ կապար (զէնքի):
Քարշ ածել - արեւ.՝ գետնէն քաշքշել:

- Ախ, հոգուդ մատաղ,- բացա-
զանչեց Միսաքը եւ գոհութեան նշոյլը
երեսին՝ իր յօշոտուած թեւերը դէպի
յետ պարզեց, կարծես իր ընկերոջ գոր-
ծը դիւրացնելու համար: Աչքերն ար-
ցունքով լեցուն Մխիթարն ինձ նա-
յեց:

-Չէ, չեմ կրնար:

Մի քանի ընկերներ Միսաքը չորքած էր պատուհանին առաջ, գլուխն ու կուրծքին մէկ մասը դէպի դուրս ցցած:

- Օլան ատամսընդ պանա վուրուն,- կը կանչէր նա բարձր ձայնով ու մի շարք հայհոյանքներ կը տեղացնէր գինուորներու հասցէին: Մի քառորդ ժամ անցաւ այդպէս եւ հակառակ Միսաքի ցանկութեանը, իր մօտէն անցնող հարիւրաւոր զնդակներէն եւ ո՛չ մին իրեն առաւ:

Յանկարծ, նա դադարեց կանչելուց ու դառնալով դէպի մեզ «Տղե՛րք, պատրաստ, վերէն բաշխեցուկ կու գայ»: Երկու-երկու հոգիներ բռնեցինք պատուհանները: Երբ խուժանը գոռում-գոչումով յարձակեցաւ դրան վրայ, առաջին յարկէն մենք վեց հոգով, իսկ տանիքէն Հրաչ իր ընկերներովը ուժմբերու մի տարափ տեղացրինք դէպի վար: Այդքան թիւով ուժմբերու միաժամանակ պայթումը, վիրաւորներու սիրտ պատռող վայնասունը, դիմացի շէնքերէն թափուող ապակիներուն շառաչը եւ այս բոլորի հետ միաժամանակ դէպի երկինք բարձրացող տիւնամիտի կապոյտ ծուխը մի ընկերինձ սարսուցրին...

Մարդկային կեանքի հետ էր գործերնիս... Ո՞վ տուեց մեզ այս իրաւունքը... Բայց ինչո՞ւ անոնք սկսան... Ովքե՞ր էին մի քանի ամիսներ առաջ արեան գետեր հոսեցնողները... Անոնք չէի՞ն... Այսպէս մի շարք անկապ մտքեր մի քանի վայրկեան գամեցին ինձ պատուհանի առաջ: Գլուխս դուրս հանեցի փողոցը նայելու: Մուխը մասամբ նօսրացած էր արդէն, ցիրուցան ինկած դիակներ դրան առաջը, իսկ խուժանի մնացած մասը սարսափահար կը փախչի դէպի Թէփէ Պաշի: Մի ընկերական սարսափի լուսութեան մէջ Միսաքին ձայնը կը հասնի ականջիս: Կը դառնամ աջ, պատու-

Օլան... պանա վուրուն – թրք.՝ ծօ, մարդ էք՝ գիս զարկէք:
Բաշխեցուկ – (կարգալ՝ պաշարպո-զուք) թրք.՝ անկանոն զօրք. խուժան:
Տիւնամիտ – ֆրնս.՝ ուժանակ:

Մոնթեպելլոյի Հայկական Յեղասպանութեան զոհերու յուշարձանը, 1965:

հանէն նորէն դուրս կախուած՝ իր բզկտուած, արիւնոտ թեւերը լաթի պէս թափ տալով դէպի փախչող խուժանը, մի ահռելի ժպիտ երեսին.

- Միզին քիպի ալչաքլար...- կը բղաւէ իր արդէն կիսամեռ ու խուպոտած ձայնով:

Ա՛խ անոր այդ ժպիտը...

Եթէ մի օր, մի ժամանակ վիճակուի մեր թշուառ հայ ժողովուրդին իր այս գոյուլթեան կուռին մէջ մեռնել, անհետանալ երկրագնդիս երեսէն առանց Մշեցի Միսաքի այս վերջին ժպիտին... հազար ափսոս պիտի ըսեմ անոր թափած արեանը:

Սիզին քիպի ալչաքլար - Թր.Ք.՝ ձեզի պէս ստորներ:

ՌՈՒՔԷՆ ՍԱՄՈՒԷԼԱՆ (1897, Թիֆլիս - 1987, Հոլիվուտ) թատրոնի եւ շարժանկարի ամերիկահայ բեմադրիչ: Հեղինակն է առաջին գունաւոր շարժանկարին՝ «Պեքի Շարփ», 1935-ին: Բեմադրած է կատակերգական, մելոտրամային, արկածային եւ երաժշտական շարժանկարներ: Իր հռչակը կը մեծնայ «Ջորջի Նշանը» գործով: Քանիցս փորձած է բեմադրել Ֆրանց Վերֆելի «Սուսա Լերան Քառասուն Օրերը» վէպը, բայց թրքական դիւանագիտութիւնը յաջողած է ձախողցնել փորձը:

Ռուբէն Սամուելեան կը մնայ ամերիկեան շարժանկարի արուեստի տիտաններէն մէկը:

**ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԵՐԿՈՒ ՃԻՒՂԵՐՈՒՆ
ՓՈՆԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

Լեզուն ունի երեք հիմնական համակարգեր՝ հնչիւնական, բառագիտական, քերականական: Արդի հայերէնի գրական երկու ճիւղերը իրարմէ որոշ տարբերութիւններ ունին այս երեք համակարգերուն մէջ:

ա.- Հնչիւնական տարբերութիւնը գրաւոր խօսքի մէջ կ'երեւի օտար բառերու տառադարձութեան պարագային: Օր.՝ պանք (արեւմտ.) - բանք (արեւլ.), ճան - ջան, պաշրպոզուք - բաշիբոզուկ եւ այլն:

բ.- Բառագիտական համակարգի մէջ տարբերութիւնները ընկալելի են: Օր.՝ թափահարել - թափ տալ, առջեւ - առաջ, մէկ անգամէն - միանգամից, պահ մը - միաոժամանակ, բերել - ածել եւ այլն:

գ.- Քերականութեան մէջ ձեւաբանական (հոլովում եւ խոնարհում) տարբերութիւնները աւելի շատ են, քան շարահիւսական (նախադասութեան կազմութիւն): Օր.՝ պանքին մէջ - բանքում, ետեւէն - ետեւից, ինծի - ինձ, կը կուրին - կուում են, լսուեցան - լսուեցին եւ այլն:

Արեւմտահայ եւ արեւելահայ յեղափոխական գործիչները գործակցելով իրարու՝ ունեցած են լեզուական փոխազդեցութիւններ, ինչպէս կ'երեւի Արմէն Գարոյի եւ կարգ մը ուրիշ յուշագրողներու գրուածքներէն: Արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի խառն գործածութիւնը ոմանք կատարած են երկու գրականները միացնելու նպատակով: Ասիկա լեզուի քերականական համակարգին վրայ լուրջ խառնաշփոթութիւններ ստեղծած է: Այդպիսի փորձ յետագային չէ քաջալերուած: Բառապաշարի գետնի վրայ այդ փոխազդեցութիւնը կը դիտուի դրական, երբ գործածուող բառին հոմանիշը չկայ մէկին կամ միւսին մէջ:

Նշեցէ՛ք արեւելահայերէնի բառապաշարի եւ քերականութեան ներկայութիւնը Արմէն Գարոյի հետեւեալ նախադասութիւններուն մէջ:

Սանդուղին վրայ կանգնած կրակում ենք:

Տղե՛րք, ձեզ մատաղ, դէպի դուռը:

Մենք նորից դէպի դուռը դարձանք:

Կրկնեց իր խնդիրքը:

Յանկարծակի պայթումը միաոժամանակ մաքրեց փողոցը:

Իր տեսքը, իր նայուածքը եւ ձայնը ինձ ընկճեցին բոլորովին:

Այս ամէնը մի ակնթարթում անցան մտքովս:

Կը կանչէր նա բարձր ձայնով:

Մենք վեց հոգով ումբերու մի տարափ տեղացրինք դէպի վար:

Նա դադարեց կանչելուց:

ԱՐԱՍ ՀԱՅԿԱՉ (Արամ Չեքեմեան, 1900, Շապին Գարահիսար - 1986, Նիւ Եորք) 1915ին մասնակցած է ծննդավայրի հերոսամարտին: Չորս տարի իբրեւ կրօնափոխ ապրած է քիւրտերու մէջ: 1919ին կը փախչի Կ. Պոլիս, ուր մէկուկէս տարի կ'աշակերտէ Յակոբ Օշականին, ապա կ'անցնի Նիւ Եորք:

Արամ Հայկազի պատմուածքները ունին չորս աշխարհ՝ ա) ծննդավայրը եւ անոր հերոսամարտը, բ) չորս տարի Քիւրտիստանի լեռներուն մէջ, գ) Պոլիսը եւ դ) Ամերիկան: Իր պատմուածքներու ժողովածուներն են «**Ցեղին Ձայնը**» (երկու հատոր), «**Չորս Աշխարհ**», «**Պանդոկ**», «**Կարօտ**», «**Երջանկութիւն**» եւ այլն:

Չուարթախոհութիւնը Արամ Հայկազի փիլիսոփայութիւնն է, որով ան մարդկային ամէնէն ծանր տագնապները կը դիմաւորէ ժպիտով ու զուարթախօսութեամբ (հիւմոր): Ասիկա անոր գրականութեան գլխաւոր նկարագիրն է:

Ունի ուսումնասիրութիւն մըն ալ՝ «**Շապին Գարահիսարի Հերոսամարտը**»:

«ԾԻԾԵՌՆԱԿԸ ԲՈՅՆ Է ՇԻՆՈՒՄ»

Ծիծեռնակը բոյն է շինում,
Ե՛լ շինում է, ե՛լ երգում.
Ամէն մի շիւղ կայցնելիս
Առաջուան բոյնն է յիշում:

Ղազարոս Աղայեան

Մօտ քսան տարի առաջ, երկրէն նոր եկող բարեկամի մը հետ Նիւ Եորքի բուսաբանական պարտէզն էինք: Ըլլալով պարմանութեան եւ երիտասարդութեան մէկ անորոշ գծին վրայ թեւածող տարիքի մը մէջ, երկուքս ալ լեցուն էինք հաւատքով, ծրագիրներով, կապոյտ երազներով եւ անսահման խանդավառութեամբ: Մեր հայրերէն ստացած միակ ժառանգութիւնը եղող առողջութիւննիս շալկած՝ կը քայլէինք ամպերու վրայէն, ու մեր յոյսերուն դաշտը անպարագիծ էր:

- Երկիր - հոս՝ հայրենիք:
- Պարմանութիւն - պատանեկութիւն:
- Թեւածող - թեւակոխող:
- Կապոյտ երազ - բանաստեղծական, զգացական երազ:
- Անպարագիծ - անսահման:
- Տարաշխարհիկ - օտար աշխարհի յատուկ:
- Հազուագիտ - քիչ գտնուող:
- Դաղձ - անանուխ:
- Բուրումնաւէտ - հոտաւէտ:
- Շէկ - ոսկի կարմիր. խարտեաչ. դեղձան:

Պարտէզին մէջ երկար թափառելէ եւ տարաշխարհիկ ու հազուագիտ ծաղիկներու վրայ խանդավառուելէ եւ յոգնելէ վերջ, դաղձերով բուրումնաւէտ կարկաչուն առուի մը ափին նստանք հանգչելու:

- Երբ շաբաթականս քսանեւհինգ տողրի հասնի, պիտի ամուսնանամ սա շէկ, աղուոր աղջիկներէն մէկուն հետ,- ըսաւ բարեկամս,- երեւակայէ՛,

ի՛նչ աղուոր բան է անոնցմէ մէկը ունենալ թեւերուդ մէջ, համբուրել հասուն երակի մը պէս կարմիր բերանը... գիտնալ, որ ան քուկդ է, մինակ քուկդ, կրնաս ուզած ատենդ համբուրել, ուզած ատենդ մագերուն բուրումը շնչելու համար քիթդ խրել խոպոպներուն մէջ, կրնաս ուզած ատենդ...

- Հող կեցի՛ր,- ըսի ես անոր խանդավառ յորդման առջեւ թումբ քաշելով,- անկողինդ հոս, այս հանրային պարտէզին մէջ մի՛ տարածեր, կարելի չէ, ամօթ է:

- Չար ես ու անսիրտ,- ըսաւ ան խնդալով,- ինչո՞ւ չես թողուր, որ երջանիկ ըլլամ:

- Շարունակէ՛ ուրեմն,- ըսի ես,- եթէ կ'ուզես՝ շարունակէ՛, կը խոստանամ չմիջամտել:

- Չէ՛,- վրայ տուաւ ան վշտացած ձեւացնելով,- պիտի չշարունակեմ, սպանեցիր երազս:

Շրջեցաւ ու սկսաւ մեր ետին տարածուող կաւոտ ածուի մը մէջ բոցավառուող ծաղիկներու խումբի մը նայիլ:

- Գիտե՞ս անոնց անունը:

- Չէ՛, ինչպէ՞ս կ'ուզես որ գիտնամ. մեր գիւղը միայն արտի ու դաշտի ծաղիկներ կային՝ մանուշակ, յասմիկ, վայրի մեխակ, վարդ ու գարնան ձիւնծաղիկ...

- Լաւ մը չորս կողմդ նայէ, տե՛ս, հսկիչ կամ պարտիզպան կա՞յ շուջերնիս, ես բան մը չեմ տեսներ:

- Ենթադրենք, թէ չկայ,- ըսի ես,- ի՞նչ պիտ ընես, գողութի՞ւն, թէ մարդասպանութիւն:

- Գողութիւն: Սա գորչ տերեւներով մութ կարմիր ծաղիկը կը տեսնե՞ս, անոր հունտը պիտի առնեմ:

- Եւ ի՞նչ պիտի ընես անոր հունտը,- ուզեցի գիտնալ ես,- այգի չունիս, պարտէզ չունիս, թաշկինակի մը չափ հող իսկ չունիս քու անունովդ տունիդ առջեւ կամ կռնակը:

- Թող չունենամ, այսօր չունիմ, վաղը կ'ունենամ: Արդէն այդ է Ամերիկայի գէշ կողմը: Երկրի հողը առատ էր, եւ ամէն տուն պարտէզ մը, բանջարանոց մը կամ ածու մը ունէր. իսկ հո՞ս... ասա գնացքով ժամուան մը ճամբայ եկանք առուի մը կարկաչն ու ծաղկի մը բոյրը վայելելու համար: Երբ ամուսնանամ՝ քաղաքէն դուրս տուն մը պիտի ունենամ, ցանկապատը դափնեվարդերով ծածկուած

Յորդում - դուրս թափուիլը. պոռթկում:
Թումբ քաշել - արգելք դնել:
Կաւոտ - թաց հողով:
Ածու - հողաչերտ:
Բոցավառուող - բոցի պէս կարմրող:
Գնացք - կառաչար:
Դափնեվարդ - ծաղիկ մը:

պարտէզ մը եւ թուխ ու պարարտ հողով ածուներ...

Երբ երեկոյեան կառաչար մտանք տուն վերադառնալու համար՝ ան իրեն հետ կը բերէր նուան հատիկի գոյնով կարմիր ծաղիկին հունտը:

Բուսաբանական պարտէզին մեր այդ տուած այցելութեան օրը վերջինը եղաւ: Այլեւս չկրցի զինքը տեսնել: Ծառէն վար ինկած տերեւի մը պէս անհետացաւ, ու մեծ քաղաքի յորձանքը անհետ կլլեց զինք: Ժամանակ մը սպասելէ վերջ փնտռտուքի ելայ: Իր հայրենակիցներէն տղայ մը ըսաւ, որ Շիքակոյի կողմերն է, բայց ինք հասցէն չունի: Ուրախացայ ողջ ըլլալուն, բայց մտքէս անորակելի անունով մը մկրտեցի զինք զիս մոռնալուն եւ ինծի պատճառած մտահոգութեան համար: Իր խառնուածքին ծանօթ ըլլալով, առաջին օրերուն ենթադրեր էի, թէ զոհ գացած է սեռային արկածախնդրութեան մը, նոյնիսկ մտքէս անցած էր ոստիկանութեան դիմել: Բարեբախտաբար իր հայրենակցին «Շիքակոյի կողմերն է» խօսքը հանդարտեցուց զիս:

Օր մըն ալ, մելոտրամիք ձեւով, արուարձանի գնացքներէն մէկուն մէջ դէմս ելաւ ու նետուեցաւ վրաս:

- Ախպարս, թանկագին բարեկամս, ջանս, որքան կարօտցեր եմ քեզ...
- Հասուն մարդ մըն էր, մօրուքը սեւցած ու նիհար ոսկորները կլորցած մարդ մը: Զարմացաւ, որ հանդիպման խանդավառութիւնը չէի բաժներ:
- Քեզի ի՞նչ եղաւ,- բացագանչեց,- չե՞ս ճանչնար զիս...
- Ինչպէ՞ս թէ չեմ ճանչնար,- ըսի ես հանդարտ,- դուն միայն հին օրերու բարեկամն ու ընկերս ես, այդքան:
- Քեզի ի՞նչ ըրի ես...
- Ա՛... Ահա հող է շան գլուխը. բան մը չըրիր, գացիր, տարիներով կորսուեցար, ո՛չ երկտող մը, ո՛չ լուր մը, ո՛չ հասցէ...: Կ'երեւի քու բառարանիդ մէջ կենցաղագիտութիւն ըսուած բառը գոյութիւն չունի:
- Ախպարս, թանկագին բարեկամս, յանցաւոր եմ:

Պարարտ - բերրի. արգաւանդ (հող):
Յորձանք - արագ հոսանք:
Անորակելի - չըսուելիք. անբնութագրելի:
Մելոտրամիք - (ֆրնս.) չափազանցուած յուզումով:
Կենցաղագիտութիւն - կիրթ վարմունք. բարեկրթութիւն:
Ակնբերելօրէն - յայտնապէս:

Դիմացս, ձեռքերը տաբատին գրպանը, մեղմ կը ժպտէր ու կարօտով կը նայէր աչքերուս մէջ: Ակնբերելօրէն ուրախ էր, որ զիս գտած էր հիմա:

- Կը ցաւիմ քեզի պատճառած մտահոգութեանս համար,- ըսաւ վերջապէս,- բայց...

- Մոռցի՛ր,- պատասխանեցի ես,- ու ըսի, թէ հիմա ի՞նչ բանի ես, ի՞նչ կ'ընես, ինչպէ՞ս ես եւ ո՞ւր կ'ապրիս:

- Աղէկ եմ, վեց ամիս մը կայ Շիքակոյէն վերադառնալս. վերջնակա- նապէս հաստատուեցայ Նիւ Եորք. կին, զաւակներ ու տուն ունիմ:

- Կին ու զաւակներ,- զարմացայ ես,- աֆերի՛մ. իսկ կինդ չէ՞կ է...

- Օ՛, դեռ չե՞ս մոռցեր:

- Ինչպէ՞ս կարելի է մոռնալ: Քանի՞ տարի եղաւ որ... Կարծես դեռ երէկ էր, երբ կանաչ ու կարծր գետնին վրայ պառկած թեւերուդ մէջ բռնելիք շէկ աղջկան գովքը կը հիւսէիր:

- Ճիշդ քսան տարի առաջ էր:

- Այդքա՞ն եղաւ:

Լռեցինք: Գնացքը հիւղակի մը քովէն անցաւ, ու դուռերուն առջեւ խա- դացող տղաքը թեւերնին վերցուցած ողջերթ մաղթեցին մեզի:

- Տուն ունիմ՝ ըսիր:

- Այո՛, նոր առի:

- Ո՞ւր է:

- Յաջորդ կայարանը:

- Բարով վայելես:

- Շնորհակալ եմ:

- Դափնեվարդերով ցանկապատ եւ պարարտ, թուխ հողով ածուներ անշուշտ...

- Այդ բոլորը շինելու վրայ եմ, բայց դուն ինքդ պիտի գաս տեսնելու: Կինս պիտի ուրախանայ: Յաճախ խօսած եմ ձեր մասին, անոր ալ, զաւակ- ներուս ալ: Միշտ կ'ըսեմ, որ բարեկամութիւնը լաւ գինիի պէս է, քանի հին- նայ՝ կ'ազնուանայ:

- Ջաւակներդ քանի՞ հատ են:

- Երկու. մէկ մանչ, մէկ աղջիկ: Եւ գիտե՞ս ինչ, կիսով միայն հայ են:

- Ըսել կ'ուզես՝ կինդ օտա՞ր է:

- Չէ՛, ախպա՛ր, ատ ըսել չուզեցի: Կինս հայ է, թուխ, սեւ մազերով, գի- րուկ, իսկական հայ կին: Բայց մեր զաւակները կիսով հայ են, ըսել կ'ուզեմ՝ զգացումով, ապրումով: Տարի մը առաջ, երբ պատերազմը իր վախճանին կը մօտենար ու մեր դատը նպաստաւոր երեւոյթ մը կ'առնէր, իրիկուն մը նստեցայ, ու երկար-բարակ խօսեցայ իրենց: Գիտես, ա՛լ պզտիկ չեն. մեծը, որ աղջիկն է, գրեթէ տասնեօթ տարու է, միւսը երկու տարու փոքր է քրոջ- մէն, ըսել կ'ուզեմ՝ ա՛լ պզտիկ չեն, խե- լահաս են, կարգեմ՝ կը կարգուին...: Չերկարեմ: Իրիկուն մը նստեցայ ու

Աֆերիմ – խօսակցական՝ ապրի՛ս:
Հիւղակ – շարժական միայարկ տնակ:

երկար-բարակ խօսեցայ Հայաստանի մասին: Իր շքեղ անցեալին, քաղաքակրթութեան, թագաւորներուն, բանակներուն, յաղթանակներուն, Անիին, Արտաւազդին, Արտաշէսին ու Տիգրանին մասին: Խօսեցայ ներկայ Հայաստանի շինարարութեան, վերելքին, իշխան ձուկին, Սեւանին, ծիրանին, քոնեաքին, մեղրին, արեւուն, ջուրին, հողին եւ Արարատի մասին: Խօսեցայ Արարատեան դաշտի առաւօտեան, խաղողի բուրումին, «բերնիդ մէջ հալող» անկուտ խաղողի սաթէ հատիկներուն քաղցրութեան, հայոց սուրբերուն, հերոսներուն, աւանդութիւններուն, Սասնայ ծռերուն, երգերուն, Լուսաւորչի Կանթեղին, Նարեկին, Արաքսին, մեր լոյս հաւատքին եւ Աստուածատուր բեւեռագիրերուն մասին:

Խանդավառուած էի, սիրտս՝ կոկորդիս ու արցունքը աչքերուս մէջ էր: Բան չձգեցի վերջապէս, որ չգեղեցկացնէի, չիտէալականացնէի, չաղուորցնէի: Մտիկ ըրին զիս ուշադրութեամբ, հայու սեւ, խոշոր աչքերնին լայն բացած: Միամտութեանս մէջ արդէն կ'երեւակայէի ինքզինքս ու ընտանիքս փոխադրուած հոն, մեր պապերուն երկիրը... Ի՞նչ փոյթ, թէ հողը հրաբխային է ու ձմեռը խատաշունչ է հոն, բաւ է, որ Արարատի շուքը կ'իյնայ անոր վրայ, ու եթէ օր մը մեռնինք, դրուինք մեր պապերու փոշիով յագեցած այդ հողին մէջ... Պահ մը կանգ առի ու տուի հարցումը.

- Տէ՛, երթա՞նք, ի՞նչ կ'ըսէք, ձագուկներս, երթա՞նք...

Բոպէ մը անցաւ, մինչեւ որ անոնք պատասխանեցին, ու ես տխմար միամտութիւնը ունեցայ խորհելու, որ յաղթած էի, հայութեան ոգին յաղթած էր եանքի տիրապետութեան... Բայց սխալած էի: Քոյր ու եղբայր իրարու նայեցան, նայեցան ինծի ու ըսին գրեթէ միաձայնութեամբ.

- Փա՛, կ'ուզե՞ս, որ անկեղծ ըլլանք, տօնդ թէյք ի՛թ թու ետևը հարթ (սրտիդ չմեծնայ), փա՛, բայց կը կարծենք, թէ քանի մը ամիսով Հայաստան երթալը սքանչելի արկածախնդրութիւն մը պիտի ըլլայ, բայց հոն մնալու, հոն բնակելու համար պիտի չուզէինք երթալ...

Սաթ - դեղին նիւթ մը, հոս՝ դեղին:
Սասնայ ծռեր - ընդհանուր անունը մեր դիւցազնավէպի չորս ճիւղերուն՝ Սանասար եւ Պաղտասար, Առիւծ Մհեր, Թլոր Դաւիթ, Փոքր Մհեր:
Աստուածատուր բեւեռագիր - բեւեռագիրը կամ սեպագիրը գամի նմանող գիրի տեսակ է. հոս գործածուած է հայ գիրերու իմաստով:
Իտէալականացնել - կատարեալ վիճակին հասցնել:
Յագեցած - լեցուած. կշտացած:
Եանքի - ամերիկացի:

- Պարտուած էի, պարտուած մարդ մըն եմ, պարտուած մարդ մըն է բարեկամդ,- շարունակեց ան յուզումով,- ու ահա թէ ինչո՞ւ համար ըսի, թէ կ'իսով հայ են անոնք:
 - Դուն մինակդ չես, մենք ալ, ամբողջ գաղութն ալ վիճակակից է քեզի...

- Ասիկա իմ դժբախտութենէս բան չի պակսեցներ,- ըսաւ ան դառնութեամբ,- այլ կ'աւելցնէ,- ու լռեց: Պահ մը անխօս նայեցաւ գնացքի պատուհանէն ետ փախչող Ամերիկայի յուռթի դաշտերուն ու ըսաւ.

- Վերջին գէնք մը ունիմ: Կաթողիկոսի ընտրութեան առթիւ հայրենիք մեկնող պատգամաւորներուն մէջ բարեկամ մը ունէի. գաղտնօրէն ու թախանձագին խնդրեցի, որ վերադարձին իրեն հետ Հայաստանի ափ մը հող բերէ ինծի համար: Բերաւ: Քովս է: Մասունքի պէս պահեր եմ: Երբ գարուն գայ՝ այդ հողը պիտի տարածեմ պարտէզիս մէջ եւ ձգեմ, որ զաւակներս քալեն անոր վրայ: Ո՞վ գիտէ, թերեւս հրաշքը, զոր չկրցի ես կատարել, կատարէ Հայաստանի հողը ու զաւակներս դառնան հայ: Հակառակ պարագային, եթէ ձախողիմ, այդ հողին մէջ բուսնող բողկը պիտի ունենայ Հայաստանի համը եւ հոն արմատ նետող վարդը պիտի ունենայ Հայաստանի բուրումը...:

Յուռթի - արգաւանդ, պտղաբեր:
Թախանձագին - աղաչելով:
Մասունք - սուրբերու մարմնէն կամ ունեցուածքէն պզտիկ մասեր, որոնք եկեղեցիներու մէջ կը պահուին իբր նուիրական գանձ:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

«Ծիծեռնակը Բոյն է Շինում» պատմուածքը առնուած է Արամ Դայկազի «Ցեղին Ձայնը» պատմուածքներու առաջին հատորէն: Ուզարոս Աղայեանի ծիծեռնակը կը խորհրդանշէ հայ ժողովուրդը, որ թշնամիներուն կողմէ յաճախ քանդուած իր տունը կը վերաշինէ: Այդպէս է նաեւ այս հերոսը, որ Մեծ Եղեռնին շատերու պէս կորսնցուցած ըլլալով տուն ու տեղ, ընտանիք ու հայրենիք, Ամերիկա հասած է ու յամառ աշխատանքով վերականգնած տուն ու տեղ եւ ընտանիք: Ասիկա ազգային յատկանիշ է արդէն:

Համաշխարհային Երկրորդ Պատերազմէն ետք Խորհրդային Միութիւն - Թուրքիա յարաբերութիւններուն մէջ պահ մը կը դրուի հայոց հողային հարցը: Միւս կողմէ մեծ հայրենադարձութիւն ալ կը կազմակերպուի: Ասոնք մեծ խանդավառութիւն կը ստեղծեն արտերկրի հայութեան մէջ: Ամերիկահայ բարեկամը գիտէ, որ իր սերունդներուն ազգային ապահովութիւնը միայն հայրենի տունն է: Զաւակները կը մերժեն ներգաղթը, որովհետեւ արդէն ամերիկացի կը զգան, ահա թէ ինչո՞ւ միայն կ'իսով հայ են: Ամերիկահայ բարեկամին համար ընելիք բան չի մնար, բացի հրաշքի հաւատալէ: Ասիկա ամոր հերոսական պայքարին ողբերգական աւարտն է: Ասիկա օտարութեան բովին մէջ ինկած առանձին հայ ընտանիքի ճակատագիր է, Սփիւռքի ճակատագիր է:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Հեղինակը ինչպէ՞ս կը բնորոշէ պարմանութեան եւ երիտասարդութեան մէկ անորոշ գիծին վրայ թեւածող տարիքը:
- 2.- «Այդ հունտը ի՞նչ պիտի ընես» հարցումին ի՞նչ կը պատասխանէ բարեկամը: Անոր երազին մէջ ի՞նչ կայ, որ հինին վերականգնումն է:

3.- Բուսաբանական պարտէզին իր երազներուն իրականացման մէջ Ի՞նչը միայն տարբեր կ'ըլլայ: Անով ամերիկահայ բարեկամը ինչպիսի՞ ընտանիք մը կազմելու ճամբուն վրայ է:

4.- Ամերիկահայը Ի՞նչ բաներ կը վկայակոչէ իր գաւակներուն ազգային ապրումները արթնցնելու համար: Ի՞նչ բաներ կը ներկայացնեն անոնք:

5.- Զաւակներուն միայն կիսով հայ ըլլալը ինչի՞ն կը վերագրէ ան:

6.- Ամերիկահայ բարեկամին, եւ այդ սերունդին ընդհանրապէս, ողբերգականութիւնը ո՞ր երեւան կ'ըլլէ:

7.- Հիւմորի կամ թեթեւ հեգնանքի քանի մը պարագաներ ցոյց տուէք Հայկազի լեզուէն:

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամերիկացի բարեկամը առանձին, այսինքն ընտանեկան ազդակով չկրցաւ փրկել իր գաւակները: Ուրիշ Ի՞նչ ազդակներ (դպրոց, եկեղեցի, ակումբ, մշակութային ու մարզական միութիւններ, համացանց) կրնային դեր կատարել այս պարագային: Սորհրդածէ՛ք բու գաղութէր օրինակներ վկայակոչելով: Հայապահպանումը հաւաքական ճիգ կը պահանջէ:

ԽՈՐԷՆ ՏԵՐ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ (1909, Արեւմտեան Հայաստան - 1992, ԱՄՆ) ամերիկահայ մեծանուն քանդակագործ: Գործածած է փայտ, պրոնզ ու քար: Գլխաւորաբար մարմնաւորած է հայկական եւ յունական դիցաբանական տիպարներ, Համաշխարհային Բ. պատերազմի վերաբերող նիւթեր, հայկական դիցազնավէպ ու ցեղասպանութիւն:

Նկարը՝ «Պրոմէթէոսն ու Անգղը», մարմար:

Թէ ՀԱՄԱԴԱՍԱԿԱՆ ՇԱՂԿԱՊԸ

Ուշադրութեամբ քննեցէ՛ք **Թէ** համադասական շաղկապով կապուած վարի հարցական նախադասութիւններուն կէտադրութիւնը: Պարոյկը կը դրուի միշտ առաջին նախադասութեան վրայ:

Կ'աղմկէ՞, **Թէ** կ'երգէ:

- Երկու նախադասութիւններ:

Բե՞րդ կը գծէ, **Թէ՛** խրճիթ:

- Երկրորդը՝ զեղչուած ստորոգիչով:

Խրճիթ, **Թէ** բերդ կը գծէ:

- Առաջինը զեղչուած ստորոգիչով:

Մա՞րդ է, **Թէ** զարդ:

- Երկրորդը՝ զեղչուած հանգոյցով:

Մա՞րդ, **Թէ** զարդ է:

- Առաջինը՝ զեղչուած հանգոյցով:

Գո՞վե՞լ, **Թէ** լուկ:

- Երկու անդէմ նախադասութիւններ:

Գիրքը, տետրակը, գրիչն ու մատի՞տը առաւ, **Թէ** զէնքը: - Առաջինը՝ բազմակի ուղիղ խնդիրով:

Վերի նախադասութիւններուն հետեւելով կէտադրեցէ՛ք (ստորակէտ, պարոյկ ու բութ):

Ճիշդ կ'ըսէ **Թէ** դարձեալ կը ստէ:

Հայրը պիտի վերադառնայ **Թէ** մայրը պիտի մեկնի անոր քով:

Ռուսը պայթեցաւ **Թէ** երկինքը կ'որոտայ:

Դուն դաս կը պատրաստես **Թէ** ալպոմներ կը պրպտես:

Խուկ ես դուն **Թէ** կոյր:

Խուկ **Թէ** կոյր ես դուն:

Խմիչք կը նախընտրես **Թէ** ուտելիք:

Դաւաճանը վտանգաւոր է **Թէ** թչնամին:

Ո՞վ աւելի վտանգաւոր է, դաւաճանը **Թէ** թչնամին:

Դաւաճանը **Թէ** թչնամին աւելի վտանգաւոր է:

Քոյրը, եղբայրը, հայրն ու մայրն են հարազատ, **Թէ** անցորդը:

Ծանոն ու ծաղիկը, ջրառատ ու կանաչ արտերը կ'ուզես, **Թէ** անապատը:

Թէ համադասական շաղկապը կրնայ կապել նախադասութեան երկու անդամներ, որոնք որոշ հականշութիւն մը կ'արտայայտեն, **Թէ** եւ կրնան փոխարինուիլ **եւ**, **ու** **եւ** կամ շաղկապներով:

Ծեր **Թէ** երիտասարդ շուրջպարի մէջ մտան:

Տէր **Թէ** ծառայ հաւասար են Աստուծոյ առջեւ:

● *Որոշեցէ՛ք, թէ ո՛ր նախադասութիւններուն մէջ եւ (ու), թէ ու կամ շաղկապները աւելի յարմար են:*

- Սեւ ճերմակ, մարդը մարդ է վերջապէս:
- Աղջիկ տղայ, միեւնոյնն է, ներկայ կրնան գտնուիլ:
- Ան կրնայ մեզ գտնել քուն արթուն վիճակի մէջ:
- Գիշեր ցերեկ կը հսկէր անոր սնարին վրայ:
- Ամառ ձմեռ միեւնոյն վերարկուն կը հագնէր:
- Մեծ պզտիկ ուշադիր կ'ունկնդրէին անոր:
- Շունն կատուն եղբայրացան:
- Նոր հին մի՛ հարցներ, բոլորն ալ պէտք կու գան:
- Գիրք տետրակ գնեցի գրախանութէն:
- Դուն ուղիղ գնա, աջ ձախ մի՛ դառնար:

Ուշադրութեամբ կարդացէ՛ք վարի նախադասութիւնները եւ նկատեցէ՛ք «թէ՛...», «թէ՛» կրկնադիր շաղկապին կրած կէտադրական փոփոխութիւնները: Կրկնադիր շաղկապներն են «ե՛ւ..., ե՛ւ», «կա՛մ..., կա՛մ», «ո՛չ..., ո՛չ», «թէ՛...», «թէ՛»: Ստորակէտն ու երկրորդ շեշտը կրնան վերցուիլ եւ շաղկապի յաւելման պարագային: Երկրորդ շեշտը աւելորդ կը դառնայ ալ շաղկապի եւ որեւէ սաստկական իմաստով (մանաւանդ, անգամ, նոյնիսկ) բառի յաւելման պարագային:

- Թէ՛ կը խօսէր, թէ՛ կու լար: (թէ՛..., թէ՛)
- Թէ՛ կը խաղար եւ թէ կ'աչխատէր: (թէ՛...եւ թէ)
- Թէ՛ կ'աչխատէր, թէ ալ կ'ուսանէր: (թէ՛..., թէ ալ)
- Ե՛ւ ուշիմ է, ե՛ւ կոկիկ, եւ մանաւանդ՝ կիրթ: (ե՛ւ..., ե՛ւ..., եւ մանաւանդ):

● *Օժտեցէ՛ք յարմար կէտադրութեամբ:*

- Ոչ բարեկամ ունի ոչ թշնամի:
- Ոչ բարեկամ ունի եւ ոչ թշնամի:
- Ոչ բարեկամ ունի ոչ ալ թշնամի:
- Կամ մահ կամ ազատութիւն:
- Կամ վախկոտ է եւ կամ նենգամիտ:
- Մարդը եւ երգիչ է եւ նուագող:
- Եւ երգիչ է եւ նուագող եւ նոյնիսկ երգահան:

ՀԱՅԵՐ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Ամերիկեան իրականութեան մէջ հայեր տիրական ներկայութիւն մը դարձան յատկապէս գիտութեան, գրականութեան, արուեստներու եւ այլ բնագաւառներու մէջ: Շատ հայեր մեծ անուններ են ԱՄՆ-ներուն մէջ, ինչպէս անգլիագիր հեղինակներ Ուիլիըմ Սարոյեանը, Մայքըլ Արլէնը, Լեւոն Զաւէն Սիւրմէլեանը, նկարիչ Արշիլ Կորգին, քանդակագործներ Խորէն Տէր Յարութեանն ու Ռուբէն Նաքեանը, բեմադրիչ Ռուբէն Մամուլեանը, երաժիշտներ Ալան Յովհաննէսը, Գրիգոր Սիւնին եւ այլն:

ՌԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ (1908 - 1981) ծնած է Ֆրեզնօ, ԱՄՆ: Անոր կարեւոր գործերն են «Կեանքիդ ժամանակը», «Իմ Սիրտս Լեռներն է» (թատերախաղ), «Մարդկային Կատակերգութիւն» (վէպ), «Անուցս Արամ է» (պատմուածքներ): Կը նկատուի ամերիկեան գրականութեան քանի մը մեծերէն մէկը: Զինք կը ճանչնան «Բարի Յըսկան» անունով:

Ու. Սարոյեանի արձանը Երեւանի մէջ. գործ՝ Դաւիթ Երեւանցիի:

ՀԱՅՆ ՈՒ ՀԱՅԸ

Ուշ գիշերով Ռոստովի մէջ, երբ գինետան մը քովէն կ'անցնէի, հանդիպեցայ սպիտակ վերարկով սպասեակի մը, որ ամէն ինչով հայ էր: Ներս մտայ եւ մեր լեզուով հարցուցի.

- Ծօ, Աստուած տունդ չքանդէ, ինչպէ՞ս ես, ի՞նչ կ'ընես:

Չեմ գիտեր, թէ հայ ըլլալը ինչպէ՞ս հասկցայ, բայց կրցայ գուշակել: Ո՛չ թուխ դիմագիծը, ո՛չ մազին առատութիւնն ու թանձրութիւնը եւ ոչ ալ դէմքին խորը կայծկլտող սեւ աչքերը օգնեցին ինծի: Շատեր կան, որ ունին նմանօրինակ դիմագիծ, քիթի ծուռութիւն, աչքերու եւ մազի նոյնութիւն, սակայն հայ չեն:

Այն օրերուն ես ճամբայ ելած էի դէպի Հայաստան:

Փոքր Ասիոյ մէջ կայ հողի փոքր շերտ մը, որ Հայաստան կը կոչուի, բայց Հայաստան չէ: Տեղ մըն է, ուր դաշտեր, լեռներ, գետեր, լիճեր ու քաղաքներ կան: Այդ բոլորը լաւ, ատոնք աշխարհի այլ մասերէն տարբեր չեն, բայց անիկա Հայաստանը չէ: Կան հայեր, որ կ'ապրին աշխարհի մէջ, ոչ թէ Հայաստան:

Ռուսական փոքր գերեջրատունէն ներս մտայ հայրենակից մը ողջու-

Ռոստով - Սեւ ծովու ափին ռուսական քաղաք մը:

Հայաստան - նկատի ունի Թուրքիոյ կողմէ բռնագրաւուած ու հայաթափ Արեւմտեան Հայաստանը:

նելու համար: Օտար երկրի մը մէջ օտարական մը:

- Վա՛յ,- ըսաւ ան,- գարմանքի այնպիսի շեշտով մը, որ մեր լեզուն ու խօսակցութիւնը զուարթութեամբ կը լեցնէ:

- Դո՞ւն:

Անշուշտ զիս ըսել կ'ուզէր, անծանօթ մը: Իմ հագուստներս, օրինակի համար, գլխարկս, կօշիկներս եւ թերեւս Ամերիկայի ցոլացումը դէմքիս վրայ:

- Ինչպէ՞ս կըցար գտնել այս տեղը:

- Գողի մը պէս: Բնիկ ո՞ր տեղացի ես: Ո՞ւր ծնած ես:

- Մուշ: Ո՞ւր կ'երթաս: Հոս Ի՞նչ կ'ընես: Դուն ամերիկացի ես, հագուստէդ հասկցայ:

Մո՛ւշ: Կը սիրեմ այդ քաղաքը: Կրնամ սիրել տեղ մը, որ երբեք տեսած չեմ, տեղ մը, որ այլեւս չկայ, որուն բնակչութիւնը ջարդուած է: Քաղաք մը, որ հայրս այցելած է իր երիտասարդութեան:

Աստուած իմ, որքա՛ն լաւ է տեսնել այս մշեցի թուխ հայր: Չէք կրնար երեւակայել, թէ որքան հրաշալի է, երբ հայ մը ուրիշ հայու հանդիպի աշխարհի հեռաւոր մէկ անկիւնը, ան ալ գարեջրատան մը մէջ, տեղ մը, ուր մարդիկ կը խմեն:

- Վա՛յ,- ըսաւ ան,- վա՛յ (կամաց ու հետզհետէ աւելցող ուրախութեամբ), վա՛յ: Ու մեր լեզուն ալ կը խօսիս: Զարմանալի է, որ չես մոռցած:

Ապա շտապ գնաց ու երկու գաւաթ գարեջուր բերաւ:

Ուիլիըմ Սարոյեանի անուան թատրոնի շէնքը, Ֆրեզնօ:

Ու այժմ կ'արժէր տեսնել իր հայկական շարժումները, որ այնքան նշանակալից են: Ծունկ ծեծելն ու խնդուքի որոտը: Անէծքը: Կեանքին ու անոր մեծ գաղափարներուն հեզնանքը: Հայերէն բառը, նայուածքը, շարժումները, ժպիտը եւ այս բոլորին ընդմէջէն ցեղին զարմանահրաշ վերածնունդը: Թէեւ քաղաքներ կործանուած են, հայրեր, եղբայրներ ու զաւակներ սպանուած, տեղեր մոռցուած կամ երազներ փշրուած են, ապրող հոգիներ ոխով սեւցած:

Կ'ուզեմ աշխարհի մէջ տեսնել որեւէ ուժ, որ կարենայ ոչնչացնել այս փոքրաթիւ մարդոց ցեղը, որուն պատմութիւնը փակուած է, բոլոր պատերազմները մղուած ու կորսուած են, ճարտարարուեստը խորտակուած է, գրականութիւնը չէ կարդացուած եւ աղօթքները չեն արտասանուիր:

Ենթադրենք, թէ 1915ն է եւ աշխարհ պատերազմի մէջ է նորէն: Կործանեցէ՛ք այս ցեղը: Կործանեցէ՛ք Հայաստանը: Տեսէ՛ք, թէ կրնա՞ք: Քչեցէ՛ք զանոնք իրենց տուներէն դէպի անապատ: Զրկեցէ՛ք զանոնք հացէն ու ջուրէն: Այրեցէ՛ք անոնց տուներն ու եկեղեցիները եւ տեսէ՛ք, թէ պիտի չապրի՞ն ու չխնդա՞ն նորէն: Տեսէ՛ք, թէ այս ցեղը նորէն պիտի չապրի՞: Մանաւանդ երբ անոնցմէ երկուքը իրարու հանդիպին գարեջրատան մը մէջ, քսան տարի ետք եւ ինդան ու խօսին իրենց մայրենի լեզուով: Աշխատեցէ՛ք եւ տեսէ՛ք, թէ պիտի կարենա՞ք արգիլել զանոնք, որ չծաղրեն աշխարհի մեծ գաղափարները: Արգիլեցէ՛ք եթէ կրնաք, որ երկու հայեր իրարու հետ հայերէն չխօսին: Փորձեցէ՛ք բնաջնջել այս ցեղը, եթէ կրնաք:

Ե 30ԴԱԿԱՊԸ

Գիտենք, որ հայերէնի յօդակապը ա է՝ դաս-ա-գիրք, դաչտ-ա-մուկ, բայց սակաւաթիւ բառերու մէջ ա-ի փոխարէն կու գայ ե, ինչպէս՝

ծաղկազարդ, ծաղկաքաղ, ծաղկավաճառ..., բայց՝ ծաղկեփունջ, ծաղկեպսակ:

այցավճար, այցագին, այցավայր, այցագիր..., բայց՝ այցետոմս:

հաչուապահ, հաչուագէտ, հաչուակալ, հաչուակցիլ, բայց՝ հաչուետոմար, հաչուետու, հաչուեցոյց, հաչուեցուցակ, հաչուեփակ, հաչուեկշիռ, հաչուեքնիչ, հաչուեյարդար:

Ունինք նաեւ բաժնեկից, բաժնեգին, բաժնեթուղթ, բաժնետէր, քարետախտակ, խաբեպատիր, խաբեբայ (բայց՝ խաբէութիւն, խաբէական): Արծիւ բառէն ունինք արծուբրոյն, արծուքիթ, բայց նախընտրելի է գրել արծուաբրոյն, արծուաքիթ, արծուակերպ եւ այլն:

Այս ե-ը պէտք չէ շփոթել ի-ա ձայնաւորներու ձուլումով առաջացած ե-ին հետ՝ գարեջուր (գարի-ա- ջուր), տարեկան (տարի-ական):

ԵՐՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

Միջին դարերէն ի վեր Հայկական գաղութներ կային յատկապէս Արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն մէջ: Աւելի ուշ, Հայկական գաղութներ ձեւաւորուեցան նաեւ Արեւմտեան Եւրոպայի մէջ: Մեր Ազգային Զարթօնքին մէջ կարեւոր դեր կատարած են Ս. Ղազարի (Իտալիա) եւ Վիեննայի (Աւստրիա) Մխիթարեան միաբանութեանց կեդրոնները: Ֆրանսայի մէջ Հայ մտաւորականութեան Համախումբում մը կար դեռ 19րդ դարու կէսերէն:

Մեծ Եղեռնէն ետք մեծ թիւով Հայեր կեդրոնացան մասնաւորաբար Ֆրանսա՝ Փարիզ, Մարսէյ, Լիոն, Վալանս եւ այլ քաղաքներու մէջ: Զեւաւորուեցաւ Ֆրանսահայ նոր գաղութը, որ միշտ ալ Համալըրուած է Միջին Արեւելքէն կատարուած գաղթի պատճառով: Ֆրանսահայ գաղութը կը շարունակէ մնալ Սփիւռքի մեծագոյն գաղութներէն մէկը:

Վերջին տասնամեակներուն, Միջին Արեւելքէն ու Հայաստանէն գաղթի պատճառով Հայկական նոր գաղութներ կը ձեւաւորուին նաեւ հիւսիսային Եւրոպայի երկիրներուն մէջ:

Լեւոն Չ. Լուսինեան թագաւորի (մահ՝ 1392) դիմաքանդակը, Փարիզի Ս. Տենիս եկեղեցւոյ մէջ, իր գերեզմանին վրայ:

Նոյեան Տապանը պատկերող բարձրաքանդակ՝ գոթական ճարտարապետութեան գոհարը Նկատուող Փարիզի Սէնթ Շափէլ տաճարին մէջ (ԺԳ. դար): Երկու քանդակներուն կեդրոնը պատկերուած է Հայաստանը խորհրդանշող Զուարթնոց եկեղեցին:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սփիւռքահայ գրականութեան մէջ Փրանսահայ գրականութիւնը ձեւաւորուեցաւ 1920ական թուականներուն, Կ. Պոլսէն եւ այլ տեղերէ Ֆրանսա ապաստանած երիտասարդներու կողմէ: Ան սփիւռքահայ գրականութեան ամէնէն աւելի ինքնատիպ եւ հարուստ բաժիններէն մէկն է: Ֆրանսահայ գրողները մօտիկէն ճանչնալով Ֆրանսական բարձրարուեստ գրականութիւնը՝ փորձեցին քայլ պահել անոր հետ եւ երբեմն անցնիլ:

Ֆրանսահայ գրողներու գլխաւոր մտահոգութիւնը եղաւ հայ մարդը օտար միջավայրի մէջ, հայ ինքնութեան պահպանումը, ձուլման եւ ուժացման վտանգները: Անոնք մշակեցին արձակի բոլոր տեսակները, մանաւանդ վէպը, ինչպէս՝ Շահան Շահնուր, Վազգէն Շուշանեան, Կարապետ Փոլատեան, Հրաչ Զարդարեան, Զարեհ Որբունի: Ֆրանսահայ է հայ երգի-ծաբանութեան երրորդութեան վերջին դէմքը՝ Նշան Պէշկիթաչլեան: Առաջին սերունդի բանաստեղծներէն յիշենք Նիկողոս Սարաֆեանը, Բիւզանդ Թովալեանն ու Յարութ Կոստանեանը:

Դժբախտաբար, Ֆրանսահայ գրականութեան առաջին սերունդը չունեցաւ հայագիր գրողներու իր յաջորդը, որովհետեւ Ֆրանսահայ գաղութը չունեցաւ Միջին Արեւելքի մեր գաղութներուն դպրոցական ու կրթական խանդավառ զարգացումը: Վերջին սերունդի գրողները առհասարակ Սուրիայէն եւ Լիբանանէն Ֆրանսա գաղթած դէմքեր են, ինչպէս արձակագիր Մովսէս Պչագճեանը, բանաստեղծներ Զուլպա Գազանճեանը, Գրիգոր Պլլտեանը եւ այլն:

1928էն ետք միայն երկու ամենօրեայ վարժարաններ կրցած են գործել Ֆրանսայի մէջ՝ Սելրի Սխիթարեան վարժարանը (1929-1995, Փարիզ) եւ Դպրոցասիրաց Տիկնանց վարժարանը (Փարիզ, 1928էն): 1980ական թուականներէն ետք քանի մը ամենօրեայ վարժարաններ եւս կը սկսին գործել տարբեր քաղաքներու մէջ: Այս հինգ-վեց դպրոցները ունին հազիւ քանի մը հազար աշակերտութիւն, մինչ Ֆրանսայի հայ դպրոցականներու թիւը կ'անցնի 50 հազարը: Նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան համար հիմնական դեր կը կատարեն եկեղեցիները, միութիւնները եւ անոնց հովանաւորութեամբ գործող քանի մը տասնեակի հասնող միօրեայ վարժարանները:

Մարսէյի Համազգային Ճեմարանի (հիմն. 1980) նոր շէնքը:

ՇԱՅԱՆ ՇԱՅՆՈՒՐ (Շահնուր Քերեսթեճեան, 1903, Կ. Պոլիս

- 1974, Փարիզ) ֆրանսահայ գրականության առաջին սերունդի ամենևն ուշագրաւ դէմքերէն մէկն է: Շրջանաւարտ է ծննդավայրի Պէրպլերեան վարժարանէն: 1922ին, երբ Կ. Պոլիսն ալ անցաւ քեմալական թուրքերու իշխանութեան, շատերու պէս ինք եւս անցաւ Փարիզ:

Շահան Շահնուրի առաջին ու միակ վէպը, «**Պատկերազարդ Պատմութիւն Հայոց**» խորագիրով, իբրեւ թերթօն նախ լոյս տեսաւ Փարիզի «**Յառաջ**» օրաթերթին մէջ եւ մեծ աղմուկ բարձրացուց: 1929ին հրատարակուեցաւ առանձին հատորով ու նոր վերնագիրով «**Նահանջը Առանց Երգի**»: Քանի մը գրչակիցներու հետ հրատարակեց «**Մենք**» համդէսը, որ կարճ կեանք ունեցաւ: Ունի նաեւ պատմութեամբ ժողովածու մը՝ «**Յարալէզներուն Դաւաճանութիւնը**», 1933ին, որմէ ետք հեռացաւ հայ կեանքէն: Ան **Արմէն Լիպէն** ծածկանունով

դարձաւ ֆրանսագիր յայտնի հեղինակ: Կեանքի վերջաւորութեան հրատարակութեան տուաւ հայերէն քանի մը փոքրիկ գիրքեր եւս, ինչպէս՝ «**Թերթիս Կիրակնօրեայ Թիւր**», «**Կրակը Կողքիս**», «**Ձոյգ Սը Կարմիր Տատրակներ**» եւ այլն:

«**Նահանջը Առանց Երգի**» վէպը երկճիւղ տռամ մըն է, այսինքն՝ իրարու ընդելուզուած երկու ողբերգական պատմութիւններ:

Առաջինը սիրային իրապաշտ պատմութիւնն է ֆրանսուհի Նենէթին եւ հայ Պետրոսին՝ Փիէռին: Նենէթ բարոյական անկումներ ապրած կին մը, հակառակ իրեայ տէր-ամուսին մը ունենալուն, բուռն սիրով կը կապուի Փիէռին եւ ամոր մէջ կը ճանչնայ զինքը բարոյապէս բարձրացնող եւ մաքրող իսկական սէրը: Պետրոս նոյնպէս կը կապուի Նենէթին, բայց երբեմն ամոր մէջ կ'արթնան հայ մարդուն բարոյական բարձր ըմբռնումները, կը հեռանայ Նենէթէն, ապա կրկին կը վերադառնայ ամոր՝ հեռանալով իր ըմբռնումներէն եւ ինքնութենէն, որով հետեւ սէրը կը յաղթէ: Պետրոս կամաց-կամաց Փիէռ կը դառնայ, այսինքն՝ կը նահանջէ:

Երկրորդը տխուր պատմութիւնն է Պոլիսէն Փարիզ եկած հայ երիտասարդներուն, որոնցմէ իւրաքանչիւրը կը կապուի «Նենէթ» մը, այսինքն կ'իյնայ փարիզեան մեծ ու պզտիկ հաճոյքներու ծուղակին մէջ ու հետզհետէ նահանջելով, այսինքն՝ իր ազգային եւ բարոյական արժէքները կորսնցնելով, կը ձուլուի օտար միջավայրին մէջ: Բոլորն ալ կը նահանջեն «**բանիւ եւ գործով, կամայ եւ ակամայ, գիտութեամբ եւ անգիտութեամբ**»: Այս բացասական պատկերը ընդվզում կը ստեղծէ ընթերցողին մէջ «ո՛չ» ըսելու համար նահանջին: Այս իմաստով՝ վէպը գեղարուեստական իր արժանիքներուն կողքին դաստիարակչական մեծ արժէք եւս ունի:

Ֆրանսահայ գաղութի ամենէն երկարակեաց օրաթերթը եղաւ Շաւարշ Միսաքեանի «**Յառաջ**» օրաթերթը, որ կանոնաւոր կերպով լոյս տեսաւ 1926-2009 թուականներուն, Փարիզ:

ՆԱՀԱՆՁԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ

(Հատուածներ)

1.- (ՍՈՒՐԷՆԻ ՃԱՌԸ)

Օր մը Սուրէն այսպէս կ'արտայայտուէր Փիէռին.

- Կը բաւէ, որ գիտնանք մեր շուրջը նայիլ, կը բաւէ, որ նայինք ապրող սերունդին եւ անոր մէջ պիտի հանդիպինք ակնարկի մը, որուն համարձակօրէն պիտի կարենանք պոռալ՝ անհաւատ: Հաւատք չունի ան, հաւատքը, որ մեծ հոգիները կը կերտէ, որ բարձրագոյնին տենչանքը ունեցող ազգերէն կը ծնի: Այս հայր բան մը իր իտէալը չ'ըներ եւ չի պայքարի անոր համար: Հոգևով եւ մարմնով չի նուիրուիր գաղափարի իրագործման: Խելացի, ուշիմ եւ գործունեայ ցեղի մը գաւակը ըլլալուն հակառակ, այդ յատկութիւնը ի սպաս կը դնէ միայն իր կաշիին շահերուն:

Ի՛նչ պէտք, ինչ պէտք սակայն ըսել այս բոլորը, որ արդէն այնքան անգամներ կրկնուած ըլլալու տօգունութիւնը ունի: Այո՛, այս տիպարը պատահական չէ, միայն ժամանակի մը ծնունդը չէ, սակայն եթէ անցեալին մէջ կարելի էր մասամբ զինք անտեսել, թողելով որ ազգին թիւը բազմապատկելու իր միակ դերը կատարէ, հիմա անկարելի կը դառնայ իրեն հանդէպ անտարբեր մնալ: Ո՛չ թէ որովհետեւ այժմ ճակատամարտ կայ ու կենսապայքար, այլ որովհետեւ կայ բան մը աւելի ճակատագրական, աւելի ասեղ, որ իր անունը կ'ոռնայ բոլոր քառուղիներէն, նահանջն է ան, նահանջը, նահանջը հայերուն: Կռիւը սրբազան բան է, ճակատամարտը՝ երբեմն նոյնիսկ օգտակար. անոնցմէ ազգ մը դուրս կու գայ պարտուած կամ յաղթական, սակայն երկու պարագաներուն ալ դուրս կու գայ: Բայց նահանջը հոգիներուն՝ կը ջնջէ, կը ձուլէ, կ'անհետացնէ ամէն բան:

Կը նահանջեն ծնողք, որդի, քեռի, փեսայ, կը նահանջեն բարք, ըմբռնում, բարոյական, սէր: Կը նահանջէ լեզուն, կը նահանջէ լեզուն, կը նա-

Ակնարկ - նայուածք. հոս՝ նկատուած մարդու տեսակը:

Կերտել - շինել:

Տենչանք - փափաք. երազ:

Իտէալ - գաղափար. մեծ նպատակ:

Ի սպաս կը դնէ - կը ծառայեցնէ:

Կաշիին շահերուն - եսի շահերուն. հոս՝ կաշին կ'ակնարկէ անզգամ ըլլալու աստիճան ետասէր ըլլալուն:

Բազմաթիւ անգամներ կրկնուած ըլլալու տօգունութիւնը ունի - բուն իմաստը կորսնցուցած է (խօսքը):

Տիպար - մարդու տեսակ:

Անցեալին մէջ - նկատի ունի տարագրութենէն առաջ, հայրենի երկրի մէջ մեր ապրած շրջանը:

Ասեղ - սարսափելի:

Ազգին թիւը բազմապատկելու իր միակ դերը կատարէ - գաւակներ ունենայ:

Ասեղ - սարսափելի:

Քառուղի - խաչմերուկ:

Բարք - սովորութիւն:

Կը նահանջենք բանիւ եւ գործով, կամայ եւ ակամայ, գիտութեամբ եւ անգիտութեամբ՝ մեղայ, մեղայ Արարատին - Կը նահանջենք խօսքով եւ գործով, ուզելով եւ չուզելով, գիտնալով եւ չգիտնալով՝ մեղանչեցի, մեղանչեցի Արարատին հանդէպ: Ոսօքը ձեւաւորուած է ապաշխարանքի աղօթքի հետեւեալ տողին վրայ.- «Մեղանչեմ բանիւ եւ գործով, կամայ եւ ակամայ, գիտութեամբ եւ անգիտութեամբ, մեղայ, մեղայ Աստուծոյ»: Ուրիշ հեղինակի մը խօսքը դոյզն փոփոխութեամբ մը ուրիշ նպատակով գործածելու այս կերպը կը կոչուի **ոճաւորում**:

Փրկագիր - Իբր փրկանք վճարուած գին:

նուկներ, որոնք մեզմէ վերջ պիտի գային: Որովհետեւ այն որ պիտի գայ՝ պիտի ըլլայ օտար, բանիւ եւ գործով, կամայ եւ ակամայ, գիտութեամբ եւ անգիտութեամբ, մեղայ, մեղայ Արարատին:

հանջէ լեզուն: Եւ դեռ մենք կը նահանջենք բանիւ եւ գործով, կամայ եւ ակամայ, գիտութեամբ եւ անգիտութեամբ, մեղայ, մեղայ Արարատին:

Եղան հայեր, որոնք իրենց մորթը փրկելու համար վճարեցին ոսկի. եղան ուրիշներ, որոնք տուին հաւատք, կուսութիւն. եղան անոնք, որոնք լքեցին տուն, տեղ, երկիրք. եղան դեռ վատեր, որ ուրացան ազգ ու լեզու, եւ հերոսներ, որ տուին արիւն, կեանք, օր ու արեւ: Իսկ մենք, կը վճարենք, իբրեւ վերջին փրկագիրն, այն որ պիտի գայ: Իբրեւ վերջին փրկագիրն՝ մա-

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴԻՐԱՆՔ

Սուրեն մտաւորական տիպար մըն է, որ կը վերլուծէ օտարութեան մէջ ինկած հայոց խլեակներուն վիճակը, լաւապէս կը տեսնէ նահանջը ու կը կարծէ, թէ փրկութեան համար այլեւս ընելիք չկայ: Ինք բանիւ ու գործով, կամայ եւ գիտութեամբ նահանջողներէն մէկն է, երբ վերջաւորութեան իբրեւ գրող կը գրէ ֆրանսերէնով: Ինք անոնցմէ է, որ հաւատք չունի:

Սուրեն գիտէ միտքերը արտայայտել կիրթ, խնամուած ու փայլուն կերպով: Իր այս խօսքը ճառ կը կոչենք, որովհետեւ ան յագեցած է ճարտասանական խօսքի արտայայտչական բոլոր միջոցներով:

Ճարտասանական խօսքի յայտնի միջոցներն են.

- **Կրկնութիւն** (բառի եւ նախադասութեան):
- **Յարակրկնութիւն** (յաջորդական նախադասութիւններու մէջ առաջին բառերու կրկնութիւն):
- **Ոճաւորում**:
- **Խիտ մտածումներ**:
- **Ճարտասանական ժխտում եւ հաստատում**:
- **Ճարտասանական հարցում**:
- **Չափազանցութիւն** եւ այլն:

 Սուրենի ճառէն զտէք ճարտասանական խօսքի մէկական օրինակ:

- 1.- Սուրէն ինչպիսի՞ հայու տիպար մը կը տեսնէ իր շուրջը:
- 2.- Ի՞նչ կ'ընէ հաւատքը: Ընդգծէ՛ եւ գո՛ց ըսէ:
- 3.- Անցեալին մէջ անհաւատ հայը նուազագոյնը ի՞նչ դեր կը կատարէր:
- 5.- Ի՞նչ է կոիւին եւ նահանջին տարբերութիւնը: Ընդգծէ՛ ու գո՛ց ըսէ:
- 6.- Ի՞նչ բաներ կը նահանջեն: Ընդգծէ՛ ու գո՛ց ըսէ հատուածը:
- 7.- Հայ ժողովուրդը իր անցեալի արիւնոտ փորձառութենէն ազատելու համար ի՞նչ վճարած է իրեն փրկագին:
- 8.- Հիմա ի՞նչ վճարելու պարտաւորուած է: Ընդգծէ՛ եւ գո՛ց ըսէ:
- 7.- Սուրէն փրկութիւն կը տեսնէ՞:

2.- (ԼՈՒՈՒՄԻ ՏԻՊԱՐԸ)

Այսպիսի նահանջող ազգակիցներու մէջ ինկաւ Փիէռ: Անոնք կէսօրները մօտակայ ճաշարան մը կը հաւաքուէին, յետոյ խմբովին երթալ գրաւելու համար սրճարանի մը նոյն անկիւնը: Անոնց մէջ կային յաւիտենական մանուկները, թեթեւսովիկները եւ քանի մը տարեց գաւառացիներ: Կային դեռ երկու նախկին վարժապետներ, հազիւ երեսուննոց, որոնցմէ մէկը դեռ կը յամառէր յանգեր գտնել իր գիւղին հարսներուն եւ ոտքեր՝ եզներուն: Իսկ երկրորդը անդադար նամակ ու խնդրագիր կը տեղացնէր ամէն կողմ, աղաչելով որ զինքը շուտով փրկեն այս դիարանէն, ապա թէ ոչ անձնասպան պիտի ըլլայ:

Պետրոս կրցաւ բարեկամանալ, - անշուշտ պոլսահայերու նոյն ընկերային խաւին պատկանելուն, - նուրբ, տկարակազմ, քիչ մը բծախնդիր սկիւտարցիի մը՝ Խնտամեանի հետ: Այս վերջինը սաստիկ կը տառապէր, կը խաչուէր՝ իր ընկերային դիրքը կորսնցնելով, գործարանի մը մէջ ինկած ըլլալուն համար: Կ'ըսէր.

- Ես քիչ մը դրամով եկայ Փարիզ. ընկերոջ մը հետ բաստրմայի մը գործին սկսանք. վիճակս լաւ էր այն ատեն. տակ գացինք, տասնոց չմնաց. եւ

Յաւիտենական մանուկները - նկատի ունի անոնք, որոնք տակաւին կը հաւատային, որ Արեւմուտքը մեզ կը փրկէ Օսմանեան լուծէն:

Թեթեւսովիկները - նկատի ունի անոնք, որ Հայկական Հարցին մէջ միշտ յեղ-յեղուկ քաղաքական դիրքորոշում ունին:

Տարեց գաւառացիներ - նկատի ունի անոնք, որ Երկիրը կորսնցնելէ ետք նոյնիսկ կը հաւատան, որ միայն զէնքով կայ հայոց փրկութիւն:

Վարժապետներ - ժամանակէն ետ մնացած ուսուցիչներ:

Կը յամառէր յանգեր գտնել իր գիւղին հարսներուն եւ ոտքեր՝ եզներուն - կը շարունակէր բանաստեղծել գիւղի մասին, որ արդէն չկար:

Խնդրագիր - աղերսագիր. դիմումագիր:

Դիարան - դիակները պահելու տեղ. հոս՝ տեղ մը, ուր կեանք չկայ:

Ընկերային խաւ - դասակարգ. հոս նկատի ունի մանր դրամատիրութիւնը:

Բաստրմա - թրք.՝ ապուխտ:

Տակ գացինք, տասնոց չմնաց - սնանկացանք:

հիմա...

Մակայն կար ուրիշ մը, գոր Պետրոս անմիջապէս սիրեց: Սիրեց՝ առանց սակայն անոր մօտենալու, որովհետեւ այդ տղուն բուռն եւ արտասովոր նկարագիրը շատ հեռու էր դիւրահաղորդ ըլլալէ: Նախկին կեդրոնականցի մըն էր, քահանայի տղայ, եւ զինք կը կոչէին Լոխում: Անոր դասընկեր խնտամեանը կը պատմէր, թէ մանուկ եղած ատեն ճեփ-ճերմակ միս, կակուղ նկարագիր եւ քաղցր բնաւորութիւն մը ունենալուն՝ գայն այդպէս անուաներ էին: Խիստ անխնամ արտաքին մը, միշտ ծխող բարակ չրթունքներ, պզտիկ, աղտոտ ակռաներ, իսկ խարտեաչ մագերուն շրջագիծը՝ հարցական նշաններով, փակագիծերով, կախման կէտերով: Ի՞նչ հակասութիւն, սակայն, իր կրած մակդիրին հետ: Հիւանդագին ըլլալու աստիճան չափազանցուած ջղայնոտութիւն մը կը թրթռացնէր զինքը: Չէր խօսեր, այլ կը փրփրէր էր, կ'ոռնար, կը կռուէր: Արդէն միայն կռիւի արժանի նիւթերով կը զբաղէր՝ իր նախադասութիւնները հայհոյութեամբ ստորագծելով: Պետրոս անգամ մը ներկայ եղաւ անոր այսպիսի մէկ յորդումին:

- Ի՞նչ, ի՞նչ, - կը գոռար ան, - նորէն Փրանսերէն թերթ, նորէն Փրանսական թատրոն, ատոնց հայերէնը չկա՞յ: Չպիտի՞ ըլլայ, որ դուք սանկ մէջ մը ցնցուիք, գիտակցիք մեր վիճակին, չպիտի՞ ըլլայ, որ կռուիք, մաքաուիք ձուլումին դէմ: Մարած մոխիրներ բոլորդ ալ, կաշիի վաճառականներ բո-

Բուռն - սաստիկ. կատաղի. ուժգին:
Արտասովոր - անբնական:
Դիւրահաղորդ - այն, որուն կարելի է դիւրութեամբ կապուիլ:
Կեդրոնականցի մըն էր - Կ. Պոլսոյ Կեդրոնական Ազգային վարժարանէն շրջանաւարտ:
Խարտեաչ - ոսկեգոյն (մազ). դեղձան:
Ստորագծել - աւարտել. վերջացնել. տակը գիծ քաշել:
Մաքաուիլ - պայքարիլ:
Մարած մոխիրներ - փոխ.՝ անկենդան:
Ճահիճները չորցնենք... ջրանցքներ բանանք - հոս Լոխում նկատի ունի Խորհրդային Հայաստանը, որ վերականգնումի իր ճիգերով մեծ արձագանգ ձգած էր Սփիւռքի հայութեան մէջ:
Կաշիի վաճառական - եսասէր:
Կաթողիկէ - հոս՝ գահանիստ կամ մայրեկեղեցի. նկատի ունի Ս. Էջմիածինը:
Ձիւնագարդ գագաթ մը լեռան - նկատի ունի Արարատ լեռը:

լորդ ալ. միայն ձեր պզտիկ շահերուն կը նայիք, միայն ձեր մատներուն վրայ կը դողաք: Մենք ալ հայրենիք մը ունինք, պէտք է պատրաստ կենանք հոն երթալու: Ջբաղեցէ՛ք անով. պէտք է, որ ճահիճները չորցնենք, պէտք է, որ ջրանցքներ բանանք... Վատե՛ր, թոյլե՛ր... Ինչպէ՞ս ձեզմէ կայծ մը պիտի հանենք, երբոր ժամը հնչէ, դուք որ մարած մոխիրներ էք հիմա: Ուրկէ՞ կրակ պիտի գտնենք երթալու համար կռիւի. որովհետեւ, այո՛, կռիւ պիտի ունենանք մենք, որքան ատեն որ տակաւին կաթողիկէ մը ըլլայ եւ ձիւնագարդ գագաթ մը լեռան, որքան ատեն որ մեր երակներուն մէջ արիւնին հետ եռացող «մեր հայրենիք» մը ըլլայ, որքան ատեն որ

մեր հայրենիքը չըլլայ...

Պետրոս կը լռէր: Իսկ անոնք որ կը նեղուէին եւ կը բարկանային, լաւագոյն կը համարէին մեկնիլ, անգամ մը եւս տեղի չտալու համար ասկէ առաջ պատահած այնքան ցաւալի վէճերու, կռիւներու: Այս խօսքերուն պատճառած անհանգստութենէն զատ, Պետրոս խորունկ ցաւ մը կը զգար ի տես այն տառապանքին, որ խարտեաչ տղան կը ցնցէր ամբողջ էութեանը մէջ, անոր ամբողջ մանկական պարզութեանը եւ միամտութեանը մէջ: Պոռացած ատեն ձեռքերը կը դողային ու իր ակնարկը կարծես կու գար երկու խոշորացոյցներու ետեւէն: Երկրորդ Սուրէն մըն էր այս, բայց նուազ գիտուն, նուազ դերասան, նուազ արուեստագէտ:

Այս օրուրնէ շաբաթներ յետոյ, Պետրոս կարծեց հազ մը ճանչնալ գիշերուան մը մութին մէջ: Սիկառէթներու երկու կարմիր կտուցները մօտեցան իրարու: Լոխումն էր: Հագիւ թէ քանի մը քայլ յառաջացած էին յոգնած ու լուռ, երբոր նորէն Լոխում փրփրեցաւ եւ սկսաւ գոռալ.

- Օ՞ այս ի՞նչ անաստուածային, հրէշական, բարբարոս օրէնք է. ո՞ր անիծուած ձեռքը արձակեր է զայն, ո՞ր չորնալիք ուղեղը պարտադրեր է մեր գլխին: Ես մայր մը ունիմ, ես հայր մը ունիմ. ինչո՞ւ անոնցմէ հեռու մնամ, ինչո՞ւ անոնք իմ կարօտովս հիւծին եւ ես չկարենամ վայելել անոնց մօտիկութիւնը: Մենք ասոնց պէս չենք. մեզի համար ծնողքէ աւելի մեծ ու նուիրական ի՞նչ կայ: Ո՞ր սէրն է, որ մայրական սիրոյն տեղը կրնայ բռնել: Մայր, մայր ... ամէն բան է ան ինծի համար: Ես ինչո՞ւ չկարենամ Պոլիս երթալ, ո՞վ եմ ես, ի՞նչ եմ, ո՞ր պետութիւնը պիտի զբաղի ինձմով, մեզմով: Բոլոր իմաստասէրները, բոլոր մարդասէրները, բոլոր բարոյագէտները եւ նոյնիսկ կենդանապաշտները պէտք է թողուն ամէն ինչ ու զբաղին միայն ասով, միայն ասով, միմիայն այս գոլլումով...:

Նոյն գիշերն իսկ Պետրոս որոշեց այլեւս բնաւ այս տղուն չմօտենալ: Խօսքեր կան, զոր չենք ուզեր լսել. ցաւեր կան, որոնց չենք ուզեր անդրադառնալ, կը փախչինք անոնցմէ, որովհետեւ իրապէս մեծ են: Նախկին լուսանկարիչը պէտք չունեցաւ սակայն մօտիկութենէ մը խոսափելու, որովհետեւ Լոխումն է, որ անհետացաւ մէկէն, Ռընոյի իր պաշտօնը

«Մեր հայրենիք» - նկատի ունի Հայաստանի Հանրապետութեան քայլերգը:

Ի տես - տեսնելով:

Իր ակնարկը կարծես կու գար երկու խոշորացոյցներու ետեւէն - Փիզիքական խոր ցաւի արտայայտութիւն:

Սիկառէթներու երկու կարմիր կտուցներ մօտեցան իրարու - մութին մէջ իրարու մօտեցող երկու ծխող մարդիկ:

Հրէշական - սատանայական:

Բարբարոս - վայրենի:

Հիւժիլ - մաշիլ:

Նուիրական - սրբազան:

Իմաստասէր - փիլիսոփայ:

Զուլում - արբ.՝ անգթութիւն:

Նուսափիլ - փախչիլ:

ձգելով: *Խնտամեանի պանդոկը բնակելուն, կարելի եղաւ օրեր յետոյ պատահածը լսել: Ռուսական դեսպանատունն է գացեր Լոխում, պահանջելով որ Հայաստան երթալու համար իրեն անցագիր տան: Մերժեր են: Ըսեր է, թէ կ'ուզէ հայրենիքը ապրիլ, մերժեր են: Ըսեր է, թէ կ'ուզէ ճահիճներու չորացումին եւ ջրանցքներու բացումին համար իր բազուկները տանիլ, մերժեր են: Ըսեր է, նոյնիսկ, թէ կ'ուզէ Արարատը տեսնել ու շնչել զայն, նորէն մերժեր են: Այս անգամ վագեր է թրքական հիւպատոսարան: Մահիկաւոր դրօշը, անոնց գիրերը եւ թուրք գլուխները տեսնելով բոլորովին կատղեր է. պահանջեր է, որ անմիջապէս, անմիջապէս անցագիր տան իրեն... թէ մայրը մահամերձ է, պիտի մեռնի, թէ ինքն ալ հիւանդ է, ջղային նոպաներ ունի, թէ պէտք է, որ իր ապագան խորտակեն. իր տեղը հոս Փապրիքաներուն մէջը է, թէ պէտք է որ...: Սկսեր է հայհոյել, ոռնալ, անիծել: Ստիպուեր են քանի մը հոգի մէկէն վրան իյնալ, գինք դուրս կարենալ նետելու համար:*

Անցագիր - ուրիշ երկիր մտնելու արտօնագիր:
Մահիկ - նորալուսին. թրքական դրօշի նշանը:
Փապրիքա - ֆրնս.՝ գործարան:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Հատուածը առնուած է վէպին երկրորդ տռամէն, ազգային պատմութենէն: Գլխաւոր դերակատարը Լոխումն է: Լոխում Սփիւռքի հայութեան սպառնացող ձուլման վտանգը կը տեսնէ ու կը պայքարի անոր դէմ: Ան անտարբեր մը չէ, ինչպէս Սուրէնը, լուռ դիտող մը չէ, ինչպէս Պետրոսը, այլ՝ յամառ պայքարող մը, թէեւ իր ապաւինած բոլոր կռուանները կը

ԷՏԿԱՐ ՇԱՀԻՆ (1874 Վիեննա - 1947, Փարիզ) փորագրանկարչութեան մեծագոյն վարպետ: Ֆրանսական Պատուոյ Լեգէոնի ասպետ եւ շքանշանակիր, Վենետիկի պատուաւոր քաղաքացի: Եղած է ֆրանսահայ արուեստագետներու «Անի» միութեան անդամ եւ նախագահ: Եւրոպական գեղանկարչութեան մէջ երեւոյթ ըլլալով հանդերձ՝ ինքզինք համարած է հայ նկարիչ:

Նկարը՝ «Բեռնակառք»:

դաւաճանեն իրեն, կը սպառնին իր զէնքերը, ու փրկութեան ելք չի մնար: Հոս Լոխուժ մախ կը կորսնցնէ իր հաւասարակշռութիւնը եւ ականայ ու անգիտութեամբ կը նահանջէ, բռնուելով ուրիշ «Նենէթ»է մը, որ թմրամոլութիւնն է:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ի՞նչ մարդիկ են յաւիտենական մանուկները, թեթեւոլիկները, տարեց գաւառացիները, երկու վարժապետները, Խնտամեանը: Ներկայացուցէ՛ք առանձնաբար: Ասոնք նոր պայմաններուն մէջ ընելիք ունի՞ն:
- 2.- Ի՞նչ կը հեզնէ հեղինակը առաջին վարժապետին մասին գրելով. «Կը յամառէր յանգեր գտնել իր գիւղին հարսներուն եւ ոտքեր՝ եզներուն»:
- 3.- Լոխուժին փարիզեան վիճակի նկարագրութեան տարրերը ի՞նչ հոգեվիճակներ կը բանան: Գտէ՛ք ու բացայայտեցէ՛ք:
- 4.- Համեմատեցէ՛ք Սուրէնին եւ Լոխուժին տիպարները (լեզուական արտայայտչական եւ զգացական տեսանկիւններէ):
- 5.- Պետրոս ինչո՞ւ կը հեռանայ Լոխուժէն: Ի՞նչ կ'ըսէ հեղինակը:
- 6.- Լոխուժ ի՞նչ երազներ կը սնուցէր Խորհրդային Հայաստանի նկատմամբ. ո՞ւր եւ ինչպէ՞ս հիասթափ կ'ըլլայ:
- 7.- Լոխուժին թրքական հիւպատոսարան երթալը հոգեբանական ի՞նչ վիճակի հետեանք կը նկատէք:

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Նկարը՝ «Մայրութիւն»:

Այսօր, երբ հայրենիքը անկախ պետութիւն է, ի՞նչ պիտի ըլլար Լոխուժի ճակատագիրը: Պատմեցէ՛ք ձեր պատկերացումը անոր մասին:
Կամ՝ ձեր շրջապատէն ընտրեցէ՛ք իրական տիպար մը ու պատմեցէ՛ք անոր հայրենիք ներգաղթելու դրդապատճառներուն ու վիճակին մասին:

ԺԱՆՍԵՄ (Յովհաննէս Սեմերճեան, 1920-2013), ֆրանսահայ աշխարհահռչակ նկարիչ, որ պատկերած է հայկական ցեղասպանութիւնը, թշուառ մարդոց կենցաղը եւ իր մանկութեան յուշերը: Պարգեւատրուած է համաշխարհային շարք մը մրցանակներով ու շքանշաններով:

ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ ՄԷՋ

Հայ-Ֆրանսական յարաբերությունները սերտացած էին յատկապէս Կիլիկիոյ Հայոց թագաւորութեան շրջանին, խաչակրաց արշաւանքներու ժամանակ: Յետոյ, 1812ին, Ֆրանսական յեղափոխութեան ժողովրդավարական գաղափարները համակեցին նաեւ Հայերը: Ֆրանսա ուսանած մեծ թիւով Հայ երիտասարդներ մեծ դեր ունեցան արեւմտահայ Ազգային Զարթօնքի կազմաւորման մէջ:

Սփիւռքահայ եւ հայրենի հանրաճանաչ շատ դէմքեր ուսանած են Ֆրանսա, ինչպէս լեզուաբան Հրաչեայ Աճառեանը, քանդակագործ Երուանդ Քոչարը, նկարիչ Մարտիրոս Սարեանը եւ բազում այլ գիտնականներ, արուեստի ու թատրոնի գործիչներ:

Ֆրանսական իրականութեան մէջ Հայեր տիրական ներկայութիւն մը դարձան յատկապէս գիտութեան, գրականութեան եւ արուեստներու բնագաւառներուն մէջ, ինչպէս Ֆրանսագիր հեղինակներ Ռուբէն Մելիքը (բանաստեղծ), Հանրի Թրուայան, Վահէ Քաչան, (վիպագիրներ), Արթուր Աղամովը (թատերագիր), համալսարհային ճանաչում ունին նկարիչներ Գառզուն, Ժանսեմը, շարժանկարի բեմադրիչ Հանրի Վերնոյը, բանաստեղծ, երգահան, երգիչ ու դերասան Շարլ Ազնաւուրը եւ այլ դէմքեր:

ՀԱՆՐԻ ՎԵՐՆԵՅ
(Աշոտ Մալաքեան, 1920-2002) ֆրանսահայ բեմադրիչ: ֆրանսական եւ ամերիկեան արտադրութեան իր շարժանկարները մեծ հռչակ բերած են իրեն:

Գրած է նաեւ ինքնակենսագրական վէպ մը՝ «Մայրիկ», գոր անձամբ նկարահանած է երկու շարժանկարով: Արժանացած է շարժանկարի միջազգային «Օսքար», «Սեզար» եւ այլ մրցանակներու: Աշխատած է ամերիկացի եւ ֆրանսացի մեծագոյն դերասաններու հետ:

Նկարը՝ հատուած «Մայրիկ» շարժանկարէն:

ՇԱՐԼ ԱՋՆԱԻՈՒՐ (Շահնուր Վաղինակ Ազնաուրեան, 1924, Փարիզ), ֆրանսահայ աշխարհահռչակ բանաստեղծ, երգահան, երգիչ ու դերասան: Իր երգերը թարգմանուած են կարգ մը լեզուներու: Կը գրէ ու կ'երգէ ֆրանսերէն: 1988ի Դեկտ. 7ի Հայաստանի մեծ երկրաշարժին երգահան Ժորժ Կառվարենցի հեղինակակցութեամբ գրեց «**Հայաստան, Քեզ համար**» երգը: Սերտօրէն կապուած է իր ժողովուրդին հետ:

ՔԵԶ ՀԱՄԱՐ, ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Քո գարունները կը բացուեն նորից,
 Քո լաւ օրերը ետ կը գան նորից,
 Ձմրանից յետոյ, դժոխքից յետոյ
 Կը վերընձիւղուի կենաց ծառը քո.
 Քեզ համար, Հայաստան:
 Գալիք օրերդ նորից կ'երգեն,
 Զաւակներդ ամուր տուն կը կառուցեն,
 Սարսափից յետոյ ու վախից յետոյ
 Աստուած կը բուժի լլկուած հողը քո.
 Քեզ համար, Հայաստան:

Ամբողջ աշխարհը ոտքի է ելել,
 Ամբողջ աշխարհը քեզ հետ է հիմա,
 Եւ քեզ համար է, մոռացուած իմ ազգ,
 Արար աշխարհը իր սիրտը բացել
 Ու քեզ է մեկնել ձեռքերը ահա:
 Եթէ քո բախտն ես անզամ անիծում,
 Քո աչքերի մէջ, Հայաստան երկիր,
 Յոյսի մի շող եմ ես ուզում տեսնել,
 Ուզում եմ տեսնել ցանկութիւն, ձգտում
 Ճակատագիրդ ձեռքդ առնելու,
 Ճակատագիրդ ամուր պահելու:

ԹԱՐԳՄԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հայ գրականութիւնը սկսած է Աստուածաշունչի թարգմանութեամբ: Մեսրոպ Մաշտոց, Սահակ Պարթեւ եւ անոնց աշակերտները կոչուած են **աւագ թարգմանիչներ**: Մեր Ոսկեդարը հարուստ է յունարէնէ եւ ասորերէնէ կատարուած թարգմանութիւններով:

Թարգմանութիւնը պատուհան մըն է ուրիշ քաղաքակրթութիւններու եւ աշխարհներու դիմաց: Թարգմանական աշխատանքը ոչ միայն քաղաքակրթութիւններու փոխազդեցութեան եւ զարգացման կը նպաստէ, այլեւ ազգային լեզուներու հնարաւորութիւնները հարստացնելու միջոց է:

Հայ նոր գրականութեան մէջ, Ջարթօնքի սերունդէն սկսեալ, կարեւոր տեղ կը բռնէր եւրոպական գրականութեան թարգմանութիւնը: Թարգմանուած են գերմանացի, անգլիացի, ֆրանսացի եւ ռուս գրողներու շատ գործեր: Շէքսպիրի թատերախաղերէն շատեր յաճախ ներկայացուած են հայ բեմերուն վրայ:

Սփիւռքի մէջ եւս կատարուած են լուրջ թարգմանութիւններ, մասնաւոր մեր ապրած երկիրներու գրականութեան գոհարներէն: Հայրենիքի մէջ թարգմանական գործը շատ ատելի լայն ընդգրկումներ ունի:

Միւս կողմէ բաւական մեծ քանակ կը ներկայացնեն նաեւ հայերէնէ օտար լեզուներու կատարուած թարգմանութիւնները: ԺԹ. դարէն սկսեալ կը թարգմանուին հայ մատենագիրները անգլերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, ռուսերէն եւ այլ լեզուներով, ինչպէս Մովսէս Խորենացին, Եղիշէ Պատմիչը, Ղազար Փարպեցին, Եզնիկ Կողբացին, Գրիգոր Նարեկացին, Նահապետ Քուչակը եւ շատ ուրիշներ:

20րդ դարուն մեծ թափով կը սկսի հայ նոր գրականութեան լաւագոյն գործերը օտար ընթերցողին ծանօթացնելու թարգմանական աշխատանքը:

ՊԱՐՈՅԿԻ ՏԵՂԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Պարոյկը (նաեւ շեշտն ու երկարը) կը դնենք բառի վերջին ձայնաւորին վրայ, պայմանով որ այդ վերջինը գրուող կամ չգրուող ը չըլլայ. «Ինչպէ՞ս կը համբերես», «Կորիզը կա՞րծր է», «Շէ՞նքը կը փլի»:

Երկհնչիւններուն եւ ձոյլ ձայնաւորներուն պարագային պարոյկը կը դնենք առաջին բաղադրիչին վրայ. «Ինչո՞ւ կը սպասես», «Սի՞ւնը խախտեցաւ», «Օրհնութի՞ւն կը սպասես», «Ե՞օթը աշակերտ միայն», «Երէջեա՞նը բացակայ է»:

Եթէ բաղադրեալ բայը հաստատական է՝ պարոյկը կը դրուի դերբային վրայ, իսկ եթէ ժխտական է՝ էական բային վրայ.

Եկա՞ծ է արդեօք:	Չէ՞ եկած արդեօք:
Վերադարձա՞ծ էին:	Չէի՞ն վերադարձած:
Սպասելո՞ւ ենք:	Սպասելու չե՞նք:

Նոյնն է սահմանական եղանակի ներկայ եւ անցեալ անկատար ժամանակներու ժխտականի պարագային.

կը գրե՞մ >	չե՞մ գրեր	կը գրէի՞ >	չէի՞ գրեր
կը գրե՞ս >	չե՞ս գրեր	կը գրէի՞ր >	չէի՞ր գրեր
կը գրէ՞ >	չի՞ գրեր	կը գրէ՞ր >	չէ՞ր գրեր

Եթէ բայը ձայնաւորով սկսի՝ եզակի երրորդ դէմքը ժխտականի պարագային պարոյկը կ'առնէ առաջին վանկի ձայնաւորին վրայ.

կ'ուտէ՞ >	չ'ուտեր
կ'առնէ՞ >	չ'առներ
կ'երգէ՞ >	չ'երգեր

Եթէ նախադասութեան մէջ բաղադրեալ ստորոգիչը հաստատական հանգոյց ունի՝ պարոյկը կը գրուի ստորոգելիին վրայ, իսկ եթէ հանգոյցը ժխտական է՝ ինք կ'առնէ պարոյկը.

Ուզածդ գի՞րք է:	Ուզածդ գի՞րք չէ՞:
-----------------	-------------------

Յարադրաւոր բառերու պարագային՝ պարոյկը կը դրուի վերջին բաղադրիչին վրայ՝ «Ծառ ու ծաղի՞կ տնկեցիր», «Տուն ու տե՞ղ ունեցար», «Ձէնք ու զրա՞հ կը հագուին», «Աջ ու ձա՞խ կ'երթայ»:

Թէական եղանակաւորիչ բառերը (միթէ, արդեօք) նախադասութեան մէջ պարոյկը կու տան ստորոգելիին՝ «Եկա՞ւ արդեօք», «Միթէ ուչ չէ՞» եւ այլն:

Այդ բառերը հարցման նշան կ'առնեն, երբ առանձին կը գործածուին, ինչպէս երկխօսութեան մէջ.

- Կ'ըսուի, թէ մարդը կապիկէն սերած է:
- Արդե՞օք...

● **Գտէ՛ք հարցական բառը եւ օժտեցէ՛ք պարոյկով:**

Ինչու ուշացար:	Ինչպէս կ'ապրին մարդիկ:
Ուրկէ բերիր այս ապրանքը:	Երբուրնէ եկած ես:
Ինչպիսի մարդիկ են անոնք:	Քանիերորդ դասարան է:
Որքան ուշացաւ:	Ուր կ'ապրին անոնք:
Մի՞թէ եկած են արդէն:	Արդեօք գիտեն մեր լեզուն:

● **Պարոյկը դրէ՛ք ստորոգիչին վրայ:**

Անոնք քննութեան կ'երթան:	Անոնք քննութեան չեն երթար:
Բանուորը յոգնած է արդէն:	Մարդը գործը չի կատարեր:
Վերադառնալ պիտի չուզէ:	Վերադառնալ չ'ուզեր:
Դպրոցը աւարտած է արդէն:	Դպրոցը չէ աւարտած տակաւին:
Հանդէսի չէիք գացած:	Հանդէսի գացած էիք:
Ծաղիկը չ'աճիր:	Սոխակը չ'երգեր:
Անոնք ներկայ են:	Անոնք ներկայ չեն:

=== **ԲԱՂԱՁԱՅՆԻ ԿՐԿՆՈՒԹԻՒՆ** ===

Արմատ բառի վերջին բաղաձայնը կրնայ կրկնութեամբ արտասանուիլ, բայց չի գրուիր: Այսպէս՝.

գրել	չգրել
ծալել, ծալապատիկ (ծալ արմատէն)	ծալլել
հրամէ՛	հրամմէ՛
ամէն, ամէնէն, ամէնքը...	ամմէն
փետել	փետտել
փտիլ	փտտիլ
փլիլ	փլլիլ

Կարգ մը բնաձայնութիւններ եւ անոնցմէ կազմուած բառերը ունին բաղաձայնի կրկնութիւն.- ճրոտ՝ ճոռալ, բըզզ՝ բզզալ, խըչչ՝ խչչալ՝, բայց կրկնաւորներու մէջ բաղաձայնի կրկնութիւնը կը վերանայ՝ ճոճոռալ, բզբզալ, խչխչալ...

Տարբեր միջոցներով նոյն բաղաձայնի մերձեցում կայ չարք մը բառերու մէջ.- սօթթել, փթթիլ, փաթթել, մրրիկ, երրորդ, չորրորդ, պտտիլ, լլկել, ըլլալ, ելլել, սեղաններ եւ այլն:

Բաղաձայնի կրկնութիւն ունին Աննա, Մաննիկ, Էմմանուէլ, Ռաֆֆի եւ Փիլիպպոս յատուկ անունները:

ՎԱԶԳԵՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ (1903, Ռոտոսթո - 1941, Փարիզ) տարագրութեան ընթացքին կը կորսնցնէ ընտանիքին բոլոր անդամները: Կը մնայ Զալէպի որբանոցը: Ձիմադադարէն ետք կ'ընդունուի Արմաշի երկրագործական վարժարանը: 1920ին դպրոցին հետ կը փոխադրուի Զայաստան, անկէ կ'անցնի Կ. Պոլիս, ապա ֆրանսա: Ծանր բանուորութեամբ հաւաքած գումարով կ'աւարտէ իր երկրագործական ուսումը: Կ'ըլլայ ուսուցիչ գաւառական դպրոցներու մէջ: Կը մահանայ ծանր հիւանդութեան հետեւանքով:

Գրած է պատմուածքներ, օրագրութիւններ, վիպակներ, որոնցմէ յայտնի են «Ամրան Գիշերները», «Գարնանային», «Սիրոյ եւ Արկածի Տղաքը», «Օրերը Գեղեցիկ Չեն», «Առաջին Սէր», «Սիրոյ եւ Մեղքի Պարտէզներ», «Մթին Պատանեկութիւն», «Մահուան Առագաստը» եւ այլն:

Իր հերոսները տիպարներն են այն սերունդին, որ անցաւ Մեծ Եղեռնի բովէն, հասակ առաւ որբութեան մէջ եւ ապրեցաւ սփիւռքեան մեր կեանքին առաջին տասնամեակներու տագնապները: Իր գրականութիւնը կը կրէ անհատական դրոշմ, իր եւ իրեն ճակատագրակից որբերու հոգեբանութիւնը, պատանեկան եւ երիտասարդական սէրեր, անոք մարդու ներքին տառապանքը, հոգեկան քայքայումը, մեր հին կեանքի անուշութիւնները եւ հայրենաբաղձութիւնը: Անոնք ապրելէ աւելի կ'երագեն, շարժելէ ու գործելէ աւելի կը զգան ու կը մտածեն: «Իր գրականութիւնն ալ ըմբոստութիւն մըն է կեանքին ու ճակատագրին դէմ» կը գրէ Մինաս Թէօլէօլեան:

Շուշանեան իր վիպակները յօրինած է օրագրութեամբ, հերոսներու միջեւ փոխանակուած նամակներով եւ մենախօսութեամբ:

ԸՆԿԵՐՈՋՍ ԵՐԵՔ ՏԱՌԱՊԱՆՔՆԵՐԸ (Յապաւումներով)

Երէկ գիշեր, ընկերոջ մը հետ նստած էինք սրճարանի մը խորը, դէմ դիմաց ու հանդիսաւոր: Գրեթէ սակաւախօս, բիրտ ու արեւելեան նկարագրով, գեղեցիկ ու մեծ բաները սիրող, գեղեցիկ եւ մեծ բաներու գերիտղայ մըն էր ատիկա: Ահա՛ իր դէմքը՝ մուլթ, հողագոյն գրեթէ, ակօսուած մեծ սպիտով մը, տգեղ բերան մը, որ կը բացուի անգուլթ երախի մը պէս ու ձայն մը, որ դուրս կու գայ տառապելէն: Այսուհանդերձ՝ այդ բերանին կծկումները բարի են, տխրութեան պահերուն, երբ գլուխը խոնարհութեամբ կը հակի մէկ կողմի վրայ ու իր արտայայտութեան պակասէ տառապող աչքերը կը շողան: Գիտե՛մ, որ եթէ ան կարդայ այս տողերը՝ նախ պիտի ուզէ չճանչնալ ինքզինքը այս տողերուն մէջ, յետոյ վշտանայ, որ տգեղցուցած եմ զինքը այսպէս: Իր երախը անգլթօրէն պիտի ծռի ու պիտի որոշէ յառաջիկայ հանդիպումին անպայման ըսել, որ ես իրմէ աւելի գեղեցիկ չեմ:

Հանդիսաւոր – փառաւոր. հոս՝ լուրջ:
Բիրտ – կոպիտ, անտաշ:
Երախ – գագանի բերան, կլափ:

Հիմա, ահա՛ կրկին կը զգայի իր տառապանքը, որ մէկ էր.- երջանիկ ըլլալ չյաջողելու ցաւը, բայց ունէր երեք մասեր:

Նախ, ան գերի եղած էր տարիներով՝ սիրուն ու անառակ աղջկան մը: Ու այդ աղջիկը իր արուի զօրաւոր ու նրբազգած հոգիին խորը խոցած էր ամէ՛ն բան: Տղայ մըն էր, որ դժուար եւ մեծ ուրախութիւններու սէրը ունէր, ու այդ աղջկան մէջ վիրաւորուած էր ամէ՛ն անգամ՝ տեսնելով հասարակ, սովորական ու նոյնիսկ փողոցային բաներու անյագուրդ ծարաւ մը: Այդ աղջիկը զայն դարձուցած էր հպատակ ու ստորադաս՝ խոցելով իր հոգիին խորը հեղինակութեան ու իշխանութեան մեծ տենչը: Ու տակաւին, որպէս արեւելքցի՝ ան կ'ուզէր իր սիրոյ առարկային տիրել ամբողջովին՝ մինչդեռ այդ աղջկան խախուտ ու խարխուլ անցեալը տառապանքի մեծ աղբիւր մըն էր իրեն համար: Գուցէ ուրիշներ ունեցած էին զայն ու ո՛չ մէկ բան աւելի կը վիրաւորէ նման նկարագրի տէր տղայ մը՝ քան թէ իր սիրած կինը ուրիշներու հետ բաժնած ըլլալու զգացումը: Հիմա ան յայտնապէս խզած է իր կապերը այդ աղջկան հետ: Ու այդ խզումը անօգուտ ինքնաբաւութեան մը հետ՝ իրեն տուած էր մեծ տառապանք մը: Հիմա այս մռայլ տղան կ'ուզէ ատել զայն ու չի կրնար. ու այս առաջին տառապանքը, մինակը կը բաւէ կեանք մը պղտորելու համար:

Բայց կայ երկրորդ տառապանք մը: Ու մինչդեռ լուութիւնը կը նեղէր զիս, ան ինծի ըսաւ, որ շուտով հեռաւոր երկիր մը պիտի մեկնի իր կեանքը նորոգել փորձելու համար:

- Բայց տարին երկու ամիս՝ արձակուրդով պիտի գամ հոս,- ըսաւ տխուր:

Վրիպած կեանքի մը առջեւ՝ ո՞վ է, որ որեւէ պայծառ կէտ չի փնտռեր: Ո՛ւր որ պիտի երթայ՝ կլիման վատ է, կեանքը դժուար ու տաղտկալի: Երբեմն՝ մեկնողներուն վերադարձ չըկայ, իսկ վերադարձողներն ալ յաճախ քիչ մը դրամի հետ կը բերեն ծանր հիւանդութիւններ: Վրիպած կեանքի մը առջեւ երկրնտրանքը դժուար չէ: Կամ նո՛ր փորձ մը նորոգուելու համար եւ կամ թէ՛ փշրել նաւին ղեկը ու յանձնուիլ ալիքներուն:

- Եթէ կարելի ըլլայ հինգ տարի դիմանալ...- ըսաւ:

Անառակ - ստահակ. փողոցային:
Խոցել - խոց բանալ. վիրաւորել:
Անյագուրդ - անկուշտ. անյագ:
Խախուտ - խարխուլ. ոչ հաստատուն:
Խզել - կապը կտրել. քակել:
Ինքնաբաւութիւն - ուրիշին կարօտ չըլլալը. ինքնագոհութիւն:
Մռայլ - մութ. խոժոռ:
Վրիպած - ձախողած:
Տաղտկալի - ձանձրացուցիչ. անախորժ:
Երկրնտրանք - մէկը կամ միւսը ընտրելու դժուար վիճակ:

Կը մաղթեմ, որ դիմանաս հինգ տարի, ընկե՛ր, քու բոլո՛ր ցաւերուդ եւ յիշատակներուդ բռնապետութեան դէմ գինես բոլո՛ր առօրեայ պատիկ ուրախութիւններդ: Մարդ մեծ բան մը չէ, ընկե՛ր. տաշեղ մը՝ բաց ծովի վրայ, ծաղիկ մը՝ փոթորկին դիմաց, սպիտակ ցնորք մը՝ իրականութեան դէմ...: Մարդը մեծ բան մը չէ, ընկե՛ր, յաճախ աղտոտ անասուն մը ու երբեմն հերոս՝ հողին վրայ ապրող բոլո՛ր բաներուն պէս դատապարտուած վերադառնալու հողին: Ինչ որ մեզ վեր կը բռնէ այս բոլո՛ր բաներէն՝ մեր գաղափարներն են, ու դուն, գիտեմ, տառապեցար նաեւ, որովհետեւ չգիտցար զանոնք սիրել:

Ու հոս կը սկսի քու երրորդ տառապանքդ: Կը յիշե՞ս, անցեալ տարի, սալայատակին վրայ կեցուցի քեզ ու աչքերուդ նայելով ըսի.

- Կեանքի մէջ անհնար է առանց գաղափարներու ապրիլ: Պէ՛տք է կուսակից ըլլալ գաղափարներու եւ ո՛չ թէ՛ գանոնք կրող մարդոց: Մարդիկը տկար են, ընկե՛ր, ունին իրենց հաշիւները, շահախնդրութիւնները, եսասիրութիւնները: Մարդիկը մարդ են, ընկե՛ր, գանոնք կարելի է սիրել իրենց տկարութիւններով կամ ատել՝ այդ նո՛յն տկարութիւններուն համար: Կուսակից չըլլալ եւ ո՛չ մէկ մարդու: Բարձրանա՛լ առանց յենարանի: Մէկ գերութիւն եւ մէկ հպարտութիւն կարելի է ընդունիլ - գաղափարի գերութիւնը: Գիտե՛մ, դուն մարդ մը կը սիրէիր: Բարձրաճակատ ու խրոխտ մարդ մըն էր ատիկա: Հակառակ տարիներու բեռին՝ ուղիղ եւ սէզ հասակով: Անոր գոռ ու տաք ձայնին մէջ՝ դուն կը լսէիր «Կամըջընկէց Արաքս»ը, հայրենի մեղեդիներ ու հայոց աշխարհին ամպրոպին գոչիւնը: Մեծ ու երագուն աչքեր ունէր այդ մարդը ու փառաւոր անցեալ: Ինչպէս պղնձեայ կուռք՝ գայն երկիւղածութեամբ դրիր հոգիիդ մէկ թաքուն անկիւնը: Բայց կեանքը իր դառն դասը բրտութեամբ նետեց երեսիդ ու տեսար, որ ճիշդ էի ես, երբ կ'ըսէի, թէ՛ գաղափարներու կուսակից պէտք է ըլլալ եւ ո՛չ մարդոց: Օր մը՝

Բռնապետութիւն - բռնատիրութիւն, բռնի իշխանութիւն:
Ցնորք - երազանք, պատրանք:
Կուսակից - կողմնակից, նոյն կուսակցութեան պատկանող:
Շահախնդրութիւն - շահի հետապնդում:
Խրոխտ - հպարտ, սէզ:
Գոռ - գոռացող, մարտական (ձայն):
Կամըջընկէց - կամուրջ քանդող:
Կուռք - չաստուածներու արձան, հոս՝ պաշտումի առարկայ անձ:
Պատուանդան - արձանի կամ գրասեղանի բարձր յատակ:

քեզի ըսի նաեւ, որ քեզի պէս տղու մը հոգիին խորը փլած էր այդ կուռքը: Տապալե՛լ կուռքերը, ընկե՛ր, ազատ ու երիտասարդ մարդու վայել անգըթութեամբ մը, կուռքեր չունենա՛լ: Բայց դուն հակառակ ամբողջ տառապանքիդ՝ դեռ չես կրնար ատել այդ աղջիկը ու դեռ կը յամառիս իր պատուանդանէն վար չառնել այդ պղնձեայ կուռքը: Աղջիկը կարելի է մոռնալ ու այդ մարդը սիրել որպէս մարդ,

հաւասարէ հաւասար...

Երէկ գիշեր, ընկերոջ մը հետ նստած էինք սրճարանի մը խորը, դէմ դիմաց ու հանդիսաւոր: Անոր մռայլ ու տգեղ դէմքը կ'արտայայտէր այս բոլոր տառապանքները, ու երկարաձգուող լռութիւնը կը նեղէր զիս: Փողոցի աղջիկներ կ'աղմկէին սեղանի մը առջեւ: Ո՛չ ոք գիտէր, թէ այդ տղան այդ վայրկեանին այդքան կուտակուած տառապանք կը կրէ հոգիին խորը-եւ յետոյ որո՛ւն հոգը: Դուրսը Ապրիլի աստղալից գիշեր էր, ու ծառուղին կը պատրաստուէր քուն մտնել մինչեւ յաջորդ առաւօտ:

- Գիշեր բարի, ընկեր...

- Գիշեր բարի ու գուցէ մնաք բարով,- հծծեց տխրութեամբ:

Երկնքի գորշ պաստառին վրայ աստղերը շատ էին, ու արծաթագոյն լուսնկան կը ցոլար, կը ցոլար...

Կուտակուած - դիզուած:
Գորշ - սեւ մոխրագոյն:
Պաստառ - լաթ. նկարիչի գործածած կտաւը, ցուպուսի մը խորքը (էքրան):
Հծծել - մեղմ ձայնով խօսիլ. փսփսալ:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Վազգէն Շուշանեան օրագրային այս գրութեան մէջ կը ներկայացնէ ընկեր մը, որ տիպարն է իր սերունդին: Ինք ալ անոնցմէ մէկն է, երբ ընկերոջ բերնով իր անձին համար կ'ըսէ. «Ես իրմէ աւելի գեղեցիկ չեմ»:

Այս տիպարը անցած է եղեմի բովէն, որբութեան տարիներէն ինկած է օտարութեան մէջ, ուր պէտք է իր կեանքը շարունակէր: Ան «**երջանիկ ըլլալ յաջողելուն**» բոլոր պատճառները ունի: Կը սիրէ կին մը, որուն հետ չի կրնար ընտանիք կազմել, կը հանգրուանէ երկրի մը մէջ, որուն կը կապուի, բայց ուր չի կրնար յաջողութիւններ գտնել, կը տարուի գաղափարական կուռքերով, կը հիասթափուի, բայց չի կրնար գաղափարներով զինուիլ: Անոր ամէնէն առաջ գաղափարներ պէտք են, իտէալներ, որոնց համար պէտք է զոհել անհատական ամէն արգելք եւ բարձրանալ առանձին. «**Կուսակից չըլլալ եւ ո՛չ մէկ մարդու: Բարձրանալ առանց յենարանի: Մէկ գերութիւն եւ մէկ հպարտութիւն կարելի է ընդունիլ .- գաղափարի գերութիւնը**» կը խորհրդածէ հեղինակը: Ատոր համար պէտք է մոռնալ այդ աղջիկը, պէտք է իր պատուանդանէն վար առնել այդ կուսակից մարդը ու արհամարհելով ամէն ցաւ, յիշատակ ու անհատական հրճուանք՝ բարձրանալ դէպի գաղափարին ցոյց տուած բարձունքները:

Այս սերունդի մարդիկ պարտաւոր էին առանձին նաւարկել այս տիեզերքին մէջ, ինչպէս լուսինը՝ երկինքին վրայ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Առաջին պարբերութեան մէջ ո՞ւր կ'երեւի, որ հեղինակն ու ընկերը ճակատագրակից են իրարու:
- 2.- Ո՞րն է ընկերոջ տառապանքը:
- 3.- Իբրեւ արեւելքցի կամ հայ՝ ի՞նչ ըմբռնում ունի ընկերը սիրոյ մասին:
- 4.- Այդ աղջիկէն խզումը ինչպէ՞ս կը դառնայ տղուն տառապանքին առաջին պատ-

ճառը:

- 5.- Երկրորդ տառապանքը ի՞նչ է: Հոս «վրիպած կեանք» ի՞նչ կը նշանակէ:
- 6.- Ինչպէ՞ս հասկնալ այս հատուածը. «Վրիպած կեանքի մը առջեւ երկրնտրանքը դժուար չէ: Կամ նո՛ր փորձ մը նորոգուելու համար եւ կամ թէ՛ փշրել նաւին ղեկը ու յանձնուիլ ալիքներուն»:
- 7.- Գաղափարները մարդը ի՞նչ բաներու բռնապետութենէն վեր կը պահեն:
- 8.- Տառապանքին երրորդ պատճառը ի՞նչ է:
- 7.- Երրորդ տառապանքէն ընտրեցէ՛ք քանի մը մտածումներ:

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Սորհրդածութեան նիւթի մը վերածեցէք Շուշանեանի հետեւեալ մտածումները.
- Բարձրանալ առանց յենարանի: Մէկ գերութիւն եւ մէկ հպարտութիւն կարելի է ընդունիլ - գաղափարի գերութիւնը:

ԳԱՌՋՈՒ (Գառնիկ Զուլումեան, 1907, Հալեպ - 2000, ֆրանսա) ֆրանսահայ մեծանուն գեղանկարիչ: Իր բնանկարներուն մէջ կը գտնենք լքուածութիւն, ամայութիւն, տազնապի ու պատերազմի զգացողութիւն: Եղած է անդամ ֆրանսահայ արուեստագէտներու «ԱՆԻ» միութեան: Արժանացած է միջազգային մրցանակներու:
Նկարը՝ «Ծովեզերք, պալատի անրակներ»:

ԲԱՌԱԳԻՏԱԿԱՆ

Ընտրեցէ՛ք յարմար բառը:

ա.- Բժիշկը սրկուճներ կատարեց: Հիւանդը մտաւ վիճակի մէջ: Վիրահատութիւնը ամբողջական կը պահանջէր: Վիրաբոյժը թելադրեց դեղահատեր տալ հիւանդին սթափելէն ետք:

բ.- Երկրի բոլորները հաւասար են իրարու, օրէնքի առջեւ եւ մարդիկ չկան: Իշխանութեան մէջ առանձնաչնորհեալներ չկան:

գ.- Այս վէճըչունի: կը տեսնէք, թէ իւրաքանչիւր բախումէ տակաւին նոյնն տեղն էք:

դ.- Բոլորին կողմէ յոռի վերաբերումդ սուր վիրաւորանքներու: Անոնք խորապէս էին եւ լաւագոյն համարեցին լռել ու

ե.- Այս գիրքը, սերունդներ հոգեւոր սնունդ առին, այժմ կարգացող չունի, լեզուն հին ու անմատչելի է արդէն:

զ.- Դիմորդը չէր ձգած, որ հասցէն կամ հեռաձայնի թիւը ունենայի: Երկիր մեկնելու հաստատեցի անոր մէջ եւ մէկ կողմ դրի:

է.- կոփներու ընթացքին երկիրը կապեր չունէր դրացի երկիրներուն հետ: Պետութիւնը յստակմըն ալ չունէր ներքին եւ արտաքին խնդիրներուն համար:

զգայազրկիչ
զգայազիրկ
զգայազրկում
ցաւագերծիչ

հպատակ
գերադաս
ստորադաս
հեղինակութիւն

վերջ
յետոյ
ետք

զգացուած
զգածուած
տեղիք տալ
տեղի տալ

որով
որովհետեւ

այցետոմս
այցագիր
անցագիր

քաղաքացիական
քաղաքականութիւն
դիւանագիտական

ԱՄՓՈՓՈՒԱԾ ԲԱՌԵՐ

Հայերէնի մէջ կան բառեր, որոնք իրենց կազմէն ամբողջ հնչիւնախումբ մը կամ վանկ մը կորսնցուցած կը գործածուին՝ աւելի բարեհունչ ըլլալու համար: Ասոնք կը կոչուին ամփոփուած բառեր: Օրինակ՝

հասարակարգ (հասարակակարգ)	գլխատել (գլխահատել)
աշխարհայեացք (աշխարհահայեացք)	պոչատ (պոչահատ)
շնորհանդէս (շնորհահանդէս)	կեղծամ (կեղծածամ)
գրահանդերձ (գրահահանդերձ)	թագուհի (թագաւորուհի)
տաւարած (տաւարարած)	մարմաշէն (մարմարաշէն)
օգոստափառ (օգոստոսափառ)	Ասատուր (Աստուածատուր)
ճարտասան (ճարտարասան)	Թէկուզ (Եթէ կ'ուզես)

ԳՐԱԲԱՐ ԲԱՌԵՐ

Արդի Հայերէնի մէջ կան գրաբար բառեր ու արտայայտութիւններ, որոնք կը գործածուին յատուկ պարագաներու:

- Պաշտօնական նամակի մուտքին եւ դիմումի մէջ յոգնակի ձեւեր.- տիկնայք, պարոնայք, կանայք, եղբարք, տեարք, եղակին՝ տիար:

- Յոգնակի սեռական-տրականը՝ տօներու, հաստատութիւններու եւ մարմիններու անուններուն մէջ.- Թարգմանչաց տօն, մեռելոց, Սրբոց Քառասնից Մանկանց, Ժառանգաւորաց վարժարան, Հոգաբարձութեանց, օրիորդաց, արանց, կանանց, տղայոց...

- Սեռական հոլովով հին ձեւեր՝ իբրեւ յատկացուցիչ.- հրոյ ճարակ, յուսոյ հրուանդան, կենաց ծառ, բարի վարուց վկայագիր, հաւատոյ հանգանակ, խնդրոյ առարկայ...

- Առ, ց, վասն, ըստ, ընդ նախդրիւ կապակցութիւններ.- առ յաւէտ, առ այժմ, մի առ մի, տուն առ տուն, ցկեանս, ցտեսութիւն, ցմրուր, ըստ այնմ, ըստ ամենայնի, ըստ իս, վասն հայրենեաց, ակն ընդ ական, ատամն ընդ ատաման, ընդ որում եւ այլն: Առ, ըստ, ընդ նախդիրները նոր Հայերէնի մէջ հանդէս կու գան նաեւ կցական բարդութիւններու մէջ, ինչպէս՝ առհաշիւ, առկախ, առձեռն, օրըստօրէ, մէջընդմէջ, մէկընդմիջտ, ընդմիջտ, ընդդէմ, ընդգրկել եւ այլն:

- Պաշտօնական նամակներու աւարտին՝ ձերդ, ողջունիւ, յարգանօք:

- Յատուկ ըսելաձեւեր.- գլուխ-գործոց, ի միջի այլոց, աստ հանգչի, ի թիւս այլոց, յամենայն դէպս, այսուամենայնիւ, այսուհանդերձ, յետ այսորիկ, բանիւ եւ գործով, կամայ եւ ակամայ, Տէր ողորմեա՛ եւ այլն:

- Բայաձեւեր.- մեղայ (ձայնարկութիւն), համարեա՛(գրեթէ), կեցցէ՛ (ապրի), կա՛ց (գինուորական՝ «կանգ առ»), իմա՛ (ուսումնասիրութիւններու մէջ՝ «իմացի՛ր» իմաստով) եւ այլն:

ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

Մեծ Եղեռնին կատարուած բռնի տեղահանութեան, ապա Կիլիկեան պարպումին հետեւանքով Սուրիա հասած հայ գաղթականութեան կարեւոր մէկ մասը կը մնայ հոն, ուրիշներ կ'անցնին Լիբանան, Իրաք, Յորդանան, Պաղեստին, Եգիպտոս, բազմապատկելով այդ շրջանակին մէջ արդէն նախապէս գտնուող հայոց թիւը: Այսպիսով կը կազմաւորուին Միջին Արեւելքի երկիրներու հայ գաղութները:

Այս շրջանակին մէջ Կ. Պոլիսն ու Պարսկաստանը բացառաբար հին գաղութներ են:

Երուսաղէմի մէջ Գ. դարէն իր գոյութիւնը կը պահպանէր Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութիւնը: Թեմական առաջնորդութիւններ կային նաեւ Եգիպտոսի եւ Հալէպի մէջ: Լեոնալիբանանի մէջ կը գործէր հայ կաթողիկէներու Զմմառու վանքը: Կիլիկիոյ Աթոռը կամ Սսոյ կաթողիկոսութիւնը հաստատուեցաւ Լիբանան, Անթիլիաս, 1930ին: Տարագիր հայութիւնը շուտով կազմակերպեց իր հոգեւոր-եկեղեցական, ազգային-միութենական, բարեսիրական, մշակութային, կրթական եւ մարզական կեանքը: Գործեցին տպարաններ ու հրատարակուեցան մեծ թիւով թերթեր, կազմուեցան երգչախումբեր եւ թատերախումբեր, բացուեցան բազմաթիւ նախակրթարաններ եւ երկրորդական վարժարաններ: Կրթական գետնի վրայ Սփիւռքի համար մեծ բարիք եղան այս շրջանակին մէջ

1920ական թուականներուն ի մի եկած հայ գաղթականները ժամանակաւոր կայքի համար բազմաթիւ հիւղաւաններ (քէմք) կառուցեցին Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, ինչպէս այս մէկը Պէյրութի ծովափին:

գործող հայկական կրթական հաստատությունները:

Համաշխարհային Ա. Պատերազմին ետք արաբական երկիրները ինկած էին անգլիական եւ ֆրանսական գաղութատիրութեան տակ: Համաշխարհային Բ. Պատերազմին ետք անկախութեան հասած այդ երկիրներուն հայերը շարունակեցին այնտեղ ապրիլ իբրեւ լիիրաւ քաղաքացիներ: Սակայն հոն պարբերաբար կրկնուող պատերազմները, ներխուժումները, յեղաշրջումներն ու քաղաքացիական կոիւնները պատճառ հանդիսացան դէպի Եւրոպա, Աւստրալիա, Ամերիկաներ կատարուող շարունակական արտագաղթին, նաեւ դէպի հայրենիք կատարուող ներգաղթին: Աւելի ուշ, նոյն շրջանակի հայերու արտագաղթով կազմուեցան նաեւ Արաբական Ծոցի երկիրներու (Քուէյթ, Միացեալ Էմիրութիւններ, Քաթար) հայկական գաղութները:

Այսուհանդերձ, Միջին Արեւելքի երկիրները կը շարունակեն հանդիսանալ Սփիւռքի ամենակարեւոր հայկական գաղութներու շրջանակը: Պէյրութն ու Հալէպը, իբրեւ լաւապէս կազմակերպուած ու հոծ գաղութներ, ամբողջ Սփիւռքի համար կենսական կեդրոններ կը մնան:

Արաբական երկիրներու հայկական վարժարանները, մեծամասնութեամբ կառուցուած յետգաղթականութեան առաջին տասնամեակին, հակառակ նիւթական եւ շէնքային անձուկ պայմաններուն, հիմնական դեր կատարեցին սերունդներու հայեցի դաստիարակութեան ու ընդհանուր գրաձանաչութեան տարածման մէջ: Մենք գլխաւորաբար այդ դպրոցներուն կը պարտինք գրական արեւմտահայերէնի տարածումը, երբ, թրքերէնն ու բարբառները աւելի տիրապետող էին այդ շրջանակի հայ գաղթականութեան մէջ:

Նախակրթարաններէն ետք բացուեցան միջնակարգ եւ երկրորդական վարժարաններ ու դպրեվանքեր, որպէսզի նախակրթարաններէ շրջանաւարտներուն տրուի աւելի հիմնաւոր կրթութիւն: Անոնք մեծապէս նպաստեցին հոգեւորականներ, կրթական ու գրական մշակներ, հանրային եւ ազգային մտաւորական գործիչներ պատրաստելու գործին: Աւելի ուշ, Պէյրութի ու Հալէպի մէջ բացուեցան հայագիտական հիմնարկներ: Սուրիոյ, Լիբանանի, Քուէյթի մեր երկրորդական վարժարաններն ու հայագիտական հիմնարկները այդ հիմաստով կը շարունակեն բարիք մը դառնալ ամբողջ Սփիւռքին համար:

● Կազմակերպեցէք զրոյց՝ ձեր գաղութի յայտնի երիտասարդ երկու գրողներու հետ՝ անոնց գրական աշխարհի մուտքին ու գործերուն մասին:

ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մեծ եղևոնէն ետք կազմաւորուած Միջին Արեւելքի մեր գաղութներուն մէջ գրականութիւնը ամերիկահայ եւ ֆրանսահայ հատուածներէն աւելի ուշ կերպարանք ստացաւ, տրուած ըլլալով որ այստեղ գրողները մեծամասնութեամբ հասակ առին եւ ուսանեցան հիւղաւաններու, որբանոցներու եւ տեղւոյն վարժարաններուն մէջ եւ 1930ական թուականներէն ետք մտան գրական աշխարհ:

Անոնց հիմնական նիւթը հայրենաբաղձութիւնն ու ջերմ հայրենասիրութիւնը եղաւ: Անոնք մշակեցին բանաստեղծութիւն, արձակի մէջ պատմուածք ու վէպ, նաեւ թատերագութիւն: Առաջին սերունդի բանաստեղծներէն վաւերական դէմքեր դարձան Մուշեղ Իշխանը, Վահէ Վահեանը, Ժագ Յակոբեանը, արձակի մէջ՝ Անդրանիկ Ծառուկեանը, Սիմոն Սիմոնեանը, Սմբատ Փանոսեանը, երկրորդ սերունդէն Վահրամ Մավեանը, Պօղոս Մնապեանը, Վահէ Օշականը եւ շատ ուրիշներ:

Սուրիան եւ Լիբանանը կը շարուակեն մնալ սփիւռքահայ գրականութեան ամէնէն կենսունակ միջավայրը, ուր արեւմտահայերէնը զարգանալու պայմաններ ունի տակաւին: Կը գործեն գրական շրջանակներ, կը հրատարակուին գրական հանդէսներ, ինչպէս «Բագին» եւ «Կամար» ամսագիրները՝ Պէյրութ, «Երթ» տարեգիրքը՝ Հալէպ եւ այլն:

Սփիւռքահայ միջնակարգ-երկրորդական վարժարաններու մէջ աւանդական երեսոյթ մըն է աշակերտական ստեղծագործական պարբերականներու հրատարակութիւնը: Հոն դպրոցականներ կը հրատարակեն իրենց արձակ ու չափածոյ շարադրանքները, ուսումնասիրական փորձերը, կը խմբագրեն տեղեկատու բաժինները, թերթը կը զարդարեն իրենց գծանկարներով: Սփիւռքահայ մամուլի, գրականութեան ու արուեստի շատ անուններ կու գան այդ թերթերէն, ինչպէս «Բամբին» ու «Ծիւլեր» (Հալէպի Քարէն Եփփէ Ազգ. Ճեմարան), «Վեմ» (Պէյրութի Ճեմարան), «Այգ» (Կիպրոսի Մելգոնեան Կրթ. Հաստատութիւն), «Մուսա Լեռ» (Այնճարի Ազգ. Յոռաջ վարժարան), «Ծիծեռնակ» (Քուէյթի Ազգ. վարժարան) եւ այլն:

● Դասարան բերէ՞ք ձեր գաղութին մէջ լոյս տեսնող կամ այնտեղ հասնող քանի մը գրական հանդէսներ եւ ծանօթացէ՞ք անոնց բովանդակութեան:

Հալէպի Քարէն Եփփէ Ազգ. Ճեմարանը (հիմնուած 1947ին), իբրեւ միջնակարգ-երկրորդական վարժարան, Սփիւռքի մեծագոյն կրթական հաստատութիւններէն մէկն է:

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆ (բուն անունով՝ Մուշեղ ճենտերեճեան, 1913-1990) ծնած է Սիվրիհիսար, Անգարայի մօտիկ: Երկրորդ տարագրութիւնը կ'ապրի իր բոլոր դառնութեամբ: Նախակրթութիւնը Դամասկոսի մէջ ստանալէ ետք ուսումը կը շարունակէ նախ Կիպրոսի Մելգոնեան հաստատութեան, ապա Պէյրութի ճենարանին մէջ: Պելճիքայի մէջ կը ստանայ համալսարանական կրթութիւն: Պէյրութ հաստատուելով՝ կը նետուի ուսուցչական ապարէզ:

Իբրեւ գրող եղած է բանաստեղծ, վիպագիր ու թատերագիր: Իր բանաստեղծական երկերէն յիշենք **«Տուներու Երգը»**, **«Կրակը»**, **«Հայաստան»**, **«Ողջոյն Քեզ, Կեանք»** եւ այլն: Վէպերն են **«Հացի Եւ Լոյսի Համար»**, **«Հացի Եւ Սիրոյ Համար»** եւ **«Մնաս Բարով Մանկութիւն»**, որ ինքնակենսագրական-յուշագրական գործ է: Թատերախաղերէն յիշենք **«Պարոյր Հայկազն Եւ Սովսէս Խորենացի»**, **«Մեռնիլը որքան Դժուար է»**, **«Կի-**

լիկոյ Արքան» եւ այլն:

Մ. Իշխան եղած է նաեւ մամուլի աշխատակից, խմբագրած է **«Ազդակ»** օրաթերթը եւ կազմած է հայ գրականութեան դասագիրքերու շարք մը:

Գերազանցապէս բանաստեղծ՝ Մ. Իշխան վկայութիւնն է յետ Եղեռնի սփիւռքահայութեան հայրենաբաղձութեան ու ազգային ապրումներուն:

ԹԱՏՐՈՆՆԸ անպակաս եղած է Սփիւռքի մշակութային կեանքին մէջ: Թատերական ներկայացումներ կը տրուին դպրոցական ու միութենական բեմերուն վրայ: Մեծ գաղութներու մէջ հիմնուած են թատերախումբեր, որոնց խաղացանկին վրայ եղած են հայ եւ օտար թատերգիրներու գործեր: Յատկապէս Պէյրութի եւ Հալէպի թատերախումբերէն ոմանք տասնամեակներ շարունակ կը գործեն ապահոված ըլլալով մնայուն հանդիսատես, թատերասրահ, թատերական կազմ ու արհեստավարժ բեմադրիչ: Սփիւռքահայ թատրոնի մշակներէն ոմանք ճանաչում գտած են իրենց ապրած երկիրներու թատերական ու շարժանկարի մարզերէն ներս եւս:

Սփիւռքահայ թատրոնը նաեւ նպաստած է սփիւռքահայ թատերագրութեան գործին: Սփիւռքահայ գրողներու երկեր բեմադրուած են այդ բեմերուն վրայ: Եղած են նաեւ վէպերու եւ պատմուածքներու բեմականացումներ:

Մ. Իշխանի «Պարոյր Հայկազն Եւ Սովսէս Խորենացի» բեմադրութիւնը Համազգայինի Լ.Շանթ թատերախումբի կողմէ Ջաւարեան թատերասրահի բեմին վրայ, Հալէպ:

ՔԱՂՅՐ Է ԵՐԴԻՔ Մ'ՈՒՆԵՆԱԼ

Երբ ծառերուն ու հողին անձրեւն իջնէ շաղալէն,
Երբ դուրսի ցուրտ գիշերին կաղկանձէ շունն իր քաղցէն,
Երբ ձկնորսի նաւուն շուրջ փոթորկի մահը ծովուն,
Ապրող գիրկի պէս տաքուկ, յոյսով, սիրո՛վ օրօրուն՝
Քա՛ղցր է երգիք մ'ունենալ:

Կեանքին վրայ նորազարթ, սիւքերուն դէմ բուրաւէտ,
Որպէսզի միշտ կարենաս փեղկդ բանալ աչքիդ հետ
Եւ ուղարկել երազիդ աւետաբեր աղանին,
Որպէսզի քո՛ւ շէմքիդ ալ ծագի արեւ ու լուսին՝
Քա՛ղցր է երգիք մ'ունենալ:

Ծաղկին համար օրօրուող պատշգամի շուքին մէջ,
Վարագոյրին, որ կ'իջնէ օրուան ամբողջ տենդէն ետք,
Փոքրիկ տղուն, որ ներսէն կը ճչայ խենթ ու անհոգ,
Եւ ապուրին սեղանէն ելող ծուխին համար լոկ՝
Քա՛ղցր է երգիք մ'ունենալ:

Քիչ մը գունատ որմերու ծանր ու խոհուն ժպիտով,
Մտերմախօս, հի՛ն, ծանօթ իրերու հետ քովէ քով,
Յանկարծ յուշեր հառաչող ծխնիններուն ունկնդիր,
Եւ մօր հոտով օրհնուած եւ հօր փառքով ամբասիր
Քա՛ղցր է երգիք մ'ունենալ:

Եթէ փաղանգն յոյսերուդ մարդիկ խաչեն մի առ մի,
Եթէ ոտքերդ արինին, եթէ հոգիդ խոցոտուի,
Եւ հալածուիս աշխարհէն յոգնած, դժբախտ, աննշան,
Հեծկտանքներդ թաղելու իբրեւ միա՛կ ապաստան՝
Քա՛ղցր է երգիք մ'ունենալ:

Ու պատահի, որ օտար աստղերու կոյր բախտին տակ
Սպառես գանձն օրերուդ, դառնաս Որդին Անառակ,
Կամ թէ ճակատդ կքի դափնիններով լուսաչող,
Ամէն վայրկեան, գրկաբաց վերադարձիդ սպասող
Քա՛ղցր է երգիք մ'ունենալ:

Ըլլաս գիտուն թէ անգէտ, մեծահարուստ թէ աղքատ,
Ամէնուրեք, ամէն ժամ, բայց օրհասիդ մանաւանդ,

Երբ տենչաս ձեռք մ'ընտանի, լուռ աղօթող մը քու տեղ
Եւ աչքիդ մէջ մահաստուեր՝ աչքեր տամուկ ու բոցեղ՝
Քաղցր է երգիք մ'ունենալ:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երգիք – տանիքի վրայ բացուած պատուհան, փոխանուանաբար՝ տուն: **Մասը** ամբողջին իմաստով արտայայտող բառը կը կոչենք **փոխանունութիւն**: **Շաղալ** – կաթիլ-կաթիլ իջնել: **Կաղկանձել** – աղաչական ձայնով հաջել: **Քաղց** – անօթութիւն: **Մահը ծովուն** – փոխաբերաբար՝ մահ բերող ալիքներ: **Նորագարթ** – նոր արթնցող: **Սիւք** – թեթեւ հով: **Բուրաւետ** – հոտաւետ: **Փեղկդ բանալ աչքիդ հետ** – այլաբանութիւն՝ հասնիլ գիտակից տարիքի: **Աւետաբեր աղանի** – Նոյ Նահապետի աղանին, որ վերադարձաւ ձիթենիի ոստը կտուցին, խորհրդանիշ՝ բարի լուրի: **Շեմք** – սեմ, փոխանունութիւն՝ տուն: **Արեւ ու լուսին** – խորհրդանիշ՝ կեանքի եւ գեղեցկութեան: **Տենդ** – ջերմութիւն, տաքութիւն (աշխատանքի, վազվզուքի): **Լոկ** – միայն: **Որմ** – պատ: **Մտերմախօս** – մտերմօրէն խօսող: **Տուշեր հառաչող ծխնիներ** – ցաւով ու ափսոսանքով յիշող: **Ծխնի** – դրան երկաթէ կրունկները, որոնց վրայ դուրը կը դառնայ: **Ունկնդիր** – ականջ դնող: **Ամբասիր** – մաքուր, անարատ, արդար: **Փաղանգ** – խումբ, կարաւան: **Ուաչել** – սպանել: **Ոոցոտուիլ** – վիրաւորուիլ: **Օտար աստղեր** – փոխանունութիւն՝ օտարութիւն: **Կոյր բախտ** – բախտին տրուած **կոյր** մակդիրը կու գայ հնամենի աւանդութենէ մը: **Գանձն օրերուդ** – փոխ.՝ երիտասարդութիւն: **Որդի Անառակ** – Ս. Գիրքէն առակի մը հերոսը, խորհրդանիշ՝ հայրական ժառանգութիւնը սպառած ու ձեռնունայն վերադարձող մարդու: **Կքիլ** – ծանրութեան տակ ծոխիլ: **Լուսաշող** – լուսաւոր: **Դափնի** – մշտադալար վայրի ծառ մը, խորհրդանիշ՝ յաղթանակի ու փառքի: **Օրհաս** – հոգեվարք: **Մահաստուեր** – մահուան շուքը կրող: **Տամուկ** – խոնաւ, թաց: **Բոցեղ** – վառ, կրակոտ:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Մուշեղ Իշխանի «Քաղցր է երգիք մ'ունենալ» քերթուածը առնուած է անոր «**Տուներու երգը**» (1936) բանաստեղծութիւններու հաւաքածոյէն, որ սփիւռքահայ բանաստեղծութեան առաջին իրաւ իրագործումներէն մէկն է եւ կ'արտայայտէ հայրենագուրկ ու հայրենաբաղձ մեր ժողովուրդի այդ տասնամեակներուն ապրումները, տուն ու տեղ ունենալու ձգտումը, վերականգնումի տենդը: Այդ հաւաքածոյին անմոռաց քերթուածներէն կարելի է յիշել «**Հայ Մամիկին Աղօթքը**», «**Նոր Շինուող Տունը**», «**Հայ Լեզուն Տունն է Հայուն**», «**Հայաստանի Բանուորներուն**» եւ այլն:

Այս քերթուածը քնարական հանգանակն է համամարդկային այն ապրումին, որ մարդս կը կապէ տուն-ընտանիք միացեալ հասկացութեան հետ:

Տունը մեզ կը պատսպարէ բնական աղէտներուն դէմ (ա), մեզի թռիչք կու տայ բացուելու համար կեանքին (բ), մեզի ֆիզիքական եւ հոգեկան անդորր կը ներշնչէ տուն-ընտանիքը կազմող զանազան տարրերով (գ), մեզ կը հարստացնէ մեր նկարագիրը կազմող յիշատակներով (դ), կը մխիթարէ կեանքի ծախողութիւններուն մէջ (ե), մեզ գրկաբաց ընդունող հարազատն է թէ՛ յաղթանակի եւ թէ՛ պարտութեան ատեն (զ), եւ վերջապէս տունը այն տեղն է, ուր մենք կը վերապրինք մեր յաջորդ սերունդներուն մէջ (է):

Ս. Իշխանի լեզուն հարուստ է պատկերներով՝ փոխաբերութիւն, համեմատութիւն, մակդիր, խորհրդանիշ, փոխանունութիւն, այլաբանութիւն, հակադրութիւն:

 Քերթուածէն մեկական օրինակ մէջբերեցէ՛ք այդ պատկերներէն:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Որո՞նք են Ա. տունին բնութեան տարրերը, որոնցմէ փրկուելու համար մարդ տուն երթալ կը ցանկայ: Այդ տարրերը փոխանուանաբար ի՞նչ բնական աղէտներ կը ներկայացնեն:

2.- Բ. տունին մէջ տունը արդէն ընտանիք է: Ո՞վ կրնայ ըլլալ աւետաբեր աղանին, որ արտաքին աշխարհի գեղեցկութիւնները տուն կը բերէ: Ուրկէ՞ կու գայ «աւետաբեր աղանի» խորհրդանիշը:

3.- Գ. տունին մէջ տուն-ընտանիք հասկացութեան համար ի՞նչ տարրեր օգտագործած է բանաստեղծը. անոնք փոխանուանաբար ինչե՞ր կրնան ներկայացնել:

4.- Տան ո՞ր տարրերը հոս փոխանուանաբար գործածուած են տունը յիշատակներու բոյն դարձնելու համար: Անոնց տեղ կրնա՞ր ուրիշ տարրեր եւս գործածել:

5.- Տունը ինչո՞ւ կը ներկայացուի իբրեւ «հեծկտանքներդ թաղելու իբրեւ միակ ապաստան»:

6.- Զ. տունին մէջ ի՞նչ խորհրդանիշներով կը ներկայացուին պարտութիւններն ու յաղթանակները:

7.- Այս անցատր կեանքին մէջ մարդու օրհասին ի՞նչ միտքարտիւն կու տայ տունը: Ինչպէ՞ս կը հասկնաս «աչքիդ մէջ մահաստուեր՝ աչքեր տամուկ ու բոցեղ» հակադրութիւնը:

8.- Իւրաքանչիւր տունին վերջին տողին մէջ կրկնուող գաղափարը կ'արդարանա՞յ ասոնցմով:

9.- Ըստ քեզի՞ գաղթականի դաւակ եւ հիւղաւաններու եւ գիշերօթիկ դպրոցներու մէջ հասակ առած Մուշեղ Իշխանի այս բանաստեղծութիւնը ուրկէ՞ կ'առնէ իր ներշնչումը ու որքանո՞վ կ'արտայայտէ իր հայրենակիցներու ապրումները:

10.- Այս բանաստեղծութիւնը ինչպէ՞ս համամարդկային հնչեղութիւն կ'ունենայ:

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Տունը (ընտանիք) ի՞նչ տուած է քեզի իբրեւ նպատակ, իբրեւ նկարագիր, իբրեւ հայ ինքնութիւն: Ասոնցմէ մէկը: Պատմէ՛, թէ ինչպէ՛ս. վարմունք, հետապնդում, հետաքրքրութիւն, իրեր, ընդհանուր մթնոլորտ: Մուշեղ Իշխանէն մէջբերումներ գործածէ:

Երգիծանկարիչներ Ա.Լ. ՍԱՐՈՒԽԱՆ (Գահիրէ) եւ ՏԻՐԱՆ ԱԾԵՄԵԱՆ (Պէյրուս) նկարագարած են հայ գրական գործեր ու յատկապէս իրենց քաղաքական ծաղրանկարներով մեծ հռչակ ձեռք բերած հայ եւ օտար մամուլին մէջ: Այլ Սարուխան կը նկատուի Եգիպտոսի երգիծանկարչութեան հիմնադիրը: Վերի գործերը ինքնանկարներ են:

Գրեի ¹

աղէտալի
 ամառանոց
 ամենա...
 ամէնէն
 անբաւ
 անբիծ
 անմիջապէս
 անհեթեթ
 անուշ ²
 անտէրունչ
 առէջ
 առնչութիւն
 առնչուիլ
 արձագանգ
 բախտ
 բախիլ
 բամպակ
 բանտ
 բարձրաւանդակ
 բացօթեայ
 բզկտեի
 բխիլ, սրտաբուխ...բղխիլ, սրտաբուղխ
 բթամատ
 բնաւեր
 բշտիկ
 զամփո
 Գայիանէ
 գինդ
 գմբեթ
 գձուձ
 եռեակ
 երբեք
 երկրագունդ ³
 զերդ (զի արդ)
 Ընծայ
 ընտանի
 ընկճել
 ընթեռնելի
 թաքուն
 թակարդ
 թաղանթ

Չգրեի

աղետալի, աղի-տալի
 ամարանոց
 ամէնա...
 ամենէն
 ամբաւ
 ամբիծ
 ամիջապէս
 անհեղեղ
 անոյշ
 անտերունչ
 առէչ
 առնչութիւն
 առնչուիլ
 արձագանք
 բաղդ
 բաղխիլ
 բամբակ
 բանդ
 բարձրավանդակ
 բացօղեայ
 բզքտեի
 բղխիլ, սրտաբուխ...բղխիլ, սրտաբուղխ
 բութամատ
 բունաւեր
 փշտիկ
 զամբո
 Գայանէ
 գինտ
 գմբէթ
 գձուծ
 երրեակ
 երբէք
 երկրագունտ
 զերթ
 Ընծա
 ընդանի
 ընգճել
 ընթեռնլի
 թազուն
 թակարթ
 թաղանդ

Գրեի

Թանկ
 Թանկանալ
 Թանգարան
 Թատերգութիւն ⁴
 Թպրտալ
 Թովոալ
 Ժանգ
 Խաղալիք
 Խենեչ
 Խենթ
 Խնճոյք
 Խոնջէնք
 Խորագնին
 Խորաքնին
 Խորտուբորտ
 Խոչընդոտ
 Ծածկ
 Ծալել
 Ծղրիթ
 Կաթնայ
 Կարկաչել
 Կետաղրութիւն
 Կոկոալ (բնձն.)
 Կրիայ
 Համարեա'
 Հաջել
 Հեքիաթ
 Հէգ
 Հունտ ⁵
 Հրամէ'
 Հրանդ
 Հրաչեայ
 Հրեայ
 Ըմեռանոց
 Ըմեռոց
 Ըգտիլ
 Ըգտում
 Ըամբայ
 Ըիչդ, Ըչդել..
 Ըոճոալ (բնձն.)
 Ըանուշակ
 Մելքոն ⁶

Չգրեի

Թանգ
 Թանգանալ
 Թանկարան
 Թատերգութիւն
 Թփոտալ
 Թրվոալ
 Ժանկ
 Խաղալիկ
 Խենեչ
 Խենդ
 Խնջոյք
 Խոնջենք
 Խորագնին
 Խորաքնին
 Խորդուբորդ
 Խոչնդոտ
 Ծածք
 Ծալլել
 Ծղրիդ
 Կատսայ
 Կարկաջել
 Կետաղրութիւն
 Կրկոալ
 Կրեայ
 Համարեայ
 Հաչել
 Հէքեաթ
 Հէք
 Հունդ
 Հրամմէ'
 Հրանտ
 Հրաչիա
 Հրիայ
 Ըմերանոց
 Ըմերոց
 Ըկտիլ
 Ըկտում
 Ըամփայ
 Ըիչտ, Ըչտել..
 Ըոճոալ
 Ըանիչակ
 Մելգոն

Գրեի	Ձգրեի
Միսաք	Միսակ
միւռոն	մեռոն, միւռոն
մողէզ	մողէս
մըթմըթալ (բնձն.)	մոթմոթալ
մոմոալ (բնձն.)	մրմոալ
մրմոալ (մրմոուռ...)	մրմոալ
յետազայ	հետազայ
նախչուն	նաչխուն
նոտար	նօտար
նոտր	նօտր
նոթ	նօթ
յոգնակի	յոքնակի
չոզոքորթ	չոզոքորդ
ոհմակ	վոհմակ
ուժ, ներուժ...	ոյժ
չեզոք	չեզոք
Ռաֆֆի ⁷	Րաֆֆի
ռեհան	ռէհան
պտտիլ	պտրտիլ
սաղարթ	սաղարդ
սանտ	սանդ
սանդուղ	սանդուխ
Սեղրաք	Սեղրակ
Սեւանայ	Սեւանա
սիւք	սիւգ
սպանել, սպանեց ⁸	սպաննել, սպաննեց
սրունք	սրունկ
ս(ը)կիհ	(ը)սկիհ
Վանայ	Վանա
վառվուռն	վարվուռն
տասնմէկ...	տասնըմէկ...
տոտոալ (բնձն.)	տրտոալ
ցատկել	ցատքել
փափաք	փափագ
փնտոել	փնտրել
քարտէզ	քարտէս
քերթող	քերդող
քօղ, քօղարկել...	քող, քողարկել...

1.- Երկձեւ գրութիւն ունեցող բաներուն միայն մէկ ձեւը տարածելու փորձերը մասամբ արդիւնք տուած են: Այս ցանկին մէջ թելադրելի են անոնք, որոնք աւելի տարածում ունին:

3անկին մէջ յատուկ անունները միայն գլխազրուած են:

2.- Բայց յատուկ անուններու մէջ սովորութիւն է պահել **Անոյշ, Մայրանոյշ, Սիրանոյշ, Ազգանոյշ...** ձեւերը:

3.- **Գունդ** (խումբ) բառէն ունինք **զընդակ, երկրագունդ, գնդիկ ...** բայց **գունտ կը գրենք** «կլոր մարմին» իմաստով՝ «գունտ մը խմոր»:

4.- **Թատերագութիւն կը գրենք, թատրարմատէն, մինչ ունինք թատերաբեմ, թատերախաղ, թատերասրահ:** Ոմանք կը գրեն **թատերագութիւն, իբրեւ ամփոփուած ձեւը թատերերգութեան:**

5.- **Կու գայ ունդ արմատէն, ուրկէ ունինք ընդեղէն, ընդոծին:**

6.- **Մեքոն անունը գ-ով կը գրուի միայն** «Մելգոնեան կրթական հաստատութիւն» անուան մէջ:

7.- **Րաֆֆի՝ միայն հեղինակի պարագային (Յակոբ Մելիք Յակոբեան):**

8.- **Սովորութիւն է գրել սպաննել-սպանեց, ն-ն սոսկածանց նկատելով (սպանանել>սպաննել):** Այժմ միտում կայ **ն-ն կրկնուող բաղաձայն նկատելու եւ չգրելու՝ սպանել-սպանեց, ինչպէս՝ ծալ(լ)ել - ծալեց, հրամ(մ)է՛ - հրամէ՛...**

Անել վերջաւորութեամբ չարք մը բայեր արդի հայերէնի մէջ կը կորսնցնեն ան սոսկածանցը, ինչպէս՝
անուցել, անուցեց (ոչ թէ՛ անուցանել, անուցանեց...)

Այդպէս նաեւ
կառուցել, կառուցեց...
սպացուցել, սպացուցեց...
զեկուցել, զեկուցեց...
հատուցել, հատուցեց...
յարուցել, յարուցեց...
բուծել, բուծեց...
լուծել, լուծեց...
մատուցել, մատուցեց...
Ասոնց պէս ալ
Սպանանել> սպանել, սպանեց...

ՄԻՄՈՆ ՄԻՄՈՆԵԱՆ (1914, Այնթապ - 1986, Պէյրուս) ակարտելէ ետք Յալէպի Կրթասիրաց վարժարանը՝ կ'աշակերտէ Անթիլիասի Դպրեվանքին: Յալէպի մէջ կ'ըլլայ ուսուցիչ, ապա կ'անցնի Պէյրուս, ուր կը հիմնէ «Սեւան» հրատարակչատունը եւ կը հրատարակէ «Սփիւռք» շաբաթաթերթը:

Կազմած է հայոց պատմութեան եւ հայերէնի դասագիրքեր, գրած է վէպ, վիպակ ու պատմուածք: Իր պատմուածքներու ժողովածուներէն յայտնի են «Լեռ եւ ճակատագիր» ու «Լեռնականներու Վերջալոյսը»: Իր գլխաւոր հերոսները այն մոհիկաններն են, որոնք տակաւին կ'ապրին երկրի բարքերով ու մտայնութեամբ եւ հաշտ չեն իրենց նոր շրջապատին ու բարքերուն հետ:

ԱՍՏՄՈՒ ԱՄՐՆ Է

Երբ իր կիներ կը գալարուէր եօթերորդ գաւկիին երկունքի ցաւերուն մէջ՝ Երկէն Արթին բարձրացած էր կտուրը, կուչ եկած էր ցած պատի մը տակ ու խորին ներշնչումով կը ծխէր հաստ ու զօրաւոր ճղարան, կը դիտէր վերջալոյսը եւ ջղագրգիռ մատներով կը քաշէր համրիչը: Իր աղջիկներէն «խումբ» մը բարձրացած էր կտուրը, մէկը կը հիւսէր, ուրիշ մը կ'երգէր, իսկ երրորդը՝ Զարուհին, բարձրաձայն կը սորվէր Վահագնի Ծննդեան երգը: Արդէն սորված էր առաջին երեք տողերը.

*Երկնէր երկին եւ երկիր,
Երկնէր եւ ծիրանի ծով,
Երկն ի ծովուն ունէր զկարմրիկ եղեգնիկն:*

Երկէն Արթին կիսախուփ աչքերով կը շարունակէր դիտել կարմիր վերջալոյսը: Հա՛, արեւը մարը կը մտնէր եւ քիչ ետք պիտի ծնէր մանչ մը... Երկէն Արթինի սիրտը տագնապի մէջ էր: Եօթերորդ անգամուն եւս աղջիկ ունենալու եւ միայն եօթը աղջիկներու հայր մնալու ցաւը արճիճի պէս կը նստէր իր կուրծքին վրայ եւ գրեթէ շնչահեղձ կ'ընէր զինք: Յուզումը իր հոգին գահավէժ կը նետէր անդունդէ անդունդ, ինչպէս հայրենի բարձրաբերձ լեռներու հեղեղէն քշուած արմատախիլ ծառ: Առանց մանչ գաւազի, իր հնարմատ տոհմը պիտի կորսուի անհետ, որպէս անծիր անապատի մէջ հոսող առուակ: Իր օճախը պիտի մարի, եօթը աղջիկները պիտի վառեն օտար տու-

Գալարուելի – պրկուիլ. տապլտկիլ:
Կուչ գալ – կծկուիլ. սեղմուիլ:
Ճղարա – բրբռ.՝ սիկառէթ:
Ջղագրգիռ – գրգռուած. ջղայնացնող:
Արճիճ – կապար:
Գահավէժ – թաւազլոր. անդունդն ի վար ինկած:

ներու ճրագները եւ անգօր պիտի ըլլան իրենց հօր գերդաստանին անունը փոխանցելու սերունդէ սերունդ: Եօթերորդ աղջիկով այլեւս ինք պիտի դառնար կենդանի մեռել մը, այս լայն տիեզերքին վրայ անյաջորդ արարած մը, անպտուղ մահկանացու մը, ո-

րուն համար ապրիլը պիտի կազմէր սկիզբը անվախճան մեռելութեան մը...

...Մուլթը պատած էր քաղաքը, ու բոլոր տուներուն լոյսերը բացուած էին: Երկէն Արթինի ականջին կը հասնէին վարէն, իր ամրափակ տունէն՝ կնոջը երկունքի սուր ցաւերուն աղաղակները: Վեց ժամէ ի վեր երկունքի մէջ էր իր կինը: Երկէն Արթին ուրախութիւն մը ունեցաւ, երբ յիշեց իր շատոնց մեռած մօր մէկ խօսքը, թէ մանչերը դժուար կը ծնին... Անիկա շարունակեց քաշել համրիչը, որուն մանրօրէն անուշ ճիւճիկոցը կը մեղմէր իր անհամբերութեան մորմոքը: Զարուհին արդէն սորված էր իր գոցը, որովհետեւ միջնցած կտուրին վրայ վերջին անգամ բարձրաձայն կ'արտասանէր Վահագնի Մննդեան երգին վերջին տողերը.

...Բոց ունէր մօրուս,

Եւ աչկունքն էին արեգակունք:

Երկէն Արթինի աղջիկները կարգով իջան վար եւ մտան դրացիին տունը, իրենց մէկ հատիկ սենեակին մէջ իրենց մուտքը խստիւ արգելուած ըլլալով... Երկէն Արթին մինակը մնաց կտուրը եւ դիտեց նորածագ աստղերը եւ հորիզոնէն բարձրացող լուսինը, որ մեղմօրէն կը լուսաւորէր իր մէկ կողմը:

Իր ձեռքին համրիչը կը դառնար անդադար: Երկէն Արթին մտովի գուշակութիւններ կ'ընէր համրիչի հատերուն վրայ: Իր ապրիմ-մեռնիմը կը փորձէր եւ յաճախ կը ստանար տխուր արդիւնք՝ աղջկայ հայրութիւն...: Եւ այն ատեն խեղճ Արթինը կը ցնցուէր եւ աչքերը վեր ուղղելով գլխութիւն կը հայցէր Աստուծոմէ, իրեն խնայելու համար եօթերորդ անգամ աղջիկ ունենալու դժբախտութիւնը: Վերջին անգամ մըն ալ գուշակութեան փորձ ըրաւ համրիչին վրայ, եւ հատիկները վերջացան զոյգ: Ատիկա յայտարար նշան էր, թէ մա՛նչ պիտի ունենար: Ալ կանգ առաւ եւ չշարունակեց համրիչը դարձնելը, չար գուշակութեան մը նորէն չհանդիպելու համար: Տաք գինովութիւն մը տարածուեցաւ իր մարմինին մէջ: Իր աչքերը մեղմօրէն փակուեցան եւ իր երեւակայութեան առջեւ բերաւ իր «նորածին մանչ»ը: Ա՛հ, որքան պիտի սիրէր զայն, իր բոլոր օրհնութիւնները տաք համբոյրներով պիտի փոխանցէր անոր եւ իր հրավառ սիրով՝ օրուան մը մէջ անոր պիտի տար շաբաթական աճում: Քաղցր երազը քաղցր գինիի պէս թմրութիւն եւ ապա քուն բերաւ Երկէն Արթինի սպասումէ խոնջ մարմինին:

... Երբ իր մրափէն արթնցաւ, դադրած էին վարի աղմուկները եւ վերջ գտած էին երկունքի ցաւին սուր ճիւղերը: Ուրեմն իր կնոջ ծննդաբերութիւնը տեղի ունեցած էր: Եւ քանի որ ոչ մէկ կին բարձրացած էր մինչեւ

Ամրափակ – ամբօրէն փակուած:
Մորմոք – լուռ ցաւ, կսկիծ, թախիծ:
Յայտարար – յայտնող:
Հրավառ – հոս՝ կրակի պէս տաք:
Խոնջ – յոգնած:
Մրափ – թեթեւ քուն, նիրհ:

կտուրը՝ իր քով, իր աչքը լուսելու, ապա ուրեմն որոշ էր, թէ նորածինը աղջիկ էր...

Իր մահավճիռը նոր լսող մեղապարտի մը պէս տագնապեցաւ Երկէն Արթին, դանդաղելով ոտքի ելաւ եւ ծանրօրէն իջաւ աստիճաններէն, անցաւ իր տան գոց դրան առջեւէն, ուրկէ կու գար հաւաքուած կիներու խառնաշփոթ խօսուըտուըքին աղմուկը, եւ մտաւ հարեւանին տունը, ուր իր վեց աղջիկները, ինչպէս նաեւ նոյն տան անդամները նստած էին, անխօս եւ զսպուած տխրութեամբ: Երկէն Արթին գնաց նստաւ պարապ բազմոցի մը վրայ, վառեց ճղարբ մը, ծխեց լիաթոք ու սկսաւ քաշել համրիչը: Դրացի կիները ճնշիչ լուրթիւնը խզելու եւ տխուր եղելութիւնը նրբօրէն հաղորդելու համար, խօսք բացաւ եւ ըսաւ.

- Արթին ամմի, լաւ աղջիկ մը աւելի կ'արժէ քան գէշ տղայ մը:

Երկէն Արթին չպատասխանեց, այլ միայն ինքնիրեն մտածեց, թէ լաւ մանչ մը աւելի կ'արժէ քան եօթը աղջիկ: Երկէն Արթինի աղջիկները կարծէք յանցաւոր աչքերով նայեցան իրենց վշտաբեկ հօրը, որուն լուրթիւնը կը ճնշէր իրենց վրայ: Դարձեալ տիրեց անփարատելի լուրթիւնը:

Յանկարծ պայթեցան սուր աղաղակները իր կնոջ, աւելի բարձր եւ ցաւազին քան երկունքի ճիչերը: Դրացի կինն ալ վազեց դէպի ծննդաբերութեան սենեակը: Արթինի կինը կ'ուզէր ինքզինք սպանել եւ ինքզինք կը նետէր անկողինէն դուրս... Խեղճ կինը կը մշակէր եւ կը մեծցնէր իր յուզումը, անոր մեծութեան եւ ուժգնութեան մէջ պզտիկցնելու, ցածցնելու եւ խեղդելու համար իր ամուսինին ցաւը: Իր աղաղակները հետզհետէ դարձան ջղային, եւ ապա ծննդաբեր կինը մարեցաւ մահացու անկումով մը: Կանաչորակ դեղնութիւն մը պատեց անոր դէմքը, յորդ քրտինքը ողողեց անոր մարմինը եւ մահուան թեւաբախումները կարծէք շրջեցին տխրանուագ: Սոխը, լիմոնն ու արագ շփումները հագիւ կրցին ուշքի բերել խեղճ կինը:

Դրացի կինը յուզուած վերադարձաւ: Նայեցաւ Երկէն Արթինին, որ քարացած լուրթեամբ կը շարունակէր միայն ծխել եւ համրիչ դարձնել: Անոր

Վշտաբեկ - ցաւատանջ. ցաւի տակ խորտակուած:
Անփարատելի - այն որ կարելի չէ փարատել ու չբացնել:
Թեւաբախում - թեւերու շարժում. թպրրտուք:
Շրջել - լաթի կամ փետուրի թեթեւ ձայն հանելը:
Ուշաթափում - նուազում. ուշքը կորսնցնելը:
Դաժան - անգութ. խոժոռ:

լուրթեան մէջ կարծէք կային աւելի զօրաւոր ձայներ քան իր կնոջ մինչեւ ուշաթափում տանող աղաղակներուն մէջ: Իսկ վեց աղջիկներուն աչքերը նկատելիօրէն թրջուած էին իրենց մօր աղաղակներէն ու նուազումէն եւ իրենց հօր դաժան ու անբայքայելի լուրթենէն:

Քիչ ետք, երբ արդէն ժամը տասի

մօտեցած էր, դրացի կնոջ մեծ տղան՝ Մարտիկը մտաւ տուն: Մարտիկ կը վերադառնար ժողովէ մը, եւ թեւին տակ ունէր գլանաձեւ ոլորուած օրաթերթեր եւ պարբերաթերթեր, գլխուն մէջ՝ միջակէն վեր ուսում եւ քիչ մը օղի, իսկ շրթներուն վրայ, սուլոցին մէջ, հայաստանեան երգ մը: Համակրելի երիտասարդ մըն էր անիկա, եւ Երկէն Արթին զայն կը սիրէր իր շէնչող բնաւորութեան եւ Հայաստանի մասին տուած տեղեկութիւններուն համար: Մարտիկ քանի մը վայրկեանի մէջ գուշակեց պատահարը եւ ուզեց մեղմել Երկէն Արթինի ցաւը: Օրաթերթերն ու պարբերաթերթերը նետեց աղջիկներուն առջեւ, որպէսզի աղջիկները զբաղին անոնցմով եւ մոռնան իրենց անբուժելի դժբախտութիւնը, իսկ ինք դարձաւ Երկէն Արթինին:

- Արթին՝ ամմի:

- Հա՛, - պատասխանեց Երկէն Արթին: Մարտիկ ոգեւորուեցաւ, որովհետեւ կրցաւ վանկ մը կորզել այդ քարացած լուսթենէն: Ու կորզուած այդ մէկ վանկը կարծէք ըլլար այն, ինչ որ է յանկարծական շնչառութիւնը մեռելի մը: Հոգիով մեռած Արթին ամմին, ուրեմն, կոչուած էր կեանքի: Մարտիկ շարունակեց.

- Քանի՞ տարեկան ես, Արթին՝ ամմի:

- Յիսուն:

- Ներգաղթի արձանագրուած՞ ես:

- Հա՛:

- Դեռ երիտասարդ ես, կ'երթաս Հայրենիք, հոն եւս դեռ կ'ունենաս եօթը գաւակներ, այս անգամ եօ՛թը մանչեր: Մի՛ յուսահատիր, Հայաստանի օդն ու ջուրը տարբեր են: Այս երկրի օդը չի՛ գար քեզի:

- Երկրի ջուր ուրիշ է, - պատասխանեց Երկէն Արթին, - Երկրի ջուր որձ է, հուտա (հոս) էս երկրի ջրա մէջ կնկայ նեֆէս (չունչ) կայ...

Մարտիկ խնդաց եւ, ոգեւորելու համար Երկէն Արթինը, ճառեց հաւատքով.

- Մեր երկրին մէջ, Արթին՝ ամմի, աղջիկներու եւ մանչերու միջեւ տարբերութիւն չկայ: Աղջիկներն ալ կ'աշխատին, մանչերո՛ւ պէս, աղջիկներն ալ կը նային իրենց ծնողներուն, մանչերո՛ւ պէս: Աղջիկները մանչերո՛ւ պէս կտրիճներ են: Կեցիր քեզի ցոյց տամ: Աղջիկներ, - դարձաւ Երկէն Արթինի գաւակներուն, - բերէք այդ թերթերը եւ ձեր հօր ցոյց տուէք պատկերները...

Հայաստանեան մեծածաւալ ամսաթերթի մը էջերը բացուեցան, ու Երկէն Արթինի աղջիկները նայրեան թախիժով պատմեցին.

Կորզել - գողնալ. շորթել:

Որձ - արու (անասուն), հականիչը՝ մատակ:

Մեծածաւալ - մեծ չափի. շատ ծաւալուն:

Թախիժ - տխրութիւն:

- Պապա՛, այս աղջիկը տնօրէն է այս Ֆապրիքային:
- Պապա՛, այս աղջիկները մեքենաներով հունձք կ'ընեն:
- Պապա՛, այս աղջիկները բամպակ կը հաւաքեն:
- Պապա՛, այս կինը տասնչորս հատ գինուոր թոռնիկ ունի:
- Պապա՛, այս աղջիկը օդանաւ կը քշէ:
- Պապա՛, այս կինը վեզիր է:

Էջերը դարձան, եւ աղջիկները շարունակեցին Հայաստանի մէջ շատ բաներ ընել, հրամայեցին հողին ու ջուրին, մեքենաներուն ու սիրտերուն, բայց չկրցին Երկէն Արթինի եօթերորդ աղջիկը մանչ դարձնել:

Մեղմ ժպիտ մը այցի եկաւ Երկէն Արթինի դէմքին վրայ: Աղջիկները սիրտ առին ու մխիթարեցին հայրը:

- Պապա՛, մի՛ մտածեր, ես մինչեւ քու կեանքիդ վերջը սիկառէթ կը բերեմ քեզի,- ըսաւ ամէնէն մեծ աղջիկը, որ կ'աշխատէր ծխախոտի գործարանին մէջ եւ իր համեստ օրավարձէն զատ, իրաւունք ունէր գեղչուած գինով սիկառէթ ստանալու գործարանէն:

- Պապա՛, ես քեզի համար միշտ կը բերեմ գուլպաներ,- ձայն տուաւ երկրորդը, որ կ'աշխատէր գուլպայի գործարանի մը մէջ:

- Պապա՛, ըսաւ երրորդ աղջիկը, դպրոցական Ջարուհին,- կը մեծնամ եւ բոլոր մանչերէն աւելի կը շահիմ, քեզ անտէր չեմ թողուր: Հապա եթէ Հայաստան երթամք, քեզ կ'ապրեցնեմ եօթը մանչերու հօր մը պէս:

Չորրորդ աղջիկը փաթթուեցաւ իր հօրը, հինգերորդը նստաւ իր հօր գիրկը, իսկ վեցերորդը սողալով մօտեցաւ հօրը եւ «պապա՛» ըսաւ:

Երկէն Արթինի սիրտին սառոյցը հալեցաւ:

Երկէն Արթին հաւաքեց իր վեց աղջիկները եւ անցաւ իր տունը: Իր կինը կը ննջէր խորունկ քունով, ծննդաբեր կիներու յատուկ այն առաջին քունով, որ կը յաջորդէ երկարատեւ երկունքի ցաւերուն: Նայեցաւ իր կնոջ տառապակոծ դէմքին եւ ապա իր միտքէն ըսաւ.

- Մեղքո՛ւկ է:

Արթուն մնաց միայն Երկէն Արթին, որուն աչքերէն այդ գիշեր բաւական հեռու էր քունը: Մէկ սենեակի մէջ կը քնանային ինը հոգի, ինն ալ Եւայի սերունդէն՝ զոքանչ մայր մը, անոր աղջիկը եւ եօթը թոռնուհիներ: Իգական այդ բազմութեան մէջ Երկէն Արթին զգաց անբացատրելի, անանուն ցաւ մը, թերեւս մահաբոյր վիշտ մը, որ իրեն կը բերէր իր տոհմին անհացումին մոլթ նախազգացումը: Յանկարծ արթնցաւ իր նորածին աղջիկը,

Ֆապրիքա - ֆրնս.՝ գործարան:
Վեզիր - արբ.՝ նախարար:
Տառապակոծ - տառապած. տանջուած:
Անէացում - ոչնչացում:

եթերորդ աղջիկը եւ իր մեղմօրէն քաղցր լացով կեցուց խորհրդածութիւնները՝ իր ծնունդո՞վն իսկ խորապէս դառնացած հօրը: Երկէն Արթին, ի լուր իր համրիչի ճիւղճիւկոցին չափ ուժ ունեցող այդ լացին, մրթմրթաց.

- Շա՛ն աղջիկ...

Ու Երկէն Արթին յետոյ յիշեց, թէ որքա՛ն աղօթեց, Մշոյ Ս. Կարապետը օգնութեան կանչեց, որպէսզի վեց աղջիկներու վրայ ունենայ մանչ մը... Եւ ահա կ'ունենար դարձեալ աղջիկ: Իր լեռնականի հոգին կ'ատէր աղջիկները, որոնք, ըստ իրեն, սատանայի չար գործերուն համար ամէնէն բերրի գետինն են: Կ'ատէր «Հալպայ աղջկերքը», անոնց շպարը, անոնց բաց եւ համարձակ կենցաղը: Ու հակառակ այդ ատելութեան՝ ինք կ'ողողուէր աղջիկներով: Իր տոհմին անունը պիտի հալէր: Յետոյ կը մտածէր, թէ ինչպէ՛ս պիտի կարգէր այդ աղջիկները... Չէր կրնար օժիտ պատրաստել. ինք մէկ հոգի, իսկ ուտողները՝ ինը: Ատոր համար էր, որ իր երկու աղջիկները, հակառակ իր փափաքին, ստիպուեցին գործի ղրկել, մին՝ ծխախոտի եւ միւսը՝ գուլպայի գործարանը: ... Ա՛հ, մէկ հատիկ մանչով իր կեանքի դեղին անապատը պիտի ծաղկէր կանաչ ովասիսով մը, իր օճախը պիտի վառէր, իր հնամենի տոհմին անունը մշտափառ կանթեղի պէս պիտի փայլէր սերունդէ սերունդ, եւ ա՛յ իր մահը պիտի չըլլար գերեզմանը իր տոհմին: Ա՛հ, որքա՛ն պիտի սիրէր այդ մանչը, իր բոլոր օրհնութիւնները տաք համ-

Ովասիս - անապատի ջրաւէտ պուրակ:
Հնամենի - հին. վաղեմի:

Հայ Գրողներու Յրդ Համագումարի մասնակիցները Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Արամ Ա.ի հետ, Անթիլիաս, Վեհարանի առջեւ, 7 Ապրիլ 2006ին: Մասնակից գրողները Կաթողիկոսարան ժամանած էին Սուրիայէն, Լիբանանէն, Պարսկաստանէն, Թուրքիայէն, Եգիպտոսէն, Կիպրոսէն, Ֆրանսայէն, Գերմանիայէն, Յունաստանէն, Զուիցերիայէն, Վրաստանէն, Աւստրալիայէն, ԱՄՆ-էն, Քանադայէն եւ Հայաստանէն:

բոլորներով պիտի փոխանցէր այդ մանչուն, ու երբ ճակատագրական մահը այցելէր իրեն, հեգորէն պիտի փակէր իր աչքերը, զանոնք բացուած գտնելով մանչուն արեւային աչքերուն մէջ...

Քուներ իջաւ Երկէն Արթինի աչքերուն:

Ադամամուծին միայն արթնցաւ: Երկէն Արթին բացաւ իր աչքերը, որոնք հանդիպեցան աչքերուն իր կնոջ, որ արթնցեր էր: Երկուքը նայեցան իրարու: Նորածինը կու լար մեղմաձայն: Կինը ջուր ուզեց: Երկէն Արթին ոտքի ելաւ ու բերաւ գաւաթ մը ջուր: Խմեց կինը ու յետոյ, կարծէք դարձեալ գաւաթ մը ջուր ուզելու պէս, խնդրեց.

- Արթին, ո՞ւր է սա խանչերդ, զա՛րկ սրտիս:

Երկէն Արթին, կնոջ սնարին վերեւ, ոտքի վրայ կանգնած, իր երկար հասակն ի վար, վերէն, շա՛տ վերէն նայեցաւ իր չարչարուած կնոջ, սիրտը յուզուեցաւ եւ հազիւ լսելի ձայնով ըսաւ.

- Պայծա՛ռ, Աստծու ամբն (հրաման) է: Ըմ վախտ դարտակ անցաւ: Կ'երթանք մըր երկիր, պեւքէ (թերեւս) հոնի տղայ գաւակ կ'ունենանք...

Ադամամուծ - արչալոյսի աղջամուղջը:

Նանչեր - [թրք.՝ դաշոյն:

Ամր - արբ.՝ հրաման:

Ըմ վախտ դարտակ անցաւ - բրբռ.՝ ժամանակս ապարդիւն անցաւ:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Սիմոն Սիմոնեանի «Աստծու Ամրն է» պատմուածքին գլխաւոր հերոսը Մեծ Եղեռնէն վերապրած հին սերունդի մարդ մըն է, որ կ'ապրի երկրի սովորութիւններով ու նահապետական մտայնութեամբ: Նահապետական մտայնութիւն է տոհմի պաշտամունքը եւ մանչ գաւակին մէջ տոհմային ժառանգորդ տեսնելը: Երկէն Արթին ինքզինք դժբախտ կը զգայ միայն աղջիկ գաւակներու հայր ըլլալով: Սիւս կողմէ անոր մէջ երկրի կարօտն ու պաշտամունքը կայ: Ան կը համոզուի, որ Յայաստան ներգաղթելով պիտի ազատէ իր աղջիկները «սատանայի գործիք» ըլլալէն ու, ով գիտէ, կը հաւատայ, որ հայրենիքի մէջ մանչ գաւակ կ'ունենայ, քանի իր դժբախտութիւնը կը վերագրէ օտար երկրի ջուրին (**էս երկրի ջրա մէջ կնկայ նեֆէս կայ**):

Պատմուածքը սերունդի մը եւ ժամանակի մը հոգեբանութեան ու մտայնութեան վկայութիւնն է անկասկած:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Միայն աղջկայ հայր մնալու վախը նահապետական ի՞նչ ըմբռնումներէ կը զրգոտի Երկէն Արթինի մէջ:

2.- Ի՞նչ նախապաշարումներ կան կապուած համրիչին, տղաբերքի աղաղակներուն, երկրի ջուրին, աղջիկ գաւակ ունենալուն:

3.- Մարտիկի տիպարը ո՞ր տասնամեակի յատուկ է, ի՞նչ իրադարձութեանց մէջ: Անոր ո՞ր յատկանիշները կարելի է գտնել նաեւ այսօր:

- 4.- Վեց աղջիկներուն իրենց հօր ցուցաբերած գուրգուրանքը ի՞նչ բանի հետեւանք է:
- 5.- Երկէն Արթին իր կնոջ տառապանքը կը զգա՞յ, ի՞նչ վերաբերմունք ունի:
- 6.- Ցոյց տուէ՞ք Երկէն Արթինի ներաշխարհէն, անոր հոգեբանական վիճակներէն քանի մը օրինակ: Հեղինակը ի՞նչ հնարքներով արտայայտած է այդ ներքին աշխարհը:
- 7.- Հայրենիք ներգաղթելու որոշումին մէջ ի՞նչ հաւատալիք եւ համոզում կը հանգչին:

Սփիւռքի մէջ նորահաս սերունդներու հայեցի դաստիարակութեան մէջ բաժին ունին ոչ միայն ամենօրեայ դպրոցները, այլեւ կիրակնօրեայ վարժարանները, մարզական եւ սկաուտական շարժումներն ու միութիւնները: Ասոնց կողքին, յատկապէս մեծ գաղութներու մէջ, կը գործեն նաեւ պարարուեստի, կերպարուեստի եւ երաժշտական դպրոցներ, մեծերու եւ փոքրերու մնայուն երգչախումբեր, նուագախումբեր եւ այլն: Հոս սփիւռքահայ դպրոցականը անելի մօտիկէն ճանչնալու առիթներ կ'ունենայ մեր ազգային մշակութային արժէքները եւ կը զարգացնէ իր ստեղծագործական շնորհքները:

Հալեպի Համազգայինի «Արշիլ Կորգի» կերպարուեստի դպրոցի աշակերտները բացօթեայ աշխատանքի պահուն:

● Մասնակիցներ թող վկայութիւններ տան գաղութին մէջ գործող արուեստի ու երաժշտութեան դպրոցներուն եւ գործող երգչախումբերուն մասին:

== Ի ԵՒ ՈՒ (Իբրեւ «վ» բաղաձայն) ==

- ա.- Ա, Ե, Ի ձայնաւորներէն ետք կը գրենք լ՝ նաւ, սաւան, սել, Երեւան, Թիւ, հիւանդ..., մինչ ձայնաւորէ մը առաջ կը գրենք ու՝ Աստուած, ստուեր, նուէր, կոուիլ, ճոռուղ, ազնուօրէն, Թուում...: Վերջին օրինակին մէջ առաջին ու-ն բաղաձայն է, երկրորդը՝ ձայնաւոր:
- բ.- Բնաձայնական բառերու մէջ՝ ւ, պայմանով որ գայ բնաձայնի վերջը՝ ծիւ՝ ծւծւալ, նւնւալ, սլւլալ, ճւճւալ...
- գ.- Արեւելահայերէնի սահմ. եղանակի ներկայ եւ անցեալ անկատար ժամանակներու կրաւորական բայերը՝ սիրւում է, գնահատւում է, սնւում է, մինչ այս դիրքի միւս բառերը կը գրենք կրկնակի ու-ով.- Թուում, արժանապատուութիւն...:
- դ.- Արմատական ու (վ) բաղաձայնով քանի մը ներգործական բայեր կան՝ ժողուել, կեղուել, հաչուել, հովուել, ցրուել, նաեւ սորվիլ (վ-ով): Ասոնք ուիլ կրաւորականը առնելով ու բաղաձայնի կրկնակին կը կազմուի՝ ժողուուիլ, կեղուուիլ, հաչուուիլ, ցրուուիլ: Ոմանք առաջինը լ-ի կը վերածեն՝ հաչոււած: Նախընտրելի է գրել կրկնակի ու:

══════ **ԻՆՔ ԵՒ ԱՆ** ══════

Ան (Սուրէն) առաւ իր (Սուրէնին) գիրքը:
Ան (Սուրէն) առաւ **անոր** (Սարգիսին) գիրքը:
Այս նախադասութիւններուն մէջ իր եւ **անոր** դերանունները **ան-** փոխարինելի են, որովհետեւ տարբեր իմաստներ կ'արտայայտեն: **Ինք** դերանունը կը գործածենք ենթակային իմաստը արտայայտելու համար, իսկ **ան** դերանունը ուրիշ Գ. անձի մը, որ ենթական չէ: Երբ ենթակայէն բացի ուրիշ երրորդ անձ չկայ՝ հիմնական կը նկատուի **ան** դերանունը:

● **Տեղին գործածեցէ՛ք ինք եւ ան** դերանունները իրենց տարբեր հոլովներով եւ թիւերով:

ա.- Կատաղի գազաններն իսկ կը կերակրեն ձագերը եւ մօր պէս կը խնամեն եւ կը հոգան կարիքները:

բ.- Ճուտիկները կը դողդղային վախէն, ուստի մայրը թեւերուն տակ առաւ վտիտ մարմինները եւ պաշտպանեց

գ.- Այս հայր բան մը խոնարհ չ'ըներ եւ չի պայքարիր համար:

դ.- կ'ուզէր, որ դրացիները կարծիքը յայտնէին:

ե.- Տափան Մարգար միեւնոյնն էր, միշտ բահն ուսին. շատ կը զարմանայի, թէ ինչո՛ւ թռչուններն բահին վրայ չեն թափիր:

զ.- Թամար էրկանը սիրտը դարձնելու համար շատ սուրբերու գացած էր:

է.- Մխսի չիպուխին ծովսը կնոջ երեսին կը փչէր, թեւը վզին շուրջ կը փաթթէր:

ը.- Երանի , որոնք զակին իսկ մէջ հարազատ մանկութիւնը կը դիմաւորեն ամէն օր:

թ.- աչքերը կը փակեն աոչաւէտ՝ մէջ ծրարած Արարատի անմահական պատկերը:

● **Փակագիծին անունը փոխարինեցէ՛ք ան եւ ինք** դերանուններով:

ա.- Յակոբը ըսաւ Գէորգին, թէ (Գէորգ) պէտք է օգնէ (Յակոբին)

բ.- Սերոբ Յայտնեց Մարալին, թէ (Սերոբ)..... կը սիրէ (Մարալը)

գ.- Կանաչները յարձակեցան դեղիններուն վրայ: (Կանաչները)աւելի մարտունակ էին քան (դեղինները).....:

Վերածեցէ՛ք անուղղակի խօսքի:

Ան ըսաւ տղուն. «Ես ի՞նչ կրնամ ընել քեզի համար»:

Անոնք յայտնեցին տնօրէնին. «Մենք կը սպասենք ձեր հրամանին»:

Ես ըսի մօրը. «Քու եւ քու տղուդ հասցէին նամակ կայ»:

Ան յայտնեց իր ընկերոջ. «Իմ գիրքս կու տամ քեզի»:

Լրացուցէ՛ք անհրաժեշտ դերանունով:

Տեսայ Արամը եւ..... կինը:

Արամը տեսաւկինը:

Գոհ եմ Յասմիկէն եւ ծնողներէն:

Յասմիկը գոհ է..... ծնողներէն:

Հանդիպեցայ Հրանդին եւ եղբայրներուն:

Հրանդը հանդիպեցաւ..... եղբայրներուն:

Ինք դերանունը ենթակային Գ. դէմքը շեշտելու համար կը գործածուի անոր հետ, յաճախ ը/ն յօդով. «Մխսի ինքն ալ չէր գիտեր, թէ ինչո՛ւ այդ սպասումը»: Հոս «Մխսի» ենթական կրկնուած է **ինքն** դերանունով, որ նոյն պաշտօնը կը կատարէ: Ուրիշ օրինակներ՝ «Կեանքը ինքը մեր մեծագոյն ուսուցիչն է», «Սմբատը ինքն է մեղաւոր»:

Նոյն նպատակով **ինք** դերանունը ս եւ դ դիմորոշ յօդերով կը գործածուի Ա. եւ Բ. դէմքի անձնական դերանուններուն հետ. «Ես ինքս ներկայ եղայ հանդէսին», «Դուն ինքդ կրնաս հաստատել ըսածս»:

Անոնք կրնան գործածուիլ նաեւ յոգնակի ձեւերով՝ «Աչակերտները իրենք գրաւոր պահանջեցին», «Մենք ինքներս ներկայ եղանք հանդէսին», «Դուք ինքներդ կրնաք հաստատել եղածը»:

ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Պարբերական մամուլի մաս կը կազմեն բոլոր այն հրատարակութիւնները, որոնք նոյն անունով ու յաջորդական թիւերով լոյս կը տեսնեն, ինչպէս՝ օրաթերթերը, երկօրեայ թերթերը, շաբաթաթերթերը, ամսաթերթերը, տարեգիրքերը եւ անկանոն պարբերականները:

1794ին, Հնդկաստանի Մատրաս քաղաքին մէջ Յարութիւն քհն. Շմաւոնեանի «Ազդարար»էն ետք հրատարակուեցան հազարաւոր թերթեր:

Օրաթերթերը իրենց բովանդակութեամբ սովորաբար կ'ըլլան բազմաբնոյթ՝ լրատուական, քաղաքական, ազգային, կրօնական. կ'ունենան գիտական, հասարակական, մարզական, կնոջական եւ այլ էջեր ու յաւելուածներ: Կան նաեւ առանձին բնոյթի թերթեր՝ հոգեւոր, գրական ու արուեստի, բժշկական, մանկապատանեկան, տեղեկատու եւ այլն:

Սփիւռքի մէջ շատ կարեւոր կը դառնայ մամուլի դերը: Տասնամեակներէ ի վեր լոյս տեսնող օրաթերթերէն ու շաբաթաթերթերէն յիշենք Պէյրութի «Ազդակ»ը (1927էն), «Զարթօնք»ը (1937էն), «Արարատ»ը (1937էն), Հայէպի «Գանձասար»ը (1978էն), Պոսթընի «Հայրենիք»ը (1899էն), Լոս Անճելոսի «Ասպարէզ»ը (1908էն), Թեհրանի «Ալիք»ը (1931էն), Կ. Պոլսոյ «Ժամանակ»ն (1908էն) ու «Մարմարա»ն (1940էն), Գահիրէի «Արեւ»ն (1915էն) ու «Յուսաբեր»ը (1913էն), Պուէնոս Այրէսի «Արմէնիա»ն (1931էն), Մոնրէալի «Ապագայ»ն (1975էն) ու «Հորիզոն»ը (1979էն):

Մեծ թիւ կը կազմեն նաեւ օտարախօս հայերու համար հրատարակուող օտարալեզու թերթերը:

Տպագիր մամուլի կողքին այժմ լայն տարածում ունի էլեկտրոնային մամուլը:

Դասարան բերէ՞ք ձեր գաղութի հայ օրաթերթերէն կամ շաբաթաթերթերէն մէկուն վերջին թիւը եւ ծանօթացէ՞ք անոր ներքին բաժանումներուն:

ՊՈԼՍԱՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Օսմանեան կայսրութեան մայրաքաղաքի հայերը կը կազմեն Թուրքիոյ Հանրապետութեան միակ հայկական գաղութը, որ Լոզանի դաշնագիրով փոքրամասնութիւններուն շնորհուած արտօնութիւններուն համաձայն կը շարունակէ պահել ու պահպանել իր ժառանգած կրթական, եկեղեցական ու բարեսիրական հաստատութիւնները Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանի ու միւս համայնքներու հովանիին տակ: Կը գործեն շուրջ 16 նախակրթարաններ ու լիսէներ, շարք մը տպարաններ, լոյս կը տեսնեն «Մարմարա» եւ «Ժամանակ» օրաթերթերը եւ այլ պարբերականներ, 1945էն ետք հիմնուած «Սանուց» միութիւնները կը տանին մշակութային ու բարեսիրական բեղուն գործունէութիւն:

Կ. Պոլիսէն դուրս, Թուրքիոյ տարածքին ու Արեւմտահայաստանի մէջ գտնուող հայութիւնը տակաւին կը շարունակէ ապրիլ իր ինքնութիւնը թաքցուցած ու զուրկ՝ ազգային-մշակութային եւ նոյնիսկ հոգեւոր աղերսներէ:

ՊՈԼՍԱՀԱՅ (ԻՍԹԱՆՊՈՒԼԱՀԱՅ) ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պոլսոյ հայութիւնը, Թուրքիոյ Հանրապետութեան հաստատումէն ետք, տասնամեակներ շարունակ մնաց կղզիացած: 1950ական թուականներէն ետք թարմ ու նոր շունչ մը փչեց գրական անդաստանէն ներս: Շարք մը անուններ արձակի եւ չափածոյի մէջ անակնկալ նորութիւններ բերին: Վերջին չրջանին յայտնի անուններ են արձակագիրներ Ռոպէր Հատտէճեանը եւ Մկրտիչ Մարկոսեանը, իսկ բանաստեղծութեան մէջ՝ Զահրատը, Զարեհ Խրախունին եւ Իգնա Սարըասլանը:

Բանաստեղծութեան մէջ նորարարական հոսանքը արդիւնաւոր եղաւ պոլսահայ բանաստեղծներու պարագային: Խորքով եւ ձեւով բոլորովին նոր բանաստեղծութիւն մը կը գտնենք հոն: Անոնց ոտանաւորները յանգ

Կ. Պոլսոյ հայկական դպրոցներէն շատերը հիմնուած են 19րդ դարուն ու կարելոր դեր ունեցած հայ Ազգային Զարթօնքին մէջ: Անոնք ներկայիս թէեւ կ'իրագործեն կրթական պետական ծրագիրը, բայց Լոզանի դաշնագիրին տրամադրութիւններուն համաձայն կը կատարեն նաեւ հայերէնի եւ հայերէնով կատարուող նիւթերու ուսուցում:

Նկարը՝ Ազգ. Կեդրոնական երկրորդ վարժարան (հիմն. 1886):

չունին, հատած ու չափ չունին, կէտադրութիւն չունին, սակայն ունին ներքին կշռոյթ մը: Զարեհ Նրախունի իր բանաստեղծական ուղին կոչած է առարկայական խորհրդապաշտութիւն, ուր բանաստեղծը կը մեկնի անանձնական խորհրդանշաններէ ու կը յանգի անձնական գեղագիտական ապրումներու: Այս քերթութիւնը կը խօսի ընդհանրապէս մեղմէ դուրս գտնուող բաներու մասին, բայց մենք ամէնքս ալ «մեր վրայ կ'առնենք ըսուածները»: «Մենք»ը այս պարագային ամէն ոք կրնայ ըլլալ, առանց ազգի կամ գոյնի տարբերութեան:

ՀՐԱՆԴ ՏԻՆՔ ծնած է Մալաթիա, 1954ին, Կ. Պոլսոյ մէջ ստացած է հայկական կրթութիւն: 1996ին Կ. Պոլսոյ մէջ կը սկսի հրատարակել «Ակօս» թրքերէն եւ հայերէն երկլեզու թերթը, ուր կը պայքարի թուրքիոյ ժողովրդավարութեան եւ ազգային փոքրամասնութիւններու իրաւունքներուն համար: Համատարած լռութեան եւ ուրացման պայմաններուն ու վախին մէջ ան խիզախօրէն կը խօսի Հայկական Ցեղասպանութեան եւ իբրեւ հայ երկրացի արժանապատիւ կերպով ապրելու մասին: Թուրք ազգը վարկաբեկելու ամբաստանութեամբ կը դատուի, կը հալածուի եւ 2007ին կը սպանուի թուրք ազգայնամոլներու կարգադրութեամբ:

Հրանդ Տինքի խօսքերէն.
Ես չատ լաւ գիտեմ, որ աշխարհը տարիներ շարունակ այս հարցը թուրքիոյ դէմ իբրեւ խաղաքարտ կ'օգտագործէ: Կ'ըսեմ, որ աշխարհի ճանաչման կարիքը չունիմ: Եւ ես չատ հանգիստ եմ: Երկրորդ, եթէ մէկը կայ, որ պէտք է ճանչնայ եւ ընդունի ցեղասպանութիւնը, ատիկա թուրքիան է: Այս նպատակին համար ես կ'աշխատիմ, սակայն ես որեւէ պատրանք չունիմ: Եթէ թուրքերը պէտք չէ քննարկեն եւ տեսնեն իրականութիւնը՝ ատիկա իրենց մեղքն է:

Ինչպէ՞ս է հնարաւոր Ապրիլ 23ը աւելի մեծ ուրախութեամբ նշել: Ինչպէ՞ս հնարաւոր է Ապրիլ 24ը ջնջել յիշողութենէ: Իրականութեան մէջ ասոնք անլուծելի հարցեր չեն: Եթէ Ապրիլ 23ը բոլոր մանուկներուն տօնն է, ապա ես կ'ըսէի, որ կերպով մըն ալ պէտք է հայ մանուկներուն տօնը համարուի: Զանոնք եւս հրաւիրեցէ՛ք տօնախմբութեան, ծանօթացուցէ՛ք եւ ընկերացուցէ՛ք մանուկները իրարու հետ: Եւ Ապրիլ 23ով մի՛ սահմանափակուիք, Ապրիլ 24ն ալ ներգրաւեցէ՛ք, նոյնիսկ կարելի է ամբողջ Ապրիլ ամիսը ներառել, նոյնիսկ ամբողջ գարունը: Գիտենք, որ ատիկա հնարաւոր չէ իրականացնել, որ առկայ թշնամութիւնները անհեթեթ կը դարձնեն ատիկա: Այդ պարագային Երկիր մոլորակը յանձնեցէք մանուկներուն, անոնք հոգ կը տանին, բայց միայն մէկ պայմանով, որ դուք չմիջամտէք:

ԶԱՐՄԱՍ (Զարեհ Եալտրղճեան, 1924, Կ. Պոլիս - 2007, Կ. Պոլիս)

աւարտած է Բանկալթի թաղի Մխիթարեան վարժարանը: Դասակից է Ռոպէր Յատտէճեանի եւ Զարեհ Խրախունիի: 1960էն սկսեալ հրատարակած է բանաստեղծութիւններու շարք մը ժողովածուներ՝ «**Մեծ Քաղաքը**», «**Գունաւոր Սահմաններ**», «**Բարի Երկինք**», «**Կանաչ Յող**», «**Մէկ Քարով Երկու Գարուն**», «**Մաղ Սը Զուր**», «**Ծայրը Ծայրին**», «**Զուրը Պատէն Վեր**»:

Զահրատ երգած է իր ժամանակի մարդը, մեծ քաղաքներու, տիեզերական յայտնագործութիւններու ժամանակի մարդը, որ հետզհետէ կ'օտարանայ իր միջավայրին, անստուգութեան եւ անապահովութեան մղձաւանջը կ'ապրի: Զահրատ իր ժամանակի բացասական այս երեւոյթներուն հանդէպ հեզմանք մը ունի:

Նիւթով՝ նոր, պատկերներով՝ աննախադէպ, լեզուով՝ պարզ ու սրամիտ իր բանաստեղծութիւնը արդի հայ գրականութեան մեծերէն մէկը կը դարձնէ հեղինակը:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Այսպէս քաղաքը քանի կը մեծնայ
Քաղքին մէջ այնքան կը պզտիկնանք մենք
Մեր խրոխտ եսերուն ստուերը միայն
Կը մնայ մեծ մեծ շէնքերուն ոտքին

Մեծ մեծ շէնքերը քանի կը շատնան
Քաղաքն ալ այնքան մեծի հով կ'առնէ
Ու մեծ քաղաքին մեծութեան առջեւ
Քիչ մ'ալ պզտիկցած - մենք ակնածանքով
Կը նայինք մեծ մեծ շէնքերուն - անճար -
Մեր հին մեծութեան վախճանը կու լանք
Օրէ օր քաղաքն այսպէս կը մեծնայ

ԿԻԿՕ ԿԱՄՈՒՐՉԻՆ ՎՐԱՅ Է

Կիկօ կամուրջին վրայ է
Շոգենաւը տիւթ կ'ընէ կ'երթայ
Կիկօ բազրիքին յենած կը նայի
Ամէն շոգենաւ գալուն Կիկօ կ'ուրախանայ
Կամուրջին վրայ է Կիկօ
Քիթը վեր վեր կը քաշէ
Մարդիկ կու գան - մարդիկ կ'երթան
Կիկօ կամուրջին վրայ է
Շոգենաւը տիւթ կ'ընէ կ'երթայ

ԹԱՂԸ

Բոլոր տունները իրարու կը նմանին
Բոլոր տնեցիներն իրարու
Նորթ աչքով մի նայիք Կիկոյին
Ան իր թաղին մէջ ՄԻԻՍԻՈՒ ԿԻԿՕ է

Թաղն ըսես թաղի չի նմանիր
Տունն ըսես տունի չի նմանիր
Կիկօն ըսես Միւսիուի չի նմանիր
Ասիկա տարօրինակ աշխարհ մըն է

Ունի չունի թաղը փերեզակ մ'ունի
Ունի չունի հինգ վեց ճախարակ ունի
Թաղեցիներն ըսես տուն ունին տեղ չունին
Ունին չունին գէշ աղէկ գործ մը ունին

Սակայն խորթ աչքով մի նայիք Կիկոյին
Ունին չունին գէշ աղէկ գործ մը ունին

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ

Դուռը բացի որ Կիկօն էր - հրամէ ըսի - նստեցանք
Կիկօ ըսաւ թէ շատ կարօտցեր էր զիս
Ես ըսի թէ շատ կարօտցեր էի զինք
Յետոյ խորհեցայ թէ զինք որքան շուտ մոռցեր էի
Յետոյ խորհեցայ թէ զիս որքան շուտ մոռցեր էր ինք
Ըսի որ աւելի յաճախ կ'ուզեմ տեսնել զինք
Ըսաւ որ աւելի յաճախ կ'ուզէ տեսնել զիս
Որոշեցինք աւելի յաճախ տեսնել զիրար
Գնաց - դրան մէկ կողմը ես - դրան միւս կողմը ինք -
Արդէն իսկ զիրար մոռցեր էինք

ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

Կիկօ աչքերուն ակնոց է առեր
Ուր որ կը նայի կապոյտ կը տեսնէ
Երկինքը կապոյտ - ծովերը կապոյտ
Սիրած աղջկան աչքերը կապոյտ
Ուր որ կը նայի կապոյտ կը տեսնէ

Ակնոցը քթին չորս դին կը նայի -
Կ'ըսես ծովերը կապոյտ էին միշտ
Կ'ըսես երկինքը կապոյտ էր արդէն
Զի հաւատար որ - նոր տեսայ կ'ըսէ
- Ակնոցը քթին չորս դին կը նայի

Կիկօ աչքերուն ակնոց է առեր
ՀիՄԱ կապոյտը կապոյտ կը տեսնէ

ԶԵՐՕ

Մէկ անգամ մէկ մէկ
Մէկ անգամ Կիկօ զերօ

Երկու անգամ մէկ երկու
Երկու անգամ Կիկօ զերօ

Տասն անգամ մէկ տասը
Տասն անգամ Կիկօ զերօ

Հարիւր անգամ մէկ հարիւր
Հարիւր անգամ Կիկօ մենք

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Ձահրատի «Մեծ Քաղաքը» ժողովածուէն առնուած վերի քերթուածներուն մէջ ցոյց տուէք ձեւի այն յատկանիշները, որոնք յատուկ են պոլսահայ բանաստեղծութեան նորարարական հոսանքին:

2.- Որոշեցէ՛ք իւրաքանչիւր կտորի նիւթը, մեզմէ դուրս գտնուող այն բանը (դէպք, վիճակ, երեւոյթ), որուն վրայ ըսուածները «մեր վրան կ'առնենք»:

3.- Ո՞ր բանաստեղծութիւնը ցոյց կու տայ, որ Կիկօն՝ այս քնարական հերոսը, մեզ կը խորհրդանշէ, Կիկօն մենք ենք: Բանաստեղծը ի՞նչ հնարք գործածած է ատոր համար:

4.- Ցոյց տուէք այս հաւաքական տիպարին յատկանիշները՝ անապահովութեան զգացում, կրաւորականութիւն, անստուգութիւն, մեկուսացում, այլասերում եւ այլն:

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Նորհրդածութեան նիւթ դարձուցէ՛ք վերի բանաստեղծութիւններէն մէկը՝ հոն ըսուածը Զեր (անձ, ընտանիք կամ գաղութ) վրայ առնելով, այսինքն հաստատելով այդ երեւոյթը, կամ՝ հակադրուելով անոր, այսինքն՝ մերժելով զայն:

ԶԱՐԵՅ ԽՐԱՆՈՒՆԻ (Արթուր Գրիգորյան, 1926, Կ. Պոլիս) շրջանաւարտ է Բանկալթի թաղի Մխիթարեան վարժարանէն: Դասակից է Ջահրատի եւ Ռոպէր Զատտէճեանի: Աւարտած է Կ. Պոլսոյ Զամալսարանի իմաստասիրական ճիւղը:
 Հրատարակած է բանաստեղծութիւններու հետեւեալ ժողովածուները. «Քար Կաթիլներ», «Ես եւ Ուրիշներ», «Լուսնապարտէզ», «Հատընտիր», «Ստուեր եւ Արձագանգ», «Տօնակարգ», «Զբօսապտոյտ»: Կատարած է թարգմանութիւններ եւ վերածումներ: Ունի ուսումնասիրութիւններ:

ՄԱՍ

Մաս առ մաս
 Մասը օրհնեալ ափսէին
 Կը բաժնուի կը բաշխուի մեր միջեւ -
 Մեր մասնիկով ամբողջական նկանակին մաս կը կազմենք մէկ առ մէկ
 Կը մէկտեղուինք մէկ հացի շուրջ մեր անհամար մասերով:

Տառապանքին համը կ'առնենք - կը մասնակցինք մենք անոր
 Զոհագործման միսը կ'ուտենք - մեր գոյութեան մա'ս կ'ընենք
 Մեզ վիճակած ցաւի բաժնէն կը կշտանանք ու չենք ուզեր ալ իր մասին մտածել
 Մեր վերքերն ալ մենք կը թաղենք մեր էութեան ամէնէն խոր մասին մէջ -
 Մասը նորոգ մո'րթն է անոնց եւ ամէնուս զրահ կ'ըլլայ աննուած:

Յաղթանակի նշխարն է ան պատուական
 Արեամբ շահուած նուիրական աւարն է ան դարերն ի վար աննուագ
 Գոյատեւման պայքարի դեղ մոզական
 Որուն ամէն ձեռք կ'երկարի իբրեւ կազոյր փրկարար
 Իբրեւ հրաշք ամենաբոյր բալասան
 Օտարութեան խոցերուն դէմ - ընտելացած խայթոցին դէմ բազմադիմակ օձերու...

Երբ ամէն ոք
 Մաքրամաքուր թաշկինակով ծրարած
 Կը տանի տուն ու կը դնէ կիրակնօրեայ սեղանին
 Ճաշէն առաջ մասունքի պէս կու տայ ծերին մանուկին
 Որոնք դողողջ կամ վարանոտ խաչ կը հանեն երկիւղած
 Ու լռութեամբ կը ճաշակեն մասն իրենց -
 Անոնք կարծես կու տան աճիւնն աստուածատիպ նախահօր մը անծանօթ
 Շիտակ խաչուած կամ գլխիվայր - առիւծներէ կամ մարդերէ յօշոտուած
 Անհաւասար կռիւի մէջ կամ հաւասար մտրակի տակ սպանուած չարաչար
 Անարգութեան շղթային տակ կամ գերութեան քծինքին տակ ճգնուած
 Յետոյ յանկարծ աւերներէն խարոյկներէն գանկէ շինուած բուրգերէն
 Գողգոթայէն անպատում
 Հսկայօրէն կոթողացած հերոսի մը - կարծես անոնք հզօր միսը կը ծամեն...

Այսպէս մենք

Կը բաժնուիմք կը բաշխուիմք իրարու -

Հայրենական մեծաժառանգ ախորժով

Հոն թէ փշրանք կ'ըլլանք հացի եւ թէ ձեռք մը այդ փշրանքին երկարած

Մէկ պատահով կը կերակրենք ամենքդ մէկ - կը կշտանանք մէկ մասով

Կը տարածուիմք իրարու մէջ - ծովերէ ծով - մինչեւ անցեալն հեռաւոր...

Մենք որքան ալ տարանջատուիմք - հոս հոն ցրուիմք մաս առ մաս

Օրինեալ հացի պնակին շուրջ կը միանանք յաւիտեան:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նկանակ - հաց: **Աննուած** - որ չէ գրաւուած, նուաճուած, անյաղթելի: **Աւար** - պատե-
րագմով ձեռք բերուած ինչք: **Աննուազ** - չնուազող, չպակսող: **Մոզական** - կախար-
դական: **Կազդոյր** - դարման, առողջարար հանգիստ, ուժ: **Բալասան** - բոյս մը, որ իբր
սպեղանի կը գործածուի: **Աստուածատիպ** - Աստուծոյ պատկերին նման: **Քծինք** -
սիրաչափու կեղծ ձեւեր, չողոքորթութիւն: **Բուրգ** - աշտարակ: **Գողգոթայ** - տառապանքի
ճամբայ, բառը կը ծագի տեղի յատուկ անունէ, այն բլուրը, որուն վրայ Յիսուս խաչուեցաւ:
Կոթողանալ - յուշարձանի վերածուիլ՝ անմահանալ: **Տարանջատուիլ** - իրարմէ
բաժնուիլ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Մասը ի՞նչ խորհուրդ ունի եւ ինչո՞ւ կը բաժնուի Ս. Պատարագէն ետք:
- 2.- Ի՞նչ հասկնալ «Կը մէկտեղուինք մէկ հացի շուրջ մեր անհամար մասերով» տողով:
- 3.- Ի՞նչ խորհուրդ ունի այս տողը. «Մեր վէրքերն ալ մենք կը թաղենք մեր էութեան
ամէնէն խոր մասին մէջ - Մասը նորոգ մո'րթն է անոնց եւ ամէնուս գրահ կ'ըլլայ աննուած»:
- 4.- Երրորդ տունին մէջ մասի խորհուրդին մէջ ի՞նչ հաւատք կայ:
- 5.- Զորրորդ տունին մէջ հաւատացեալներու ո՞ր սովորութիւնը արտայայտուած է:
- 6.- Այստեղ քրիստոնէական-հոգեւոր խորհուրդէն անդին մասը նաեւ ազգային
խորհուրդ մը կ'արտայայտէ, ինչպէ՞ս:
- 7.- Մասով մենք կը հաղորդուինք Քրիստոսի հետ, մեր անմահ մեռելներուն հետ, եւ
վերջապէս, վերջին տունին մէջ, մենք կը հաղորդուինք իրարու հետ, եւ այս հաղորդութիւնը
ո՞չ ժամանակի եւ ոչ ալ տարածութեան սահման ունի: Հոս ի՞նչ կը հասկնաս «մենք»ով:
- 8.- Բացատրեցէ՛ք վերջին երեք տողերը:
- 9.- Այս քերթուածը որքանո՞վ համահունչ է Վահան Թէքէեանի «Եկեղեցին Հայկա-
կան» քերթուածին սա տողին հետ. «Եկեղեցին Հայկական մէն մի քարին տակ գետնի /
Դէպի երկինք բարձրացող գաղտնի ճամբայ մը ունի»:

ՊԱՏՈՒՈՅ ՑԱՆԿ > ՊԱՏՈՒՈՅԱՆԿ...

Նոր հայերէնի մէջ կան քանի մը անխակական բարդութիւններ, որոնց
առաջին բաղադրիչը գրաբարի ՈՅ Հոլովումով բառեր են, ինպէս ներքոյ,
վերոյ, պատուոյ, ասոնք բարդութեան մէջ մտնելով կը կորսնցնեն յ
գիրը՝ ներքոբերեալ (յաջորդ տողերուն մէջ բերուած), վերոնչեալ (վե-
րը նշուած), վերոյիչեալ, պատուոցանկ, պատուողիւր եւ այլն:

Ի (Յ) ՆԱԽԴԻՐԸ ՆՈՐ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԷՁ

Ի (յ) նախդիրը կարգ մը գոյականներու հետ քարացած ձևով կու գայ գրարարէն.- Ի սէր՝ երբ գոյականը բաղաձայնով սկսի. **յանուն՝** երբ գոյականը ձայնաւորով սկսի : Ասոնք կը կոչուին նախդրիւ հոլովաձեւեր: Ի նախդրիւ հոլովաձեւերը նոր հայերէնի մէջ կրնան գործածուիլ քանի մը դերերով, կրնան ըլլալ կապ, մակբայ եւ այլն:

ա) Ի նախդիրով կապերը երեք խումբի կը բաժնուին:

1) Միշտ տրական հոլովով խնդիր պահանջող իսկական կապեր: Այսպէս՝ **ի զին** մեծ զոհողութիւններու..., **ի զարմանս** ինծի..., **ի սէր** բարեկամութեան..., **ի հեճուկս** քու կամքիդ..., **ի տրիտուր** թափած արեան..., **ի նշան** երախտագիտութեան..., **ի դէմս** հոգաբարձութեան..., **ի լրումն** այս բոլորին..., **ի շահ** մեր ընկերակցութեան..., **ի նպաստ** ծերանոցին..., **ի տես** ջարդերուն..., **ի լուր** բոլորին..., **ի վնաս** այս հաստատութեան..., **ի խնդիր** հացի..., **ի ցոյց** մարդկանց..., **ի փառս** մեր նահատակներուն..., **յօգուտ** գաղթականաց..., **յաւարտ** Ս. Պատարագի..., **յանուն** հայրենիքի..., **յանձին** երիտասարդ բանաստեղծին..., **յանձինս** առաջադէմ աշակերտներուն... (յանձին կը պահանջէ եզակի խնդիր, իսկ **յանձինս՝** յոգնակի):

● **Վերի կապական դարձուածքները գործածեցէ՛ք խօսքի մէջ:**

2) **Ի վեր**, **ի վար** յետադրութիւնները կը պահանջեն հայցական հոլովով խնդիր՝ «**Վեռն ի վեր** կը բարձրանամ», «**Գետն ի վար** կ'իջնենք»:

Ի վեր կապը կ'առնէ բացառական հոլովով խնդիր, երբ գոյականը ժամանակ ցոյց տուող բառ է. «**Շաբաթէ մը ի վեր** զինք չեմ տեսած»:

3) **Դէպի** (դէպ+ի), **բացի** (բաց+ի), **իբրեւ** (ի+բար՝ «պէս»+եւ՝ գործիական հոլովի վերջաւորութիւն): Ասոնց մէջ **ի-ն** անջատ չի գրուիր:

Դէպի կապը կ'առնէ հայցական հոլովով գոյական խնդիր՝ «**Գացինք դէպի տուն**», եւ տրական հոլովով դերանուն խնդիր՝ «**Եկո՛ւր դէպի մեզի**»:

Բացի կապը ունի նաեւ **ի բաց առեալ** եւ **բացառութեամբ** հոմանիչները: Այս երեքը տարբեր հոլովով խնդիրներ կը պահանջեն.

Կաղնիէն բացի՝ բոլոր ծառերը հոս կը ծաղկին: - բցո. հ.

Բոլոր ծառերը հոս կը ծաղկին, ի բաց առեալ կաղնիին: - ուղղ. հ.

Բոլոր ծառերը հոս կը ծաղկին, բացառութեամբ կաղնիին: - տր. հ.

Ի բացեալ առեալ բառին հակահիշ է **ներառեալ** բառը, որ նոյնպէս ուղղական հոլովով խնդիր կ'առնէ. «**Բոլորը եկան, ներառեալ բժիշկը**»:

● **Փակագիծի մէջ դրուած կապական խնդիրը բացէ՛ք անհրաժեշտ ձևով (հոլով ու թիւ):**

Ի դէմս (հոգաբարձութիւն)՝ ստորագրած էին ղիւանի անդամները:

Յանձին այս (մարզիկ)՝ մենք ունինք ապահով ախոյեան մը:

Յանձինս այս (ուսանող)՝ պիտի շահի գիտութիւնը:

(Տարի մը) ի վեր տեղեկութիւն չունինք իրմէ:

Բացի (ուսուցիչ)՝ բոլորին ներկայութիւնը պարտադիր է:

Բոլորին ներկայութիւնը պարտադիր է, ներառեալ (ուսուցիչ):

Բոլորին ներկայութիւնը պարտադիր է, ի բաց առեալ (ուսուցիչ):

Աշակերտները ներկայ էին, բացառութեամբ (ուսուցիչ):

բ) Կը գործածուին իբրեւ մակբայ.- ի դէպ, ի մի (միասին), ի մօտոյ, ի վերջոյ, վերջ ի վերջոյ, ի վերուստ, հեւ ի հեւ, խառն ի խուռն, ի ծնէ, ի բնէ, ի սրտէ, ի մօտոյ, ի գուր, ի զէն, ի Տէր, ի սպառ:

Կոնդակները թուականը կը նշեն «յամի Տեան» արտայայտութեամբ, իսկ վայրը՝ նոյնպէս ի (յ) նախդիրով՝ «ի Կ.Պոլիս», «յԱնթիլիաս»:

գ) Հանդէս կու գան յարադրաւոր բայերու կազմութեան մէջ. ի դերեւ հանել, ի սպաս դնել, ի վիճակի ըլլալ, ի գործ դնել, ի զէն ուղարկել, ի ցոյց դնել:

● Լրացուցէ՛ք վերի մակբայներով եւ յարադրաւոր բառերով:

Ընկերոջս անտեղի միջամտութիւնըմեր ջանքերը:

Մեր բոլոր ուժերը այդ նպատակին:

..... վերջացաւ ուժով: Անօգուտ է,մի՛ տքնիր:

Դուն այդպէս շարունակելու ուրիշ միջոցներ

.....կը մաղթեմ, որյաջողութիւն գտնէք:

....., քանի յիշեցի, այդ գործը պիտի յաջողի:

ՌՈՊԷՐ ՀՍՏԵՃԵԱՆ ծնած է Կ. Պոլիս, 1926ին: Աւարտած է Բանկայթի թաղի Մխիթարեան վարժարանը, ապա Պոլսոյ համալսարանի փիլիսոփայութեան եւ հոգեբանութեան ճիւղը: 1967էն ի վեր խմբագրապետն է «Մարմարա» օրաթերթին: Մրցանակներու արժանացած են անոր «Վաստակ» (թատերախաղ), «Մարդոց Մեծութեան եւ Խեղճութեան Մասին» (պատմուածք) «Առաստաղ» (վէպ) երկերը: Իբրեւ ակնարկագիր, վերլուծող ու խորհրդածող գրիչ է: Ունի «Յուշատետր» խորագիրով ակնարկներու բազմահատոր ժողովածու մը:

ՀՈՂԸ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐ Է

Կը կարծեմ, որ երկրագունդի վրայ միայն շատ քիչ մարդիկ կը ծնին, կ'ապրին ու կը մեռնին նոյն տան մէջ: Մարդոց ջախջախիչ մեծամասնութիւնը քանի մը տարին անգամ մը, կամ մէկ-երկու տասնամեակը անգամ մը, անպայման ձեւով մը տեղի ու հողի փոփոխութիւն կը կատարէ:

Բայց մարդուն հողը միայն այն հողը չէ, որուն վրայ ինք ապրեցաւ իր կեանքին որոշ մէկ շրջանը: Մարդուն հողն է նաեւ այն, որ կը պատկանէր իր ծնողներուն, իր նախնիներուն:

Հօրենական տուն մը, որուն մէջ մենք ապրեցանք աշխարհ գալէ վերջ մէկ տարի միայն, երկու տարի միայն, եւ որմէ ոչինչ կը յիշենք, մեր հողն է դարձեալ: Մեր հողն է նաեւ այն հողը, որուն վրայ մեր ծնողները երկար տասնամեակներ ապրեցին եւ մեր աշխարհ գալէն տարիներ առաջ եւ զոր յետագային լքեցին: Մենք թերեւս մեր ամբողջ մանկութիւնը անցուցինք մեր ծնողքէն պատմութիւններ մտիկ ընելով լքուած այդ հողերուն մասին: Մենք թերեւս այդ հողերուն մասին այնքան շատ բան գիտենք, որքան պիտի չգիտնայինք, եթէ մենք ալ ապրած ըլլայինք այդ հողերուն վրայ: Մեր կեանքին մէջ մէկ անգամ իսկ չենք տեսած թերեւս այդ հողերը, այն տունը, որուն մէջ ապրեցինք մեր ծնողները, բայց հակառակ այդ բոլորին, այդ հողն ալ մերն է եւ մենք կրնանք անբացատրելի կարօտ մը զգալ մեզի անծանօթ այդ հողին նկատմամբ:

Մասնաւորաբար մեր ժողովուրդին համար սիրտ այրող փորձառութիւն մըն է այս մէկը: Ամէն տարի կը տեսնենք օտար երկիրներէ գունդ առ գունդ ժամանող ցեղակիցներ, որոնք կու գան միայն մէկ նպատակով. տեսնել այն հողը, որուն վրայ ապրած են իրենց ծնողքը, այն տունը, որուն մէջ ապրած են իրենց հայրն ու մայրը, մօրեղբայրը կամ հօրեղբայրը: Տեսնել այն պարտէզներն ու այգիները, այն փողոցներն ու գետերը, որոնց անմիջական շրջա-

նակին մէջ ապրած են իրենց նախնիները: Ճանչնալու ու տեսնելու այս կարօտը անդիմադրելի հմայք մը ունի: Ուխտագնացութեան պէս բան մըն է ան: Պարտականութիւն մը, զոր պէտք է կատարել եւ որ արդէն կը կատարուի ո՛չ թէ դժկամակուլութեամբ, այլ մեծ հաճոյքով ու բաւարարութեամբ:

Հողին կանչն է այս, որ մէկ սերունդէն միւսին կը փոխանցուի անպայման: Հողը կը կանչէ այս կամ այն ձեւով: Հողին այդ կանչը կայ նաեւ այն չամիչին կամ թուզին, այն խնձորին կամ տանձին, կամ հողային որեւէ բերքի մէջ, զոր բերել կու տանք մեր ծնողքին հայրենիքէն: Այդ պտուղները տարբեր համ մը կ'ունենան մեզի համար եւ զանոնք կրնանք լեցնել պայուսակներու մէջ եւ տանիլ մինչեւ ամէնէն հեռաւոր այն հորիզոնները, ուր բնակութիւն հաստատած ենք: Մեր հեռաւոր նոր բնակավայրերուն մէջ կը փնտռենք այն նպարավաճառներն ու բանջարավաճառները, որոնք մեր նախկին հողերուն բերքերէն բերել կու տան ու կը վաճառեն: Նախկին հողերէ եկած կամ հօրենական տունէն փոխանցուած պատմական իրեղէններու վրայ կը գուրգուրանք, զանոնք հպարտօրէն ցոյց կու տանք մեր բարեկամներուն:

Այս բոլորին մէջ անպայման զղջումը չէ՛, որ կը փոթորկէ մեր հոգին: Ո՛չ: Զղջում չկայ շատ անգամ: Բայց տարօրինակ կարօտ մը կայ: Կարօտ մը ո՛չ թէ դարձեալ միանալու ու միասին ապրելու, այլ յիշելու եւ քաղցր մելամաղձոտութեամբ մը օրօրուելու: Թերեւս ալ մխիթարուելու ու հոգեկան բաւարարութիւն մը գտնելու:

Քանի մը ամիս առաջ Պարսկաստանէն հայուհի մը այցելած էր մեզի: Իր արձակուրդը անցընելու համար մեր երկիրը եկած էր ան: Բայց արձակուրդ չէր ատիկա իրականութեան մէջ, այլ պարտականութեան մը իրականացումը: Ան եկած էր պուրսացի իր հօրը խնդրանքով: Հայրը շատ ծերունի էր այլեւս եւ չէր կրնար ճամբորդել: Իր աղջիկէն խնդրած էր, որ երթար ու անգամ մը աղօթէր իր մեծ հօրը գերեզմանին վրայ: Ատոր համար էր, որ եկած էր ասակասիկ եւ իրագործած էր իր հօրը փափաքը: Որքա՛ն ուրախ եւ բաւարարուած էր, երբ կը պատմէր իր այս ուխտագնացութիւնը:

-Հիմա հայրս այլեւս հանգիստ կրնայ մեռնիլ,- կ'ըսէր:

Երկրագունդը ծայրէ ծայր հող է: Բայց այդ անծայրածիր հողին վրայ ամէն մարդուն բաժին ինկած թիզ մը հող կայ, որ իր սկսած տեղը կը վերջանայ: Այդ հողը մէկ հատ է, իր տիրոջը համար աննման է: Եւ այդ հողը իր տիրոջը ճակատագիրն է, այդ տէրը անոր վրայ ապրի կամ ոչ: Ո՛չ մէկ ուժ պիտի կարենայ այդ հողը ամբողջովին սրբել իր տիրոջը ճակատէն կամ սրտէն:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Այս գրուածքը «**Հող եւ ճակատագիր**» խորագիրով շարք մը խորհրդածական ակնարկներու վերջինն է: Մարդ խորքին մէջ աշխարհաքաղաքացի չի կրնար ըլլար լիովին. ան միշտ կապուած է հողի մը, մանաւանդ այն հողին, այն հեռաւոր ու հնամենի հողին, որ հայրերու երկիրն է, հայրենիքը: Ո՛չ մէկ ուժ, ո՛չ ժամանակ, ո՛չ տարածութիւն, պիտի կարենան այդ հողը ամբողջովին սրբել իր տիրոջը ճակատէն կամ սրտէն:

Գրուածքը լիովին յագեցած է հեղինակային խորհրդածութիւններով, ուր երբեմն հանդէս կու գան դերակատարներ եւս, որոնց մէկ արարքը կամ իբրեւ ապացոյց կը ներկայանայ հեղինակի մտածումներուն, կամ իր կարգին դուռ կը բանայ նոր խորհրդածութիւններու: Ասիկա Ռ. Հատտէճեանի «**Յուշատետր**»երուն բոլոր ակնարկներուն հիմնական յատկանիշներէն մէկը կը մնայ, գումարած անոնց պարզ ու հաղորդական լեզուին, որ լրագրական ոճին բարիքներն ալ կը բերէ իրեն հետ:

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Սփիւռքի մէջ չկայ հայ տուն, որ հողի մը յիշատակը չունի իր մէջ: Անիկա մէկուն համար Սասուն է, միւսին համար՝ Վան, Տիգրանակերտ, Ուրֆա, Խարբերդ...: Ամէն հայ տան մէջ հայրենի հող մը կ'ապրի իբրեւ նկար, իբրեւ պատմութիւն, իբրեւ սովորութիւն, իբրեւ ճաշ, իբրեւ երգ ու առած: Ներկայացուցէ՛ք ձեր «հող»ը ձեր տան մէջ:

Թուրքիոյ տարածքին մնացած միակ կենդանի հայ գիւղը՝ Վազըֆ, Մուսա լեռան նախկին վեց գիւղերէն մէկը, որ ունի եկեղեցի եւ շուրջ քանի մը տասնեակ հայ ընտանիք:

ԵՒ ԵՒ ՈՒ ՇԱՂԿԱՊՆԵՐԸ

1.- Բարդ համադասական նախադասութեան մէջ վերջին երկու համադաս նախադասութիւնները սովորաբար կը շաղկապուին **եւ-ով**, իսկ վերջին երկու համադաս բառերը՝ **ու-ով**. «Նկարիչը դիտեց բնութիւնը, հիացաւ, առաւ վրձինը եւ գծեց ծառ մը, ժայռ մը ու թռչուն մը», **թէեւ** հակառակն ալ կարելի է, կամ երկու դիրքերուն ալ միեւնոյն շաղկապը, **եւ-ը կամ ու-ն**:

Գրական գործերու մէջ երբեմն **անշաղկապութիւն** կը պատահի. «Նկարիչը դիտեց բնութիւնը, հիացաւ, առաւ վրձինը, գծեց ծառ մը, ժայռ մը, թռչուն մը», կամ հակառակ երեւոյթը՝ **բազմաշաղկապութիւն**, այսինքն՝ ստորակէտի փոխարէն **եւ-ի կամ ու-ի գործածութիւնը**. «Բոլոր միրգերն աշունի ու մեղր ու կաթ ու գինի»:

2.- **եւ-ով** շաղկապուելու պարագային առաջին համադաս բառը կը պահէ ը որոշիչ յօդը, իսկ **ու-ով** շաղկապուելու պարագային կ'առնէ ն յօդը՝ աղուէսը եւ շունը, աղուէսն ու շունը: **Վերջին ձեւը անելի սովորական է՝** շունն ու կատուն, չարն ու բարին, լաւն ու վատը, ծառն ու ծաղիկը, ձին ու ջորին...:

3.- **Ու** շաղկապը չի կրնար կրկնադիր ըլլալ, **ինչպէս՝** «ո'չ..., ո'չ», «թէ'..., թէ'», «կա'մ..., կա'մ», «ե'ւ..., ե'ւ»: **Զի կրնար շեշտ առնել:**

4.- **Ու** շաղկապը չի կրնար **եւ** շաղկապին փոխարէն կրկնադիր շաղկապներուն հետ գործածուիլ՝ «ո'չ... եւ ոչ», «թէ'... եւ թէ'», «կա'մ... եւ կամ»:

5.- **Կրկնուող բայերու հետ կը գործածուի՝ ցոյց տալով երկարաձգում, կրկնութիւն, ինչպէս՝** «խօսեցաւ ու խօսեցաւ, քալեց ու քալեց»:

6.- **Յարադրաւոր բառերուն մէջ միշտ ու կը դրուի, ինչպէս՝** լուռ ու մունջ, օր ու գիշեր, լեռ ու ձոր, տուն ու տեղ, ահ ու դող...

7.- **Կցական բարդութիւններուն մէջ ընդհանրապէս ու է, լացուկոծ, հատուկենտ, ազգուտակ, մէկուկէս, ախուվախ, ծուռուճուռ, խորտուբորտ, առուծախ, չարժուճեւ, ասուլիս, ելումուտ..., թէեւ եւ-ով քանի մը պարագաներ ալ կան՝** ելեւէջ, առետուր, ելեւմտական...: **Ելումուտ եւ ելեւմուտ բառերուն մէջ շաղկապները ունին իմաստազատիչ յատկութիւն:** **Ելեւմուտ կը նշանակէ՝** «տնտեսական ելքի եւ հասոյթի տեսութիւն», իսկ **ելումուտ՝** «դուրս ելլելու եւ ներս մտնելու շարժում»:

8.- **եւ** շաղկապը իբրեւ արմատ կ'երեւի քանի մը բարդութիւններու մէջ իբրեւ հաւասար բաղադրիչ՝ նաեւ (նա եւ), թէեւ (թէ եւ), թէպէտեւ (թէ պէտ եւ): **Ու-ն նման կիրառութիւն չունի:**

ԲԱԶՄԱՊԱՏԿԱԿԱՆ ԲԱՌԵՐ

Բազմապատկական բառերը կ'արտայայտեն բազմապատկուած գործողութիւն ու յատկանիչ եւ կը ծագին իրենց պարզ ձեւերէն. օրինակ՝ վազել՝ վազվզել, վազվզուք, վազվզան. ծոել՝ ծոմոել, ծոմոտուք, ծոմոմոու:

Բազմապատկական բառերը կը կազմուին երկու ձեւով.

ա.- Արմատի կրկնութեամբ,

- Կրկնուող արմատը կրնայ անփոփոխ մնալ.- լողալ՝ լողլողալ, գոռալ՝ գոռգոռալ, շողալ՝ շողշողալ...

- Կրկնուող արմատին ձայնաւորը կրնայ կորսուիլ.- վազել՝ վազվզել, փորել՝ փորփրել, վառել՝ վառվռուն, քաշել՝ քաշքշել, փայլիլ՝ փայլփլիլ...

- Կրկնուող արմատին բաղաձայներէն մէկը կը փոխուի.- ծոել՝ ծոմընել, գծել՝ գծմծել, կամ կը կորսուի.- բախել՝ բաբախել...

- Բնաձայնական բառերու պարագային արմատի կրկնադիր բաղաձայնը մէկի կը վերածուի.- ճոռալ՝ ճոճոռալ, բզզալ՝ բզբզալ, խշշալ՝ խշխշալ...

բ.- Արմատին վրայ կ'աւելնայ բազմապատկական ածանց մը: Բազմապատկական ածանցներն են.

տ - կոտրել՝ կոտրտել, բզկտել, պատոտել...

ատ - թերթել՝ թերթատել, փետրել՝ փետրատել...

ոտ - կրծել՝ կրծոտել, խածնել՝ խածոտել...

կոտ - թռչիլ՝ թռչկոտիլ...

ոտ - ցատկել՝ ցատկոտել, ճանկել՝ ճանկոտել, ճեղքել՝ ճեղքոտել...

կոտ - քաշել՝ քաշկոտել, կոխել՝ կոխկոտել...

ուրոտել - կանչել՝ կանչուրոտել, վազել՝ վազուրոտել...

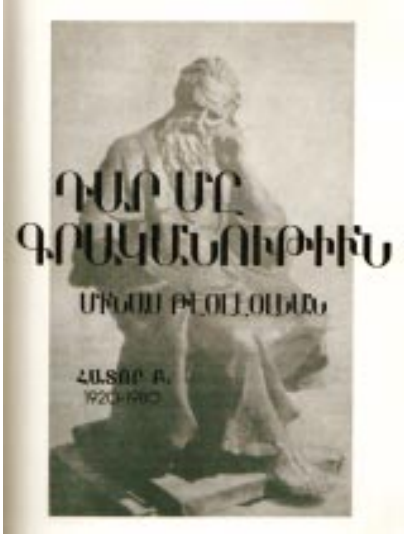
Տուէ՛ք բազմապատկական բայերուն՝

ա.- ածականը				
շողշողալ	փայլփլիլ	բաբախել	ճոճոռալ	խշխշալ
.....				
բզբզալ	տոտոռալ	կոկոռալ	կափկափել	պատոտել
.....				
բ.- գոյականը				
ցատկոտել	կանչուրոտել	վլվլալ	ճոճոռալ	կափկափել
.....				
թոփոռալ	խշխշալ	զլզլալ	բզբզալ	գոռգոռալ
.....				

ՄՓԻԻՌ-ՔԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Սփիւռքահայ գրականութիւնը ամբողջութեամբ պատկերելու փորձերուն մէջ երախտապարտ աշխատանք տարած է **Սինաս Թելեշեան** (1914, Պարտիզակ - 1997, Պոսթըն): Ան շրջանաւարտ է Կ. Պոլսոյ Մխիթարեան լիսէն, ուսուցչութիւն ըրած է Կ. Պոլիս, Պուլկարիա, Սուրիա, Լիբանան, Եգիպտոս, եղած է խմբագիր Զալէպի «Արեւելք» եւ Պոսթընի «Յայրենիք» օրաթերթերուն: Զալէպի Ազգ. Քարէն Եփփէ ճեմարանի մէջ պաշտօնավարութեան ընթացքին կազմած է «**Դար Մը Գրականութիւն**» երկհատոր աշխատանքը (Ա. հատոր, 1955, Բ. հատոր, 1956, Գահիրէ) նուիրուած հայ նոր գրականութեան: Յետագային, Բ. հատորի վերահրատարակութիւնը կ'ընդգրկէ միայն սփիւռքահայ գրականութիւնը, աւելի քան 85 գրողներու ներկայացումով:

Ստորեւ հատուած մը Բ. հրատարակութեան ներածութենէն:

Հայ գրականութեան ու Հայ գրական վաստակի հանդէպ պատասխանատու ամէն կեցուածք եւ վերաբերում (մի'չտ պիտի կրկնենք, պիտի յիշենք եւ պիտի չմոռնանք)' պէտք է մեկնի տարասփիւռ հայութեան ենթակայական եւ յարաբերական կեանքի ճանաչումէն. ընկերային այն ընդհանուր մակարդակէն, ուրկէ կը մեկնին մտքի եւ հոգիի վիճակները: Ամէնէն ինքնատիպ գրողն իսկ, որ ինքնութեան հետ նաեւ անհատականութեան զօրեղ դրոշմ մը կը պտտցնէ, չի կրնար զերծ մնալ իր ազգային կլիմայի ներգործութենէն, բացի այն պարագայէն, երբ կոնակ կուտայ իր ազգային-ընկերային կեանքին, ինքզինք կը կղզիացնէ հանրային մեր իրականութեան մէջ ու կ'ապրի իբրեւ գրագէտ-մարդը եւ ոչ՝ գրագէտ-հայրը:

Միչտ վերադառնալով մեր հիմնական առաջադրանքին («ո՛ւր է Հայ գրականութիւնը այսօր. ինչո՛ւ եւ ինչո՛վ ՄԵՁ է ան»), պարտքին տակ ենք պեղելու ենթահողը, որուն վրայ կը ծաղկի ան, որմէ կը ստանայ իր աւիչը:

Պիտի ուզենք ըսել, նախ, թէ Հայ գրականութեան հարցը, յատկապէս այսօ՛ր, կարելի չէ անջատել հայութենէն. իսկ հայութիւնը, արտասահմանեան ծանօթ պայմաններու մէջ, մարդկային գումար մը չէ լոկ. հանրագումարն է անցեալին, ներկային, ապագայ կարելիութիւններուն: Հանրագումարն է այդ ժողովուրդի կեանքի բոլոր մարգերուն, աշխարհաքաղաքական բոլոր գօտիներուն, տեղական թէ ընդհանրական բոլոր տազնապներուն: Հանրագումարն է մէկ կողմէ գոյութեան մեր պայքարին,

ու միւս կողմէ վախճանական նպատակի սեւեռումներուն, ձգտումներուն, հայապահպանութեան ծանր առաքելութեան, «ամբողջական հայրենիք, միացեալ հայութիւն» երազին:

Ո՞ւր է հայ գրողը իր գործերով: Կեանքի եւ ստեղծագործական պայմաններու իր կարելիութիւններով՝ ո՞ւր կ'իյնայ:

Կը պատկանի՝ իր կամքէն, տաղանդէն, կոչումէն եւ կարելիութիւններէն անկախ՝ բացառապէս հա՛յ կեանքի ոճին, հա՛յ կենցաղի բնագաւառին, հա՛յ իրականութեան մը պարտադիր «օրէնք»ներուն:

Առանց վկայագրութիւն մը կարենալ ըլլալու հայութեան հասարակաց ասպարեզներուն մասին, սակայն մեր ազգային հոգեխառնութենէն որոշ բնութագրիծեր առնելով՝ ան պատկերն է հայ մարդու հոգիին ու խարխափումներուն:

Եթէ պիտի ողբանք՝ մեր որբութեան մասին պիտի ողբանք: Եթէ պիտի դժգոհինք՝ մեր ճակատագրին դէմ պիտի ընդվզինք: Չենք կրնար պահանջել, որ Սփիւռքի հայ գրագէտը սաւառնի կամ թեւածէ այն բարձրութիւններուն վրայ եւ այն սահմաններուն մէջ, ուր օտար գրագէտը կրնայ հասնիլ՝ ի՛ր ժողովուրդի, ի՛ր միջավայրի, ի՛ր պայմաններու ներգործութեամբ:

Սփիւռքահայ իրականութեան մէջ, դպրոցական գրադարաններէն բացի, հանրային գրադարանները կարելոր դեր կատարած են ընթերցանութիւնը քաջալերելու տեսակէտէն:

Մեր բոլոր գաղութները, յատկապէս Միջին Արեւելքի մէջ, ունին գործող գրադարաններ, երբեմն յարակից ընթերցասրահներով հանդերձ:

Նկարը՝ Հալէպի «Քրիստափոր» գրադարանը:

ԴԷՄՔ ՄԸ ՀԱՅ ՀԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆՆԷՆ

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻ (951 - 1003), բանաստեղծ, փիլիսոփայ եւ երաժիշտ: Եղած է Նարեկայ վանքի միաբան: Ուսումը ստացած է հսկողութեամբ վանահայր Անանիա Նարեկացիի, որ իր մօր հօրեղբայրն էր: Գրած է ներբողներ, գանձեր, տաղեր: Իր գլուխ-գործոցը «**Մատեան Ողբերգութեան**» պոեմն է:

«Մատեան Ողբերգութեան»ը ամբողջութեամբ դիմառնութիւն մըն է Աստուծոյ հետ: Բանաստեղծը կը ծգտի միանալ Աստուծոյ, այսինքն՝ հասնիլ կատարելութեան: Այդ նպատակին հասնելու մարդու հոգեկան ու իմացական պայքարը մեծ արուեստով արտացոլուած է այս գործին մէջ:

«Մատեան Ողբերգութեան»ը իբրեւ աղօթագիրք սրբացուած է մեր ժողովուրդին կողմէ: Անոր վերագրուած է մարդու վրայ ներգործելու հրաշագործ կարողութիւն: Ճանչցուած է Նարեկ անունով: Սուրբերու կարգին դասուած է նաեւ հեղինակը:

Նարեկը կը նկատուի համաշխարհային գրականութեան մեծ արժէքներէն մէկը ու թարգմանուած է բազմաթիւ լեզուներու:

Ստորեւ քանի մը հատուածներ Նարեկէն, ու անոնց աշխարհաբարի վերածումը՝ տարբեր անձերու կողմէ:

ԲԱՆ Ա.

Ի խորոց սրտի խօսք ընդ Աստուծոյ:

Սրտի խորերէն Աստուծոյ հետ խօսք:

Ա.

Զայն հառաչանաց հեծութեան սրտի՝ ողբոց աղաղակի
Քեզ վերընծայեմ, տեսողդ գաղտնեաց,
Եւ մատուցեալ եղեալ ի հուր թախծութեան անձին տոչորման՝
Զպտուղ ըղձից ճենձերոյ սասանեալ մտացս,
Բուրվառաւ կամացս առաքեմ առ քեզ:
Այլ հոտոտեսցի՛ս, հայեսցի՛ս, գլթած,
Քան ի պատարագն բոլորապտուղ,
Մատուցեալ ծխոյն բարդութեան:
Ընկա՛լ զսակաւամասնեայ յօղուածս բանից
Քեզ ի հաճութիւն եւ մի՛ ի բարկութիւն:
Ելցէ՛ ի խորոց աստի զգայնութեանց խորհրդակիր սենեկիս՝
Վաղվաղակի ժամանել առ քեզ՝
Կամաւորական նուէր բանական զոհիս,

Ողջակիզեալ զօրութեամբ ճարպոյ,
Որ յիսն է պարարտութիւն:

Սրտիս ողբաձայն հեծքն ու հառաչներն,
Ո՛վ Գաղտնատես, Քեզ՝ դէպի բարձունքդ ահա կ'ընծայեմ:
Եւ իմ սասանած հոգւոյս իղձերուն խունկը ճենձերոտ,
Անձս տոչորող թախիժի կրակին վրայ դնելով,
Կամքիս բուրվառովը Քեզ կ'ուղարկեմ:
Պիտի հաճիս, սակայն, ո՛վ գլթած, հոտոտել Դու զայն,
Քան պատարագն այն բոլորապտուղ՝
Որ կը մատուցուէր բարդ ծովսին մէջէն:
Ընդունէ՛ դոյզն այս խօսքերուս հիւսուածքն,
Յօժարութեամբ եւ ոչ բարկութեամբ:
Բանաւոր զոհիս կամաւոր նուէրն,
Որ ողջակիզուած ըլլար որպէս թէ,
Ներքնապէս զիս պարարտացնող ճարպի զօրութեամբ,
Թող զգայնութեանցս խորհրդակիր սենեակի խորքէն
Բարձրանայ եւ քեզ հասնի անյապաղ:

Նարեկ - Մատեան Ողբերգութեան Ս. Գրիգոր Նարեկացիի, *աշխարհաբարի վերածեց*
Գարեգին Արքեպիսկոպոս Տրապիզոնի, Պուկնոս Այրեւ, 1948:

ԲԱՆ Բ. Բ.

Այլ դու Աստուած,
Աստուածդ հոգւոց եւ ամենայն մարմնոց,
Շնորհեա՛ կատարել ի քոյդ հաճութիւն օրհնեալդ կամաց
Սկզբնաւորեալ մատեան մաղթանաց այսր ողբերգութեան:
Մի՛ տացես ինձ արգանդ սրտի անորդի
Եւ ստինս աչաց ցամաքեալս, ո՛վ ամենագութ:
Մի եղէց անպտուղ ի փոքր վաստակոյս՝
Իբր ապաջան սերմանող անբերրի երկրի:
Մի՛ լիցի ինձ երկնել եւ ոչ ծնանել,
Ողբալ եւ ոչ արտասուել,
Խորհել եւ ոչ հառաչել,
Ամպել եւ ոչ անձրեւել,
Ընթանալ եւ ոչ հասանել,
Ինձ ձայնել եւ քեզ ոչ լսել,
Պաղատիլ եւ անտես մնալ,
Կողկողել եւ ոչ ողորմել,
Աղաչել եւ ոչ ինչ օգտել,

Ջոհել եւ ոչ ճենճերել,
Ջքեզ տեսանել ու դատարկ ելանել:

Բայց դուն, Աստուա՛ծ, հոգիներու եւ մարմիններու Աստուած, շնորհէ՛ ինձի, որ օրհնեալ կամքիդ հաճութեամբը աւարտեմ իմ սկսած այս ողբերգու աղօթամատեանս: Ամենագթած, չտա՛ս ինձի սրտի անորդի արգանդ, ո՛չ ալ աչքի ցամքած ստինքներ: Թող անպտուղ չըլլամ այս փոքր աշխատութեանս մէջ, իբրեւ անբերրի երկրի զրաջան սերմանող: Չըլլայ որ երկնեմ՝ ու չծնիմ, ողբամ՝ ու չարտասուեմ, խորհիմ՝ ու չհատաչեմ, ամպեմ՝ ու չանձրեւեմ, քալեմ՝ ու չհասնիմ, ձայնեմ՝ ու դուն չլսես, պաղատիմ՝ ու անտես մնամ, կողկողիմ՝ ու չողորմիս, աղաչեմ՝ ու չօգտուիմ, զոհեմ՝ ու չճենճերիմ, քեզ տեսնեմ՝ ու դատարկ ելլեմ:

Նարեկ - Աղօթամատեան Ս. Գրիգոր Նարեկացւոյ, *արդի հայերէնի վերածեց Թորգոմ Եպիսկոպոս Գուշակեան, Գահիրէ, 1926:*

ԲԱՆ Գ. Դ.

Եւ արասցես լինել դեղ կենաց
Առ հնարս ցաւոց հոգւոց եւ մարմնոց քոց ստեղծուածոց՝
Ձայս կարգեալ սահման ողբոց մատենի՝
սկզբնեցելոյ յանուն քո, բարձրեա՛լ:
Ձսկսեալս իմ դո՛ւ կատարեա.
Եղիցի հոգի քո խառնեալ ի սա.
Շունչ զօրութեան մեծիդ միասցի
Ի քո ինձ շնորհեալ ստեղծաբանութիւնս.
Ձի դու տաս զօրութիւն վհատեալ սրտից
Եւ ընդունիս փառս յամենեցունց. ամէն:

*Թող ողբերգութեան մատեանն այս, բարձրեա՛լ,
Որ սկսել եմ գրել յանուն քո,
Կենաց դեղ լինի արարածներիդ
Մարմնի ու հոգու վիշտն ու ցաւերը բուժելու համար:
Սկսածս դո՛ւ հասցրու աւարտին,
Թող որ քո հոգին խառնուի սրա հետ,
Մեծիդ ներգործող շունչը միանայ
Քո՛ ինձ շնորհած բանաստեղծութեան,
Քանզի դու ես լոկ տալիս զօրութիւն վհատ սրտերին
Եւ ընդունում փառք ամէնքից. ամէն:*

Գրիգոր Նարեկացի, Մատեան Ողբերգութեան, Տաղեր, *թարգմանութիւն Վազգէն Գէորգեանի, Երեւան, 1979:*

══════ ԱՍՏԻՆԱԿԱՆ ԹԻԻԵՐԸ ══════

Հրատարակութեան մը հատորները նշելու համար կը գործածուի լատինատառ թուանշաններու կարգը, որ ունի այս բանալի պատկերը.

I-1 II-2 III-3 V-5 X-10 L-50 C-100 D-500 M-1000

I թուանշանը V եւ X թուանշաններէն առաջ դրուելով մէկ թիւ կը պակսեցնէ, իսկ վերջը դրուելով կրնայ աւելցնել մինչեւ երեք միաւոր:

IV-4 VI-6 VII-7 VIII-8 IX-9 XI-11 XII-12 XIII-13

X թուանշանը L ու C թուանշաններէն առաջ դրուելով մէկ տասնեակ կը պակսեցնէ, իսկ վերջը դրուելով կրնայ աւելցնել մինչեւ երեք տասնեակ.

XL - 40 LX - 60 LXX - 70 LXXX - 80

XC - 90 CX - 110 CXX - 120 CXXX - 130

C թուանշանը D եւ M թուանշաններէն առաջ դրուելով մէկ հարիւրեակ կը պակսեցնէ, իսկ վերջը դրուելով կրնայ աւելցնել մինչեւ երեք հարիւրեակ:

CD - 400 DC - 600 DCC - 700 DCCC - 800

CM - 900 MC1100 MCC - 1200 MCCC - 1300

● Վերածեցէ՛ք լատինականը արաբականի, արաբականը՝ լատինականի:

XXXVII XLV CDIX CDXC CDXVIII DCCCXC CMLXXII

.....
95 39 45 965 874 690 3333
.....

Նարեկ գիւղը եւ Նշանաւոր վանքը, Ռշտունիք, Վասպուրական, 1915էն առաջ:

== ԹՈՒԱԿԱՆԻ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ==

Թուականը հայերէնի մէջ կը գրուի.

*ա) Օրաթիւ-ամսաթիւ-տարեթիւ, միութեան գծիկով:
4-5-2013*

*բ) Օրաթիւ ամսանուն տարեթիւ, առանց միութեան գծիկի:
4 Ապրիլ 2013*

*Օրուան անունը կը գրուի սկիզբը եւ կ'անջատուի ստորակէտով.
Հինգշաբթի, 4-5-2013*

== ԹԻԻԵՐՈՒ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ==

Թիւերը անունով գրելու պարագային

- Տասնաւոր-միաւոր թիւերը կը գրենք կցական.

յիսունչորս (54), տասնեօթը (17), քսանինը (29), ինիսունվեց (96):

*- Հարիւրաւորներէն վեր թիւերը կը գրենք յարադրաւոր կերպով.
երկու հարիւր մէկ (201), երեք հարիւր վաթսունչորս (364)*

*Հարիւր քառասունհինգ հազար երեք հարիւր յիսուներկու (145352)
մէկ միլիոն երեսուն վեց հազար երեք հարիւր յօթանասունմէկ
(1036371)*

*Վաւերաթուղթերուն մէջ թուանշանին կողքին փակագիծի մէջ կը
գրուի անունը, բացի տարեթիւերէն:*

*Տասնեակ հազարէն վեր թուանշանները կարելի է գրել կցուած ձե-
ւով, ինչպէս՝ 76002, 125765, 5759853, 245754431, բայց դիւրին կար-
դալու համար կ'անջատենք բացատով՝ 76 002, 125 765, 5 759 853,
245 754 431 կամ բացատի փոխարէն միջակէտ կը դնենք՝ առանց յաջորդ
բացատի 76.002, 125.765, 5.759.853, 245.754.431:*

*Երկու թիւերու միջեւ անորոշ թիւ մը նշելու համար երկու մօտաւոր
թուանշանները կ'անջատենք անջատման գծիկով՝ 1 - 5 (մէկէն հինգ),
25 - 30 (քսանհինգէն երեսուն), 100 - 200 (հարիւրէն երկու հարիւր):*

7, 8, 9 եւ 10 թիւերը կը գրենք եօթը, ութը, ինը եւ տասը ձեւով:

Ասոնց բաշխական եւ դասական ձեւերը կ'ըլլան ը-ի կորուստով.

եօթական - եօթերորդ, ութական - ութերորդ

իննական - իններով, տասական - տասերորդ

*Միայն իննական - իններորդ ձեւերուն մէջ կը վերականգնի գրա-
բարի ն վերջոյթը(եօթն, ինն, տասն):*

*Տասն ձեւը կը վերականգնի միայն տասնաւորներուն մէջ, սակայն
յաջորդող ը-ը չի գրուիր՝ տասնմէկ, տասներկու, տասներեք...:*

==== ԿՈՏՈՐԱԿԱՅԻՆ ԹԻԻԵՐՈՒ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄԸ ====

Կոտորակային թիւերը կ'արտայայտենք ստորակէտով.

5,8	Հինգ ամբողջ ութը տասնորդական
7,09	Եօթը ամբողջ ինը հարիւրորդական
1,002	մէկ ամբողջ երկու հազարորդական
548,04	Հինգ հարիւր քառասունութը ամբողջ չորս հարիւրորդական

==== ԴԱՍԱԿԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆԻ ԿՐՃԱՏՈՒՄԸ ====

Դասական թուականները սովորաբար կը կրճատենք: Կան կրճատու-մի հետեւեալ ձեւերը.

ա.- Այբուբենի պարզ եւ գլխագիր ձեւերը:

Առաջին - Ա. ա. ա)

Գլխագիր տառը սովորաբար կը գործածենք գիրքի մը հատորներն ու գլուխները նշելու համար:

Երկրորդ ձեւը կը գործածենք անջատման գծիկով՝ երեւոյթի մը բաժինները տակ տակի թուելու համար:

Երրորդ ձեւը սովորաբար կը գործածենք առանց տող փոխելու բան մը թուելու համար:

բ.- Կը գործածենք արաբական թուանշանները:

Վեցերորդ - 6. 6) 6րդ

Առաջինը կը գործածուի անջատման գծիկով երեւոյթի մը բաժինները տակ տակի թուելու համար, երկրորդը՝ առանց տող փոխելու բան մը թուելու համար, իսկ երրորդը՝ բանի մը շարքը կամ կարգը նշելու համար:

Միայն առաջին դասականը կը կրճատենք 1-ին ձեւով:

● Վերածեցէ՛ք հայկականը արաբականի, արաբականը՝ հայկա-կանի:

25	76	267	543	895	7621	9878
.....
ԾԸ	ՆԿԹ	ՈՁԵ	ՌՅԽԴ	ՏՇՀԷ	ՔՄԼԶ	ԻՋԺԱ
.....

● Գրեցէ՛ք անուններով:

76756

3831493

3,7

67,006

987674,08

ՀԱՅՐԵՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի Հանրապետության կազմաւորումով վերջ կը գտնէ արեւելահայ գրականութիւնը, որուն գլխաւոր կեդրոններն էին Թիֆլիսն ու Մոսկուան, որոնք արդէն Սփիւռքի մաս կը կազմեն:

Հայաստանի Հանրապետության մէջ ծաղկող գրականութիւնը մենք կը սիրենք կոչել հայրենի գրականութիւն:

Հայրենի գրականութեան խորհրդային շրջանը (խորհրդահայ գրականութիւն, 1920–1991) ցարդ կը հանդիսանայ հայրենի գրականութեան ամէնէն երկար շրջանը: Խորհրդային շրջանի գրականութեան եւ արուեստներուն վրայ, մանաւանդ ստալինեան իշխանութեան շրջանին, շատ ծանր էր վարչակարգի առաջնորդութիւնը: Այսուհանդերձ այդ շրջանին իրենց տաղանդի ուժով փայլեցան երկու դէմքեր՝ Եղիշէ Չարենցն ու Ակսէլ Բակունցը:

Համաշխարհային Բ. Պատերազմէն ետք համեմատաբար աւելի ազատ պայմաններ տրուեցան: Արդի հայ գրականութեան մէջ մեծ անուններ են բանաստեղծներ Յովհաննէս Ծիրազը, Պարոյր Սեւակը, Սիլվա Կապուտիկեանը, Համօ Սահեանը, Վահագն Դաւթեանը, արձակի մէջ Սերօ Խանզատեանը, Հրաչեայ Քոչարը, Վախթանգ Անանեանը, աւելի ուշ՝ Պերճ Զէյթունցեանը եւ այլն: Աննախաղէպ կերպով զարգացում ապրեցան արուեստներն ու թատրոնը:

1991ի Սեպտեմբերի 21ին Հայաստանի Հանրապետության անկախացումով եւ Լեոնային Ղարաբաղի ազատագրական պայքարով հայրենի գրականութեան առջեւ դրուեցան նոր խնդիրներ:

ԱԿՍԷԼ ԲԱԿՈՒՆՑ ծնած է Գորիս, Չանգեզուր, 1899ին:

Աւարտած է Էջմիածնի Գեորգեան ճեմարանը: Մասնակցած է Սարդարապատի կռիւներուն: Գրած է պատմուածքներ ու վիպակներ: Իր պատմուածքներու ժողովածուներն են «**Սեւ Ցելերի Սերմնացանը**» եւ «**Մթնածոր**», որոնց աշխարհը Չանգեզուրն է իր բնութեամբ ու գլխաւորաբար՝ նախախորհրդային շրջանի մարդոցով: Ակսէլ Բակունց յատկապէս մեծ է խանութպաններու, պետական պաշտօնեաներու եւ գիւղական մեծաւորներու կեղեքումին զոհ դարձած գիւղացիի կեանքը պատկերելու իր արուեստով:

1937ին ստալինեան վարչակարգի գաղտնի սպասարկութեան կողմէ բազմաթիւ հայ մտաւորականներ կը ձերբակալուին քաղաքական տարբեր «մեղք»երով, ոմանք կ'աքսորուին Սիպերիա, իսկ ուրիշներ կը սպանուին տեղույն վրայ: Ակսէլ Բակունց կը գնդակահարուի:

ԾԻՐԱՆԻ ՓՈՂԸ

....: Սպիտակ եզան հետ մտանք բակը: Եզը գնաց դէպի միակ դուռը, որի ճակատին փակցրած էր աղբ, աղբի վրայ ձուերի ներկած կճեպներից՝ խաչ: Եզը միակ դռնից ներս մտաւ, եւ մենք նրա ետեւից: Գնացինք մուտք միջանցքով, ապա մի դուռ բացուեց դէպի ձախ, միջի մէջ կորաւ սպիտակ եզը, նրա ետեւից իմ յոգնած ձին, որ լեռների մաքուր օդից յետոյ անախորժութեամբ էր շնչում գոմի կծու հոտը:

Յետոյ միջանցքին աջ կողմը նոյն յանգով երգեց մի այլ դուռ եւ բոցերի լոյսով մուկի մէջ երեւցաւ ոսկէ ծամերով մի աղջիկ՝ Ազնօն, դուստրը իմ վաղեմի ծանօթի, որի տանը գիշերելու էինք ես ու իմ ձին:

Ազնօ՛, Ազնի՛ւ...: Երբ հիմա թերթում եմ ուղեգրութիւնների տետրը, որի էջերի արանքում գտնում եմ չորացած ծաղիկներ, ես երկար երկար նայում եմ դաշտային թիթեռնիկի թեւին, որի ոսկեփոշին փայլում է: Թիթեռնիկի թեւին վրայ կարդում եմ Ազնօ. . .: Ես մտածում եմ, որ Ազնօն հիմա դպրոց է գնում եւ կտուրների վրայ ջինջ ձայնով այլեւս չի երգում:

*Քանց լուսին ամպի տակով,
Դու ջուր կ'երթաս ջուխտ դորակով:*

Ծիրանի փող - Հայկական սրինգ, կը կոչուի ծիրանի՝ ծիրանի փայտէ շինուած ըլլալուն համար:

Ձու - հաւկիթ:

Կճեպ - կեղեւ:

Գոմ - ախոռ:

Յանգ - հոս՝ եղանակ, ձայն:

Մամ - երկար մազ:

Վաղեմի - հնամենի, վաղնջական:

Ուղեգրութիւն - ճամբորդական գրութիւն կամ արձանագրութիւն:

Արանք - բրբռ.՝ մէջտեղ:

Քանց լուսին - բրբռ.՝ լուսնի պէս:

Ջուխտ - բրբռ.՝ գոյգ:

Դորակ - փոքր կուտ:

Կինօ - սինեմա:

Օրի չըմ տեսէ - բրբռ.՝ ինչպէս թէ չեմ տեսած:

Շուր - բրբռ.՝ լաթ:

Կարմիր Բանակ - Նորհրդային Միութեան բանակը:

Գցել են - արեւլ.՝ ձգած են:

Կ'եղնիմ - բրբռ.՝ կ'ըլլամ:

Քուլայ - ամպի կամ ծուխի յորդ դէգ:

Եւ այլեւս չի պատասխանի այնպէս, ինչպէս այն օրը, երբ միասին նստել էինք բարձր կտուրին եւ լերան միամիտ աղջիկը պատասխանում էր իմ հարցերին:

- Ազնօ՛, կինօ տեսե՞լ ես:

- Հապա, օրի չըմ տեսէ, շուր մը զարկեր է պատ, կը ցուցէ ձի, աղջիկ, օրիորդ:

- Կարմիր բանակ լսե՞լ ես:

- Կարմիր բանակ շուր է, գցել են

դրօշակի վրայ:

- Ազնօ՛, որ մեծանաս, ի՞նչ ես դառնալու:

- Կ'եղնիմ օրիորդ:

Ազնօ՛, Ազնօ՛. . .

Բոց էր բարձրանում խոր թոնի-րից եւ թւում էր, թէ դողում էր գետինը բոցերի ուժից, մխի սեւ քուլա-

ներից, որ հրեղէն սիւնի նման գալարուելով, ձգւում էին մինչեւ լեռնային երկնքի սառն աստղերը:

Իմ վաղեմի ծանօթը կրակի մօտ պատմում էր ջրի, ջրբաժանութեան, քարոտ հողերի եւ հանդերի մասին:

- Ինչ եղեր է, չեղեր է, գացեր է: Եղանք գոմշու կոտոշ, կպանք իրար: Սեւ թօն եկաւ, արուն առաւ ելաւ: Մըր փողկապ ազատինք Մօտկանայ երկրէն, մըր Տալուորիկի հիւղերէն: Ախ ու վախ, գիշեր-ցերեկ չփլախ, սոված, ուռթ:

Իմ ծանօթը պատմեց, որ ոմանք հին սերնդից հրաժարւում էին հերկել Ձեանբերդի հողերը, որովհետեւ նրա սահմաններում թաղուած են ե՛ւ թուրքեր: Երկար տարիներ, նրանք իրենց մեռելները ուսերի վրայ, լեռներից իջել են դաշտի գիւղերը, որպէսզի նրանց թաղեն հին վանքերի պատի տակ: Նա ասում էր, որ Ձեանբերդում ես կը տեսնեմ շատ խաչեր դրան ճակտին, եզների եղջիւրներից կախ, կաւէ կարասների վրայ:

Նա ասում էր, որ Ձեանբերդում ապրում է մունջ Սեւտօն, որը հագնում է մագեղէն կօշիկ՝ խարուկ, ինչպէս Մօտկանայ երկրում, որն իր բերնին նալ է զարկել եւ չի խօսում նրանց հետ, որոնք Մօտկանից չեն:

Ձեանբերդում մի մարդ կայ, որի առաջ խոնարհւում է յամառ Սեւտօն: Այդ մարդը Հազրօն է, լերան գիւղերի ամենալաւ մարդը:

Նրա հայրենիքը եղել է քարոտ Սասունը, այդ խուլ երկրի ամենախուլ անկիւնը, որտեղ ձորերը դառնում են կիրճեր եւ լեռների գագաթները՝ ապառաժներ: Տաք կիրճերում, լեռնային վտակների ափերին, կանաչում էր վայրի խաղողը: Աճում էր վայրի հօնը, երբեմն՝ թուզը: Իսկ բարձրերում, որտեղ նրանց աղքատ հիւղակները ցրուած էին, ցանում էին կորեկ եւ վաղահաս ցորեն: Երբ հասնում էր կորեկը, ձորերից բարձ-

Գալարուիլ – պլլուիլ. պրկուիլ. ոլորուիլ:
Ձգում է – արեւ.՝ կ'երկարի:
Հանդ – անդ. արտ. դաշտ:
Եղանք գոմշու կոտոշ, կպանք իրար – եղանք գոմէշի եղջիւր, զարնուեցանք իրարու. – պատերազմեցանք:
Թօն – սաստիկ անձրեւ:
Սեւ թօն – նկատի ունի Մեծ Եղեռնը:
Արուն առաւ ելաւ – արիւնահեղութիւն ու ջարդ եղաւ:
Մըր փողկապ ազատինք – բրբռ.՝ մեր օձիքը ազատեցինք. փրկուեցանք:
Մօտկան – գաւառակ Սասունի մէջ, Արեւմտեան Հայաստան:
Տալուորիկ – գիւղախումբ Սասունի մէջ:
Հիւղ – խրճիթ:
Չփլախ, ուռթ – բրբռ.՝ մերկ:
Ձեանբերդ – հնավայր Արագածի հարաւային լանջին:
Մունջ – լուռ. համր:
Խարուկ – մաղէ հիւսուած թեթեւ կօշիկ:
Բերնին նալ է զարկել – բրբռ.՝ բերնին պայտ զարկած է, այսինքն՝ բերանը գոց պահել, չխօսիլ:
Սասուն – գաւառ Տաւրոսեան լեռնաշղթային վրայ, Արեւմտեան Հայաստան:
Խուլ – հեռաւոր, ամայի:
Հոն – վայրի կերաս:
Վաղահաս – չուտ հասնող:

րանում էին գազանները: Մարդիկ արտերի եզրին խարոյկ էին վառում, որպէսզի արջերը չտորոեն կորեկը:

Բայց պայթեց պատերազմը: Հրձիգները հրդեհեցին դաշտի գիւղերը, ապա բարձրացան մինչեւ լեռների գագաթները, մինչեւ նրանց խեղճ խրճիթները: Հրացանները որոտացին եւ շողացին սրեր: Բոցը հասաւ դեղնած արտերին, կրակը լափեց ե՛ւ սերմ, ե՛ւ սերմնացան: Հագրօն առաւ իր կնոջ ու աղջրկան եւ քարայծի արահետներով անցաւ լեռից լեռ, քարանձաւից քարանձաւ, ապա յոգնած, ահը աչքերի մէջ, գնաց հարաւի կողմը եւ հասաւ մի անծանօթ աշխարհ, որտեղ ո՛չ լեռներ կային, ո՛չ լեռնային լոյս աղբիւրներ: Շոգ հարթավայր էր, պղտոր, դեղին գետերով:

Նա հանեց ծիրանի փողը, այն կարմրաւուն սրինգը, որի վրայ նուագել էր կապոյտ լեռների երգերը, եւ նրա մատները խաղացին ծիրանի փողի վրայ: Ջրի նման գլգլում էր նուագը, լեռների երգը, շոգ հարթավայրում:

Լաց լացեց կինը, աղջիկը քնեց մօրը ծնկերի վրայ, լացեց եւ Հագրօն, յետոյ թեթեւութիւն իջաւ սրտի վրայ, ինչպէս կապոյտ ամպը նստում էր Մարութայ բարձր սարին: Ապա սրբեց արցունքը, ուսն առաւ աղջկան, առաւ կնոջը եւ ետ նայեց: Փոշի էր նստել հեռուի լեռների վրայ եւ չէին երեւում իրենց բարձր լեռները:

Հագրօն ասաւ կնոջը.

- Էսօր դուման է մեր լերան վրայ, վաղը նորից արեւ կը ծագի:

Բռնեցին մի ճանապարհ, մոլորուեցին հազար ճանապարհներում, յետոյ, երբ արդէն սպիտակ մազեր կային նրա գլխին, Հագրոյին քոչը ելաւ այս բարձր լեռը:

Տրորել - կոխկոտել:
Հրձիգ - կրակ ձգողներ. հոս՝ թուրքերը:
Քարայծ - այծեամ. վայրի այծ:
Արահետ - ոտքով բացուած ճամբայ:
Քարանձաւ - այր. անձաւ. քարայր:
Շոգ - տաք:
Ահ - սարսափ:
Կարմրաւուն - կարմիրի զարնոդ:
Էսօր դուման է - բրբռ.՝ այսօր մշուչ է:
Մոլորուիլ - ճամբէ շեղիլ. թափառիլ:
Քոչ - բրբռ.՝ թափառաչըջիկ ընտանիք:
Մարգագետին - խոտաւէտ դաշտ. արօտավայր:
Դաղձ - վայրի անանուխ:
Շողիք - լորձունք. թուրք:
Մշակ - հողագործ:

Հանդարտում էր գիւղի երեկոյեան աղմուկը:

Լերան սպիտակ սառոյցները լոյս էին տալիս: Մարգագետինները ծրխում էին դաղձի բոյր: Բարակ լուսինը դողդողում էր եւ նրա լոյսի տակ եզների շողիքը օրօրում էր արծաթեայ օղակների նման:

Ներքեւի կտուրի վրայ հաւաքուել են գիւղի յոգնած մշակները: Ես բարձրանում եմ կտուրը:

Այնտեղ չորս աղջիկներ կան եւ մի տղայ: Մի բարձրահասակ մարդ

զբաղուում է նրանց հետ: Աղջիկները յարձակուում են փոքրիկ տղայի վրայ, իսկ տղան հրում է նրանց, ապա իրար են խառնուում ու գլորուում կտուրի վրայ: Բարձրահասակ մարդը քրքջում է, միւսների խօսակցութիւնը դադարուում է, ճչում է մի աղջիկ եւ վազում նստածներից մէկի գիրկը, որ ըստ երեւոյթին նրա հայրն է: Հայրը ծիծաղում է:

Բարձրահասակ մարդը բաժանում է միւսներին, գրկում է տղային, որ կորիւնի նման կուում է հասակակից երեք աղջիկների հետ:

- Պապէն ղուրպան, - ասում է մարդը:

Իսկ տղան նրա գրկի մէջ թպրտում է, կարծես հիմա պիտի թռնի երեք աղջիկների վրայ:

Մէկը աղջիկներին պատուիրում է տուն գնալ, եւ նրանք փայտէ սանդուղքով իջնում են ցած:

Տիրում է լռութիւն: Միայն բարձրահասակ մարդը զուարթ քրքիջով հանգստացնում է տղային:

- Պապէն ղուրպան, չէ՞ աղջիկ լէ մեղք է:

- Հագրո՛, - կանչում է նստածներից մէկը, - չալես:

Ուրեմն այս բարձրահասակ մարդն է Հագրօն, որի մասին պատմել էր ինձ իմ վաղեմի ծանօթը:

- Խանամի՛, խանամի՛ . . .

- Եարխուշտայ՛ . . .

Տղան արագ իջնում է նրա գրկից եւ վազում ներքեւ: Հագրօն մօտենում է ինձ եւ մեկնում ձեռքը:

- Բարի տեսանք:

Նա ունի լայն ճակատ, ճերմակ մազեր եւ կեռ արծուաքիթ: Նրա աչքերը փայլում են երիտասարդական աւիւնով:

- Կը խաղա՞ք, - նայում է միւսներին:

Ես երբեք չեմ մոռանայ այդ լուսնակ գիշերը բարձր լեռան մի գիւղում, Հագրոյի տան կտուրը, նրա նուագը եւ հսկաների հին պարը:

Տղան տնից բերեց սրինգը, այն ծիրանի փողը, որ քիչ աւելի երկար էր մեր հովիւների սովորական սրինգից: Հագրօն կանգնեց կտուրի ծայրին, փողի բերանը դարձրեց դէպի գիւղի կողմը, եւ հետզհետէ զարթնեց եարխուշտան, ինչպէս լեռների լուսաբացը: Նա սկսեց դանդաղ եւ մեղմ, յետոյ ձայները զօրացան, արագացաւ չա-

Քրքջալ - ծիծաղիլ:

Պապէն ղուրպան - մեծ հայրիկը մատաղ ըլլայ :

Չալել - բրբռ.՝ նուագել:

Խանամի - Սասունի պար մը:

Եարխուշտայ - Սասունի մարտական պար:

Կեռ - ծած ծայրով, կոր:

Արծուաքիթ - արծիւի կեռ կտուցին նմանող քիթ:

Աւիւն - խանդ, կենսունակութեան թափ:

վր: Յանկարծ վեր թռաւ ջրբաժանը: Կանգնեց կտուրի մէջտեղ. նրան հետեւեց երկրորդը, երրորդը եւ շուտով նրանց երկու շարքը վիթխարի երկու ապառաժների նման զարնուեցին իրար ձեռքերով, ծնկներով եւ կրծքով: Նուազը աւելի թնդաց: Դողում էին կտուրների գերանները, կարծես իրար վրայ արշաւում էին բանակներ: Նրանց ձեռքերի հարուածը պողպատի ձայն էր հանում եւ կայծեր էին թռնում նրանց բորբոքուած աչքերից:

Հարեւան կտուրների վրայից կանայք եւ աղջիկներ դիտում էին լեռնականների պարը: Երբ մի շարքը միւսին ետ է մղում ձեռքերի հարուածով, նահանջողները արշաւում էին նոր թափով, որպէսզի վրիժառու լինեն ամօթի եւ պարտութեան համար:

Հագրօն նուագում էր ծիրանի փողը, նուագում էր նոր զուարթութեամբ այն երգը, որ նուագել էր հայրենի քարանձաւներում:

Եարխուշտայ:

Զարթնեց – արթնացաւ:
Ջրբաժան – ջուրի արդար բաժանումը կատարող գիւղացի:
Վիթխարի – հսկայ. յաղթանդամ:
Գերան – հողէ տանիքը շալկող փայտ. հեծան:
Բորբոքուած – գրգռուած:
Հարեւան – դրացի:
Լեռնական – լեռնաբնակ. լեռնցի:
Հայկական Պար – լեռնաշղթայ՝ Արարատէն հիւսիս-արեւմուտք:

Նրանք գնացին:
 Կտուրի վրայ մնացինք Հագրօն եւ ես: Լուսնի տակ ես դիտում էի նրա կարմրաւուն փողը: Նա ծանր էր եւ կարծես ձուլուած էր մետաղից:
 Իսկ Հագրօն պատմում էր, որ կեանքում ամենածանր հարուածը եղել է կնոջը մահը: Աղջիկն ամուսնացել է դաշտի գիւղում: Պապի մօտ յաճախ է լինում այն փոքրիկ տղան, նրա առաջին թուր:

Աստղերի եւ լուսնի տակ փռուել էր Արարատեան դաշտը: Մասիաների ձիւնոտ գագաթների սպիտակ ցոլքը լոյս էր գցում մինչեւ երկնքի խորքը: Հեռում, ուղտերի կարաւանի նման ձգուել էին Հայկական Պարի լեռները: - Կը տեսնե՞ս էն գիւղը, կրակների

ձախ կողմը:

Հովուական կրակների ձախ կողմը, դաշտի վրայ, երեւում է մի սեւ կէտ:

- Հոնի իմ նշանածն է թաղուկ:

Երբեմն նա իջնում է լեռան գիւղից, վերցնում է չոր ցախ եւ կնոջ գե-
րեզմանի գլխավերեւ կրակ վառում: Ապա տխուր-տխուր նուագում է ծի-
րանի փողը եւ այն երգերը, որ նուագում էր իրենց հեռու գիւղում, որտեղ
ինք հովիւ էր, կինը՝ գիւղական աղջիկ: Յետոյ թեթեւ հոգով գնում է աղջկայ
տունը, խաղում է թռուների հետ եւ նորից ճանապարհ է ընկնում դէպի լեռան
գիւղի իր պարզ խրճիթը:

- Հագր'օ, դու լա՞ւ ապրում էիր քո գիւղում:

- Մեր քարափների՞ վրայ:

Եւ լռում է եւ նորից վերցնում է փողը: Նուագում է այս անգամ ո՛չ թէ
լեռնականների կորովի երգը, այլ հովուական պարզ մի երգ:

Կայ ե՛ւ թախիծ այդ երգի մէջ, կայ ե՛ւ ջինջ ուրախութիւն. վերջապէս
կան ե՛ւ կարօտի հնչիւններ, վերադարձի եւ վերջին յոյսի:

- Հաղ մի երթամ տեսութեան մըր քարերին, մըր ձորերին, մըր Մարու-
թայ բարձր սարին: Փշիմ գիմ ծիրանի փող, էլման ծուխ բարձրանայ երդիք-
ներէն, խմիմ մըր լուս աղբըրներէն, իմ քրտինք կաթայ մըր քարերու
վրէն, մըր Մարութայ բարձր սարի
ամպ թող լիզայ իմ սիվտակ ոսկոր-
ներ...

- Հագր'օ, իսկ ո՞ւմ կը տաս քո
ծիրանի փողը:

- Զիմ փող կի տամ իմ քաջարծիւ
թռուհիկին:

Մի վիթխարի ծիրանի փող,
առանց հին ահի եւ նոր խնդութեամբ
հնչեցնում է մեր արդար երգերը:

Հոնի իմ նշանածն է թաղուկ - բրբռ.՝
այնտեղ թաղուած է իմ կինս:
Քարափ - նաւահանգիստի սալարկուած
եզերք. հոս՝ լեռնային կտրուածքի գա-
գաթ:
Կորովի - հոգիի ուժ ունեցող. քաջարի:
Թախիծ - խոր տրտմութիւն. կակիծ. մոր-
մոք:
Հաղ մը - բրբռ.՝ անգամ մը. հեղ մը:
էլման - բրբռ.՝ նորէն. դարձեալ:
Մարութայ սար - Մարաթուկ. լեռնագա-
գաթ Սասունի մէջ:
Լիզայ - բրբռ.՝ լիզէ:
Սիվտակ - բրբռ.՝ սպիտակ. ձերմակ:
Խնդութիւն - ուրախութիւն:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Ակսել Բակունցի «**Ծիրանի Փողը**» պատմուածքը առնուած է անոր «**Սեւ Ցելերի Սերմնացանը**» պատմուածքներու ժողովածուէն: Հեղինակը քանի մը երկրորդական տի-
պարներու ու միջավայրի նկարագրութեան միջոցով կու տայ Ձեանբերդի նկարագրութիւնը,
մթնոլորտ կը ստեղծէ: Ձեանբերդի մէջ հաստատուած են արեւմտահայ գաղթականներ,
որոնք նոր պայմաններու մէջ կը պահեն իրենց հին հաւատալիքներն ու սովորութիւնները:

Ապա կը ներկայացնէ լերան գիւղերու ամենալաւ մարդուն՝ Հագրոյի կեանքը, Սասունի մէջ անցուցած անոր հովուական խաղաղ ու պարզ տարիները, ապա Մեծ Եղեռնը, ինքնապաշտպանութեան կռիւները, գաղթը եւ վերջապէս այս գիւղին մէջ վերջնական կայք հաստատելը: Այդպէս եղաւ այդ սերունդի կեանքը:

Սակայն հեղինակը իր հերոսին հոգեկան աշխարհը ներկայացուցած է բոլորովին նոր հնարքով մը: Հագրոն իր հոգին կ'արտայայտէ ոչ թէ պատմումով ու խօսքով, այլ իր ծիրանի փողով: Նուազն է, որ կ'արտայայտէ հովուական պարզ կեանքը, սէրը, աշխատանքը, ապա մարտն ու կռիւը, ցաւն ու թախծը, յաղթական կեանքի ռիթմը, մանաւանդ կարօտը դէպի հայրենի աշխարհը, զայն կրկին տեսնելու, անոր վերադառնալու յոյսն ու հաւատքը: Ծիրանի փողը կ'արտայայտէ Հագրոյի հոգին, իսկ Հագրոն տիպարն է իր սերունդին: Այդ հոգին պիտի չմեռնի այդ սերունդին հետ, որովհետեւ Հագրոն կ'ըսէ «Զիմ փող կի տամ իմ քաջարծիւ թռռնիկին»: Ծիրանի փողը հոս կը խորհրդանշէ հայու հոգին:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Մունջ Սեւտոյի, Ազնոյի եւ քաջարծիւ թռռնիկի օրինակներով ցոյց տուէք Ակսել Բակունցի տիպար ստեղծելու կարողութիւնը:

2.- Ցոյց տուէք Հեղինակի ստեղծած մթնոլորտին գլխաւոր տարրերը՝ նախապաշարումներ, գեղջուկ աղջկայ մտահորիզոն, գիւղացիի մտահոգութիւններ, Հին սովորութիւններու եւ նախապաշարումներու պահպանում, ատելութիւն թշնամիին հանդէպ:

3.- Սասունի նկարագրութեան մէջ ի՞նչ տարրեր օգտագործած է Հեղինակը, թուեցէ՛ք: Ինչպիսի՞ բնութիւն մըն է անիկա:

4.- Տարագրութեան պատկերին մէջ ի՞նչ տարրեր գործածած է Հեղինակը:

5.- Հագրոյի խօսքը, թէ «**էսօր տուման է մեր լեռներուն վրայ, վաղը նորից արեւ կը ծագի**», փոխաբերաբար ուրիշ ի՞նչ իմաստ կրնար արտայայտել:

6.- Ձեզի ծանօթ է Ռուբէն Զարդարեանի «**Զարնուած Որսորդը**» հեքիաթը: Ան ի՞նչ աղերսներ ունի Հագրոյի կեանքին առաջին շրջանին հետ:

7.- Եարխուշտայ պարեղանակին ու պարին նկարագրութիւնը մարտական ի՞նչ ցայտուն վիճակներ կ'արտայայտէ:

8.- Հագրոն փոխանակ ինք խօսելու՝ ծիրանի փողը կը խօսեցնէ: Մէջբերեցէ՛ք բոլոր այն հոգեկան վիճակները, զորս կ'արտայայտէ ծիրանի փողը:

9.- Ի՞նչ է եւ ի՞նչ խորհուրդ ունի Հագրոյի կտակը:

Ամէն Ապրիլ 24ի առթիւ Հալէպէն ու Սուրիոյ հայաշատ միւս վայրերէն, ինչպէս նաեւ արտասահմանէն, բազմահազար հայեր ուխտագնացութիւն կը կատարեն դէպի Տէր Զօրի Սրբոց Նահատակաց եկեղեցին եւ Մարգատի Ս. Յարութիւն մատուռը:

Նկարը՝ սուրիահայ դժարացականներ Մարգատի մէջ:

ԵՂԻՉԷ ՉԱՐԵՆՑ (Եղիշէ Սողոմոնեան, 1897 - 1937) ծնած է Կարս:

1916ին կը միանայ հայկական կամաւորական գումակներուն ու կը հասնի մինչեւ Վան: Ապա կ'անցնի Մոսկուա՝ համալսարանական կրթութեան համար ու կը մասնակցի Յարիզմի դէմ ծառայած Յոկտեմբերեան յեղափոխութեան: 1919ին կու գայ Երեւան եւ իբրեւ խոստմնակից բանաստեղծ՝ կը վայելէ Հայաստանի Հանրապետութեան Կրթական նախարար Նիկոլ Աղբալեանի հոգատարութիւնը: Հայաստանի խորհրդայնացումէն ետք հայրենի գրական շրջանակի կեդրոնական դէմքն է, սակայն ստալինեան վարչակարգի սաստկացման տարիներուն կը մեղադրուի իր «ազգային» ըմբռնումներուն համար, 1937ին կը ձերբակալուի եւ կ'ունենայ անստոյգ վախճան:

Եղիշէ Չարենց մինչեւ Համաշխարհային Ա. Պատերազմ երգած է սէրն ու հայրենիքը, ինչպէս «**Երեք Երգ Տխրադալուկ Աղջկան**» (բանաստեղծութիւններ) եւ մինչեւ Վան հասնող իր մարտական տպաւորութիւններէն ներշնչուած «**Դանթեական Առասպել**» պոէմը: 1918ին մտնելով ռուսական յեղափոխութեան մէջ կը գրէ «**Ամբոխները Խելագարուած**» բոցաշունչ պոէմը, որուն կը յաջորդեն շարք մը այլ պոէմներ եւս: Ասոցմով Չարենց համառուսական առումով կը դառնայ Յոկտեմբերեան յեղափոխութեան մեծագոյն բանաստեղծներէն մէկը:

Բանաստեղծութիւններու եւ պոէմներու իր վերջին ժողովածուներն են «**Էպիքական Լուսաբաց**» եւ «**Գիրք Ճանապարհի**», որոնք չափազանց հարուստ ու այլազան բովանդակութիւն ունին. տիրականը ազգային ապրումն է, մեր պատմութեան մորոքի մեկնաբանութիւնը, մեր ապագան: Հոս ներկայ է ինչպէս քնարերգակ, այդպէս ալ դիւցազներգակ ու իմացապաշտ բանաստեղծը: Չարենցին յատուկ են յանդուգն ու կրակոտ պատկերները, խռովայոյզ ոգին, անսամծ երեւակայութիւնը եւ խօսքի անհատնում հնարքները:

Չարենց նաեւ արձակի մեծ վարպետ է: Գրած է «**Երկիր Նայիրի**» վէպը, ուր կը ներկայացուին Կարսի անկումէն առաջ հոն տիրող կեանքն ու մտայնութիւնները:

ԱՄԲՈՆՆԵՐԸ ԽԵԼԱԳԱՐՈՒԱԾ

I

Հեռու, մօտիկ ընկերներին,- աշխարհներին, արեւներին,-
Հրանման հոգիներին,-
Բոլոր նրանց, ում որ հոգին վառոււմ է վառ,-
Բոլոր նրանց հոգիներին արեւավառ,-
Կեանքի, մահի այս ամեհի աղջամուղջում՝
Ողջակիզուող հոգիներին - ողջոյն, ողջոյն:

II

Իրիկուն էր, հրակարմիր մի իրիկուն:
Արեւը, բորբ՝ մայր էր մտնում արեւմուտքում:
Դաշտի վրայ փոռուել էր մութ արինամած՝
Թոյն էր կարծես՝ բորբ արեւի սրտից քամած:
Արեւը, թէ՛ մայր էր մտնում արեւմուտքում-
Ու արին էր դաշտի վրայ, թոյն էր թքում:
Հորիզոնում վառուել էր մի կարմիր քուրայ-
Ու արնավառ փայլ էր փռում դաշտի վրայ:

Ու արտերը, ալեծածան, վառուել էին
Արեգակի կարմիր փայլով իրիկնային:-
Դաշտը, անծայր ու անսահման, լայնատարած՝
Հրակարմիր տարածուել էր նրանց առաջ:-
Ծով էր կարծես, որ սկիզբ ու սահման չունի-
Ծով էր կարծես՝ մշուշի մէջ իրիկունի:-

III

Արեւի տակ իրիկնային, իրիկնային հրով վառուած,
Այդ հին դաշտում կուում էին ամբոխները խելագարուած:
Քաղաքներից ու գիւղերից, ստեպներից հեռու ու մօտ՝
Եկել էին նրանք նորից՝ յուսավառուած ու կրակոտ:
Ով քաղաքից էր հեռացել - նա թողել էր մշուշը ծեր,-
Մշուշը, որ կեանքի վրայ մխաշաղախ ամպ էր դարձել:
Ով եկել էր գիւղից հեռու - նա թողել էր հողը խոնաւ,
Որի վրայ կեանքը հլու ո՛չ մի ոսկի հասկ չծնաւ:
Ով եկել էր ստեպներից, նա թողել էր անծայրածիր
Լայնութիւնը հորիզոնի, որ իր համար բանտ էր դարձել:
Ով քաղաքից էր հեռաւոր, ուր մառախուղ էր անորոշ՝
Նա բերել էր թոքախտաւոր սիրտը, որպէս կարմիր դրօշ:-
Ով եկել էր թողած հեռուն անծայրածիր մութը գիւղի՝
Բերել էր իր մկաններում բեղմնաւորուած ուժը հողի:
Ով եկել էր ստեպներից, ուր ապրում էր որպէս գերի-
Բերել էր իր լուրթ աչքերում լայնութիւնը ստեպների...
Ըմբոստացած, խելագարուած, չտանելով հին կեանքը էլ՝
Անծիր դաշտում այդ հաւաքուած՝ նրանք կուուի էին ելել:

XV

... Գիշերի դէմ գիշեր է մութ՝ խաւարամած նրանց հողին,
Որ կարօտով մի կրակոտ սպասում է առաւօտին:
Խաւար է մեծ սիրտը նոցա, բայց խաւարում անծայրածիր-
Երկինքներ կան կապուտաչեայ, հորիզոններ անծայր, անծիր:
Ու աչքերում նրանց կապոյտ, ուր իջել է գիշերը մութ-
Հազար բողբոջ կայ կրակոտ, ու արշալոյս, ու առաւօտ,
Նրանց ձգուած մկաններում՝ ո՛ւժն է նստել խոնաւ հողի,-
Եթէ ուզեն՝ արեւներին նոր տե՛մպ կը տան ու նոր ուղի,
Եթէ ուզեն՝ արեգակնե՛ր կը շարտեն երկինքն ի վեր,
Եթէ ուզեն՝ վար կը բերեն երկինքներից արեգակներ,
Եթէ ուզեն՝ կամքով արի ու աշխարհի հրով վառուած-
Ինչե՛ր միայն չեն կատարի ամբոխները խելագարուած...
1918

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Խելագարուած – խենթացած. հոս՝ կատղած: **Արեւներ** – փոխ.՝ կեանքեր: **Հրանման** – կրակի նման, հոս՝ յեղափոխական: **Արեւավառ** – հոս՝ յեղափոխական շունչով բորբոքած: **Ամեհի** – անգուսպ. կատաղի: **Աղջամուղջ** – լոյսի եւ մութի խառնուրդ. փոխ.՝ անորոշութիւն: **Ողջակիզուող** – գոհուող: **Հրակարմիր** – կրակի պէս կարմիր: **Բորբ** – բռնկած. կաս–կարմիր: **Մուժ** – մշուշ: **Արինամած** – արինով պատած: **Թէժ** – սաստիկ տաք: – **Քուրայ** – մետաղներ հալեցնելու հնոց, վառարան. հոս՝ արեւ: **Արնավառ** – արինի պէս կարմիր: **Ստեպ** – (կար–դալ՝ սթեփ) ոռոսական հիւսիսի տափաստանները, ուր կ'աքսորուէին քաղաքական կալա–նաւորները: **Մխաշաղախ** – մուխ ու ծուխով շաղուած: **Հլու կեանք** – հոս՝ ճորտի կեանք: **Մառախուղ** – մշուշ: **Թոքախտաւոր սիրտ** – հոս՝ ապականած մթնոլորտէն վիրաւորուած սիրտ: **Անծայրածիր** – անծիր. անսահման: **Բեղմնաւորուած** – հոս՝ ստեղծագործ. արտադրող: **Լուրթ** – երկնագոյն. բաց կապոյտ: **Սաւարամած** – մութով պատած: **Նոցա** – գրաբար՝ անոնց: **Կապուտաչեայ երկինքներ** – հոս՝ մեծ ու գեղեցիկ խոնկալներ: **Ձգուած** – արեւ.՝ պրկուած: **Տեմպ** – (կարդալ՝ թեմբ) չափ. կշռոյթ: **Արեգակներ չպրտել երկինք** – փոխ.՝ նոր առաջնորդներ մէջտեղ հանել: **Աշխարհի հուրով** – կեանքի, ապրելու կրակով:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

«Ամբոխները խելագարուած» պոէմը դիւցազներգութիւն մըն է: Դիւցազներգութիւնը կը ներկայացնէ ոչ թէ հեղինակի ներաշխարհը, այլ՝ հանրութիւնը իր տառապանքով, յոյսով, արդարութեան եւ ազատութեան համար մղած իր պայքարով ու յաղթանակով: Դիւցազներգութեան մէջ դէպքերն ու դէմքերը ընկերութեան մեծ գաղափարները արտայայտելու միջոցներ են:

«Ամբոխները խելագարուած» պոէմին նիւթը կու գայ Յարիգմի դէմ մղուած ռուսական յեղափոխութենէն, որուն մասնակից եղած է Չարենց: Պոէմը, ինչպէս պատմուածքը, ունի պահ, վայր, գործողութիւն ու դերակատարներ: Պահը իրիկունն է, վայրը՝ լայնատարած դաշտ մը: Պահուան եւ միջավայրի նկարագրութեան մէջ Չարենց կարմիր գոյնի տիրապետութեամբ ստեղծած է յեղափոխական մթնոլորտ մը՝ ռազմաշունչ ու թշնամական: Կարմիրը խորհրդանիշն է յեղափոխութեան:

Իբրեւ յեղափոխականներ հանդէս կու գան երեք **հաւաքական տիպարներ**՝ քաղաքացիները, գիւղացիները եւ մտաւորականները: Չարենց տուած է անոնց այդ պայքարին միանալու պատճառն ու կատարած դերը: Քաղաքացիները միացած են անոր, որովհետեւ քաղաքներուն մէջ կը տիրապետէ ապականած մթնոլորտ, եւ անոնք յառաջապահներն են այս պայքարին, դրօշակիրները: Գիւղացիները միացած են, որովհետեւ իրենց աշխատանքի բարիքը իրենց չեն վայելեր, եւ անոնք կռուող ուժն են այս պայքարին, ստեպցիները Սիպերիոյ տափաստանները քսորուած մտաւորականներն են, մտքի ու գաղափարի մարդիկ, որոնք այս պայքարին միացած են իբրեւ գաղափարախօսներ:

Կազմակերպողի, կռուողի ու գաղափարական ուղղութիւն տուողի համատեղ պայքարը, առաջին յաղթանակէն ետք, յեղափոխականները լեցուցած է հոգեկան ու ֆիզիքական ուժով: Խելագարուած ամբոխները այլեւս ի վիճակի են շրջելու հին կարգերը եւ հաստատելու նոր կարգեր (արեգակներ):

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- *Ընդգծեցէ՛ք բոլոր այն բառերը, որոնք կարմիր գոյնը կը մատնանշեն ու նպատակ ունին յեղափոխական մթնոլորտ մը ստեղծելու:*

2.- *Մէջբերեցէ՛ք այն տողերը, որոնք ցոյց կու տան այս պայքարին մասնակցելու*

քաղաքացիներու պատճառը եւ դերը:

3.- Մէջբերեցէ՛ք այն տողերը, որոնք ցոյց կու տան այս պայքարին մասնակցելու գիւղացիներու պատճառը եւ դերը:

4.- Մէջբերեցէ՛ք այն տողերը, որոնք ցոյց կու տան այս պայքարին մասնակցելու մտաւորականներու պատճառը եւ դերը:

5.- Մէջբերեցէ՛ք այն տողերը, որոնք ցոյց կու տան խելագարուած ամբոխներու կարողութիւնները:

6.- Գտէ՛ք Չարենցի պատկերներէն քանի մը մակդիր (թոքախտաւոր սիրտ), փոխաբերութիւն (կը չպրտեն արեգակներ երկինքն ի վեր):

7.- Գտէ՛ք Չարենցի արտայայտչական միջոցներէն քանի մը հակադրութիւն, յարակրկնութիւն (յաջորդական կամ մէկընդմէջ տողերու սկիզբը կրկնուող բառեր), բազմաշաղկապութիւն:

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ)

Հազար ու մի վէրք ես տեսել – էլի՛ կը տեսնես,
Հազար խալխի ձեռք ես տեսել – էլի՛ կը տեսնես:

Աչնան քաղած արտի նման՝ հազար զոհերի
Չհաւաքած բերք ես տեսել – էլի՛ կը տեսնես:

Գլուխդ չոր քամուն տուած պանդուխտի նման
Հազար տարուայ հերք ես տեսել – էլի՛ կը տեսնես:

Նարեկացի, Ծնորհալի, Նաղաչ Յովնաթան –
Ինչքան հանճար, խելք ես տեսել – էլի՛ կը տեսնես:

Քո Չարենցին լեզու տուող երկիր Հայաստան,
Հազար ու մի երգ ես տեսել – էլի՛ կը տեսնես:

*

* *

Երբ էս հին աշխարհը մտայ ես տաղով, սագով-քամանչով՝
Ի՞նչ պիտի անէ աշխարհում էս անմիտ-անճարը, ասին:

Սակայն երբ խալխի քէֆերին ես անուշ տաղերս ասի՝
Ամառուայ մրգերի նման անճուշ է քո բառը, ասին:

Բայց խալխի անսիրտ քէֆերին ես տխուր, մենակ մնացի,
Ուզեցի թողնեմ-հեռանամ՝ հպարտ է ու չար է, ասին:

Եւ սրտի ցաւից յուսահատ ես մի թաս օղի խմեցի,
Չարենցը ցնդած-զինեմոյ, հարբեցող-յիմար է, ասին:

Ու ձմրան բուքերի միջին ես բոբիկ ու մերկ մնացի.
Դուրսը ցուրտ, ձմեռ է, սակայն հոգուդ մէջ ամառ է, ասին:

Ասի թէ՛ մա՛րդ էք ախար դուք, չէ՞ք տեսնում մարմինս ծուատ.
Չարենցի հոգին տաղերում աննկուն, յամառ է, ասին:

Խնդացին, քրքջացին միայն, որ այդպէս մնացել եմ մերկ,-
Դարերի հիացմունքը վսեմ տաղերիդ համար է, ասին:
«Տաղարան», 1921-1922

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Էլի - արեւ.՝ կրկին. նորէն: Խալի - թրք.՝ ժողովուրդ: Հերք - մազ: Տաղ - երգի համար գրուած բանաստեղծութիւն: Ախար, ախր - արբ.՝ վերջապէս: Ծուատ - բզկտուած, պատառ-պատառ եղած (լաթ): Աննկուն - աննուած, տոկուն:

Հայրենի դպրոցականները Չարենցի յիշատակի օրուան առթիւ
Չարենցի յուշարձանին մօտ, Երեւան:

Վերի երկու քերթուածները առնուած են Չարենցի «Տաղարան» ժողովածուէն: Նոյն ժողովածուին մէջ է իր «**Ես իմ Անուշ Յայաստանի**» հանրայայտ քերթուածը: Այս շարքի քերթուածները բանաստեղծը հիւսած է աշուղական, յատկապէս Սայաթ Նովայի արուեստով, անոր քերթուածներու **ոճաւորումով**: Այդ պատճառով ալ այս ոտանաւորներու գլխաւոր յատկանիշներն են.

- Անոնց լեզուն ունի աշուղական լեզուի յատուկ բարբառային եւ օտարամուտ տարրեր, ինչպէս՝ **խալխ, սագ, քամանչա, քէֆ, ախար, էլի, տաղ** եւ այլն:

- Անոնք քնարական քերթուածներ են, բանաստեղծի անձնական ապրումներն ու խոհերը կ'արտայայտեն:

- Անոնք մեծ մասով **գազէլի** ծելով գրուած են: Գազէլը երկտողանի տուներով արեւելեան ոտանաւորի տեսակ է, որուն առաջին երկու տողերը ունին նոյն ներքին յանգը եւ վերջոյթը, որոնք կը կրկնուին յաջորդ տուներուն երկրորդ տողին մէջ (Ա. քերթուածը): Կան միայն վերջոյթով գազէլներ (երկրորդը): Կան նաեւ քառատող տուներով գազէլներ, ուր վերջոյթը կը կրկնուի առաջին, երկրորդ եւ երրորդ տողերուն մէջ («**Ես իմ անուշ Յայաստանի**»):

ՈՒՂԵՐՁ ՄԵՐ ՀԱՆՃԱՐԵՂ ՎԱՐՊԵՏՆԵՐԻՆ

Սիրելի Միքայէլ Մազմանեանին

Ա

Մեր վարպետները հնուց տուֆ են սիրել ու մարմար,

Շունչ ներչնչող են եղել կարծր քարին ու հողին.-

Մեր վարպետները հնուց երգ են սիրել ու պայքար,

Մահ են բերել անքանքար, բուժ ու տխմար տիրողին.-

Ես խոնարհում եմ գլուխս հանճարի առջեւ ձեր անճառ,

Ո՛վ վարպետներ, որ տուիք - ձեւ, կերպարանք մեր հողին:

Բ

Քաղաքներ էիք կառուցում, կամուրջներ, բերդեր ու տներ,

Հոյակապ շէնքեր, որ դրին հանճարեղ կնիքն իրենց վառ

Ողջ ճարտար արուեստի վրայ՝ Մասիսից մինչեւ Միջագետք,

Մեր երկրից մինչեւ Արեւմուտք՝ սնելով գոթականն անմար...

Ձեր ձիրքով թողիք աշխարհում դուք անանց եւ անջինջ մի հետք,

Եւ մնացիք յաւիտեան քերթութեան վարպետներ անմահ...

Գ

Աշխարհի ծայրերում բոլոր մենք գտնում ենք հիմա բեկորներ,

Որ տաշած կողերի վրայ աստղաձեւ խաղեր են կրում.-

Այդ՝ կորած անուններն են ձեր, ո՛վ անանուն վարպետներ,

Որ կտրել էք լուռ ու անցել - եւ ձեր շունչը թողել դարերում.

Ձի յաջողում մեզ թէկուզ ձեր անունները գտնել,

Բայց գիտենք, որ ապրել էք դուք - գետնաքարչ, խարխուլ խուղերում:

Դ

Ունէիք դուք չափ ու կշիռ, ունէիք ձիրք անյեղլի,
Որ նիւթին տալիս էր վսեմ կերպարանք ու ձեւ խորզգայ,
Թո՛ղ ձեզանից ուսանեմ ես այսօր գաղտնիքը գեղի,
Որ արուեստս լինի դաշնաւոր, ինչպէս ձեր հմտութիւնն հսկայ.
Ո՛ւժ ներշնչէք իմ երգին, որ ընթացքը իր չչեղի,
Որ ժառանգորդը դառնամ հանճարեղ արուեստին ձեր ոսկեայ:

Ե

Ուզում եմ աշակերտ լինել ձեզ եւ տիրել արուեստին ձեր անհուն,
Որ տողերս լինեն մէջտեղից ձեր ոսկեայ օրէնքով հատած,
Որ յանգերս լինեն յարդարած ձեր արդար, անխաբ թեզանով,
Եւ ձեր նուրբ քարերի նման՝ բառերս լինեն սրբատաշ.
Թող ձեր հին շէնքերի նման գործերս մնան անանուն,
Բայց լինեն դարի արեւով եւ երկրի եղեամով պատած...

Զ

Մի՞թէ իմ մէջ է այսօր արթնացել հանճարը ձեր սէգ.
Ե՞ս եմ շառաւիղն արդեօք ձեր, ո՛վ հանճարներ մեր մեռած.
Թո՛ղ հուրհուրայ իմ գրքում ձեր ոգու ցոլքը լուսէ.
Թո՛ղ երգերում իմ այսօր, խօսքերում իմ – ձեր ջանքը եռա՛յ–
Ո՛վ մեր մեռած վարպետներ, իմ թախանձանքը լսէ՛ք.–
Ձեր անմահ կնիքը դրէ՛ք – իմ անմար երգերի վրայ...

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ուղերձ – արձակ կամ ոտանաւոր գրուածք՝ ուղղուած մարդու մը կամ խումբ մը մարդոց:
Հնուց – վաղնջական ժամանակներէ ի վեր: **Անքանքար** – անտաղանդ: **Բութ** – սրութիւնը կորսնցուցած (միտք, դանակ): **Անճառ** – առանց խօսքի: **Ողջ** – ամբողջ: **Ճարտար** – վարպետ. յաջողակ. ճարպիկ: **Մնել** – սնունդ տալ. կազմաւորել: **Գոթական** – Եւրոպայի մէջ միջնադարուն կազմաւորուած ճարտարապետական ոճ, ուր կը նկատուի հայկականի ազդեցութիւնը: **Անմար** – չմարող: **Անանց** – չանցնող: **Քերթութիւն** – բանաստեղծութիւն. հոս՝ ստեղծագործ արուեստ: **Բեկոր** – կտոր. մաս: **Ոսպ** – ձայնանիշ. հոս՝ նշան. գիծ: **Գետնաքարշ** – ստոր. ցածոգի: **Ուռլ** – խցիկ. հիւղակ: **Անյեղլի** – հաստատ. անտեղիտալի: **Գեղ** – գեղեցկութիւն: **Դաշնաւոր** – ներդաշնակ. համաչափ: **Հմտութիւն** – մասնագիտացում. խոր ծանօթութիւն: **Հատած** – ոտանաւորի տողի վանկերու ներքին բաժանումը: **Անխաբ** – չխաբող. ճիշդը ցոյց տուող: **Թեզան** – մանած թել (որմնաղիւրի): **Եղեամ** – առաւօտեան ցօղ. շաղ: **Սէգ** – հպարտ. խրոխտ. բարձրագլուխ: **Շառաւիղ** – բունէն ծնունդ առած ճիւղ. սերունդ: **Լուսէ** – լուսաւոր:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

«Ուղերձ Մեր Հանճարեղ Վարպետներին» քերթուածը առնուած է Չարենցի վերջին

«Պիտեման Գիրք» գիրքին կողքը, Երևան, 1935:

գիրքէն «**Պիտեման Գիրք**» ժողովածուէն: Հոս բանաստեղծը կը դիմէ հայ ճարտարապետութեան անանուն վարպետներուն, որոնք ոչ միայն կառուցած են, այլև կեանքով լեցուցած իրենց կառոյցները ու զանոնք պաշտպանած տիրողներուն դէմ: Անոնք համաշխարհային քաղաքակրթութեան մէջ հետք ձգեցին հայկական ճարտարապետութեան ոճ ու դիմագիծ տալով, որմէ ազդուեցան նաև ուրիշներ: Բանաստեղծը հիացումով կը խօսի անոնց նուրբ արուեստին մասին եւ անոնցմէ կ'ուզէ գեղեցկութեան գաղտնիքը սորվիլ, ուժ կը խնդրէ, որ կարողանայ անոնց մեծ արուեստին ժառանգորդը դառնալ, եւ ինչպէս անոնց կառուցած շէնքերը՝ իր քերթուածներն ալ ըլլան անթերի ու դառնան անմեռ, հայկական կնիքը (ոճ) վրան:

Չարենց հակառակ ջերմ համայնավար մը ու այդ յեղափոխութեան համար կռուած ըլլալուն, շուտով կը նկատէ, որ ստալինեան վարչակարգի օրով կը հալածուին ազգային արժէքները եւ անոնց հաւատաւորները բռնարարքներու կ'ենթարկուին: Չարենց իր այս ժողովածուին մէջ մէկտեղ-

ուած պոէմներով ու քերթուածներով կը վերարժեւորէ մեր պատմութիւնը, մեր ազգային զարթօնքի ու ազատագրական պայքարի շրջանը, մեր գրականութեան ու արուեստներու մեծ դէմքերը, մեր ազգային արժէքները, կու տայ այսօրուան ոգին ու պատգամներ՝ ապագային համար: Այդ ժողովածուին մէջ կը գտնուի անոր նշանաւոր Պատգամը, որուն իւրաքանչիւր տողին երկրորդ գիրերը միացնելով կը ստացուի. «**Ո՛վ հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւնը քո հաւաքական ուժի մէջ է:**»:

== ՆՈՐ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ==

Խորհրդային Հայաստանի կառավարութիւնը 1922ին Հաստատեց Հայերէնի նոր ուղղագրութեան հիմունքները, որուն համաձայն ա) դուրս դրուեցան Օ, Է եւ Խ գիրերը, եւ մեծցան Ո, Ե, Վ տառերու ոլորտները. - օր՝ որ, տօն՝ տոն, ծօ՝ ծո. Էջ՝ եջ, մէջ՝ մեջ, թէ՛՝ թե. նաւ՝ նավ, սեւ՝ սեվ, թիւ՝ թիվ, որբ՝ վորբ, նուէր՝ նվեր բ) Յ, Հ եւ Ու գրուեցան հոն ուր կը հնչուէին. - երգ՝ յերգ, էի՝ եյի, կեանք՝ կյանք. յամառ՝ համար. թոյն՝ թույն, քաջութիւն՝ քաջություն: Ասիկա լրիւ հնչիւնական ուղղագրութիւնն էր:

1939ի որոշումով վերականգնեցին Օ եւ Է գիրերը բառին սկիզբը. - օր, էջ, բառին սկիզբի Ո-ն եւ Ե-ը՝ որբ, երգ, Յ-ն գրուեցաւ միայն Ա եւ Ո ձայնաւորներէն ետք՝ գոյական, կայան: Խ-ն մնաց միայն ու ձոյլ ձայնաւորին մէջ՝ ուչ, նուչ, բու: Եվ կապակցութեան փոխարէն գործածեցին և նշանը, որ համարուեցաւ առանձին գիր: 1939ի բարեփոխութիւնները մասամբ վերականգնեցին մեսրոպեան ուղղագրութիւնը:

Մեծ համոզում կայ, որ մշակոյթի, լեզուի եւ ազգային միութեան համար պէտք է պահպանել մեսրոպեան ուղղագրութիւնը, ինչպէս որ իրենց հին ուղղագրութիւնը կը պահպանեն աշխարհի շատ զարգացած լեզուները եւս: Սփիւռքը կը գործածէ մեսրոպեան ուղղագրութիւնը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայկական Սփիւռքը	5
Հայաստանի Հանրապետութիւնը	6
Սփիւռքահայ գրականութիւն	7
Ամերիկահայ գաղութներ	8
Ամերիկահայ գրականութիւն	8
Համաստեղ	9
Երնէկ այն օրերուն	10
<i>Որ եւ թէ</i> ստորադասական շաղկապներու գործածութիւնը	21
Յեղափոխական յուշագրութիւններ	23
Արմէն Գարօ	23
Վերջին ժպիտը	23
Գրական Հայերէնի երկու ճիւղերուն փոխազդեցութիւնները	27
Արամ Հայկազ	28
«Ծիծեռնակը բոյն է շինում»	28
<i>Թէ</i> համադասական շաղկապը	35
Հայեր ամերիկեան կեանքին մէջ	37
Ուիլիւմ Սարոյեան	37
Հայն ու Հայը	37
Ե յօդակապը	39
Եւրոպայի Հայ գաղութները	40
Ֆրանսահայ գրականութիւն	41
Շահան Շահնուր	42
(Սուրէնի ճառը)	43
(Լոխումի տիպարը)	45
Հայերը ֆրանսական մշակոյթին մէջ	50
Շարլ Ազնաուր	51
Քեզ Համար, Հայաստան	51
Թարգմանական գրականութիւն	51
Պարոյկի տեղադրութիւնը	52
Բաղաձայնի կրկնութիւն	53
Վազգէն Շուշանեան	54
Ընկերոջն երեք տառապանքները	54
Բառագիտական	59
Ամփոփուած բառեր	60
Գրաբար բառեր	60
Միջին Արեւելքի Հայկական գաղութները	61
Միջին Արեւելքի երկիրներու Հայ գրականութիւն	63
Մուշեղ Իշխան	64
Քաղցր է երգիք մ'ունենալ	65
Գրել...Ձգրել	68
Սիմոն Սիմոնեան	70
Աստծու ամրն է	70
<i>Ի եւ Ո՛հ</i> (Իբրեւ «վ» բաղաձայն)	77
<i>Ինք եւ ան</i>	78

Պարբերական մամուլ	80
Պոլսահայութիւնը	81
Պոլսահայ (իսթանպուլահայ) գրականութիւն	81
Հրանդ Տինք	82
Զահրատ	83
Վերջաբան	83
Կիկօ կամուրջին վրայ է	83
Թաղը	84
Այցելութիւն	84
Տարբերութիւն	84
Զերօ	85
Զարեհ Խրախունի	86
Մաս	86
Պատուոյ ցանկ՝պատուոցանկ...	87
<i>Ի (յ)</i> նախդիրը նոր հայերէնի մէջ	88
Ռ. Հատտէճեան	90
Հողը ճակատագիր է	90
<i>Եւ եւ ու</i> չաղկապները	93
Բազմապատկական բառեր	94
Սփիւռքահայ գրականութեան մասին	95
Մինաս Թէօլէօլեան	95
Դէմք մը հայ հին գրականութենէն	97
Գրիգոր Նարեկացի	97
Հատուածներ Նարեկէն	97
Լատինական թիւերը	100
Թուականի գրութիւնը	101
Թիւերու գրութիւնը	101
Կոտորակային թիւերու գրութիւնն ու ընթերցումը	102
Դասական թուականի կրճատումը	102
Հայրենի գրականութիւն	103
Ակսէլ Բակունց	103
Ծիրանի փողը	104
Եղիշէ Չարենց	111
Ամբոխները խելագարուած	111
(Հայաստանին)	114
Երբ էս հին աշխարհը...	114
Ուղերձ մեր հանճարեղ վարպետներին	116
Նոր ուղղագրութիւնը	118
Բովանդակութիւն	119

Կողք եւ նկարներու համադրում՝
 Զեւաւորում եւ գունաբաշխում՝

ՀՐԱԶԴԱՆ ԹՈՒՔՄԱՃԵԱՆ
 ԱՍԱՏՈՒՐ ԱՐԱՄԵԱՆ

Տպ. «ԱՐԵՒԵԼՔ»